

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

TARİHİ TRABZON KENT İÇİ HANLARI'NIN ANALİZİ
VE YENİ İŞLEV ÖNERİLERİ

127431

İç Mimar H. Emre ENGİN

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“Yüksek Lisans (Mimarlık)”

Ünvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29.07.2002

Tezin Savunma Tarihi : 16.08.2002

127431

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN *H. Özen*

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. M. Reşat SÜMERKAN *M. Reşat Sümerkan*

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Metin HÜSEM *Metin Hüsem*

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Asım KADIOĞLU *A. Kadioğlu*

Trabzon 2002

ÖNSÖZ

“Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları’nın Analizi ve Yeni İşlev Önerileri” isimli bu araştırma Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Öncelikle tez danışmanlığımı üstlenerek hem konu seçimimde hem de sonraki çalışmalarında bana yön gösteren ve her türlü yardımlarını esirgemeyen değerli hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yine alan çalışması sırasında gösterdikleri kolaylıklardan dolayı Taşhan ve Vakıfhan esnafıyla Alacahan’ın çevresindeki bakırcılar semti esnafına, rölöve-tespit çalışmasında emeği geçenlere, manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim sevgili arkadaşlarıma, ayrıca sabır ve özverilerinden dolayı değerli aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

H. Emre ENGİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	VIII
TABLolar DİZİNİ.....	XI
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Problemin Belirlenmesi.....	1
1.3. Çalışmanın Amacı ve İzlenen Yöntem.....	2
1.4. Koruma Kavramı.....	3
1.5. Korunması Gerekli Yapı Kavramı.....	4
1.5.1. Korunması Gerekli Yapı.....	4
1.5.2. Yapıların Korunmaya Değer Olma Ölçütleri.....	5
1.5.3. Korunması Gerekli Yapıların Kapsamı, Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması.....	6
1.5.4. Tarihi Yapıların Korunmasında Temel Yaklaşımlar.....	9
1.5.4.1. Tarihi Yapılarda Bakım ve Onarım.....	9
1.5.4.2. Restorasyon Teknikleri.....	10
1.5.4.2.1. Sağlamaştırma.....	12
1.5.4.2.2. Bütünleme.....	12
1.5.4.2.3. Yenileme – Yeni İşleve Uyarılama.....	13
1.5.4.2.4. Yenidan Yapma.....	13
1.5.4.2.5. Temizleme.....	14
1.5.4.2.6. Taşıma.....	14
1.6. Tarihi Yapılara Yeni İşlev Yüklenmesi.....	14
1.6.1. Yenileme – Yeni işleve Uyarılama.....	14
1.6.2. Yenileme Çalışmalarının Tarihi Süreçte Yeri.....	15
1.6.3. Tarihi Yapılara Yeni İşlev Yüklenmesinin Yararları.....	16
1.6.4. Tarihi Yapılara Yeni İşlev Yüklenmesini Gerektiren Nedenler.....	16
1.6.4.1. Tarihsel, Kültürel ve Toplumsal Nedenler.....	17

1.6.4.2. Ekonomik Nedenler.....	18
1.6.4.3. Çevre Faktörleri.....	18
1.6.5. Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında Dikkate Alınması Gerekli Nitelikler.....	18
1.6.6. Tarihi Yapıya Uygun İşlevin Seçiminde Dikkate Alınması Gereken Faktörler.....	20
1.6.6.1. Yapının Mekansal Oluşumu.....	21
1.6.6.2. Yapının Hacim Boyutları.....	21
1.6.6.3. Yapının İşlevsel Kurgusu.....	22
1.6.6.4. Yapının Bulunduğu Konum.....	22
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	23
2.2. Çalışmayla İlgili Tarihi Araştırma.....	23
2.2.1. Osmanlıdan Günümüze Çarşı Kültürü; Özellikleri ve Öğeleri.....	23
2.2.1.1. Osmanlı Çarşı Kültürü.....	23
2.2.1.2. Osmanlı Çarşılarının Kentsel Özellikleri.....	24
2.2.1.3. Osmanlı Çarşılarının Öğeleri.....	25
2.2.1.4. Osmanlı Döneminde Hanlar.....	31
2.2.2. Osmanlı Döneminde Trabzon Çarşılarının Gelişimi ve Ticaret Hayatı.....	41
2.2.2.1. Osmanlı Dönemi Trabzon Ticaret Hayatı.....	41
2.2.2.2. Osmanlıdan Günümüze Trabzon Hanları.....	45
2.3. Çalışma Alanının Belirlenmesi.....	56
2.4. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın Rölöve - Tespit Çalışmaları.....	58
2.4.1. Taşhan.....	58
2.4.1.1. Genel Tanımı.....	58
2.4.1.2. Plan Özellikleri.....	59
2.4.1.3. Yapı Elemanları.....	59
2.4.1.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği.....	62
2.4.1.5. Taşhan'ın Günümüzdeki Durumu.....	63
2.4.2. Vakıfhan.....	68
2.4.2.1. Genel Tanımı.....	68
2.4.2.2. Plan Özellikleri.....	68
2.4.2.3. Yapı Elemanları.....	69
2.4.2.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği.....	73
2.4.2.5. Vakıfhan'ın Günümüzdeki Durumu.....	74
2.4.3. Alacahan.....	80

2.4.3.1. Genel Tanımı.....	80
2.4.3.2. Plan Özellikleri.....	80
2.4.3.3. Yapı Elemanları.....	81
2.4.3.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği.....	85
2.4.3.5. Alacahan'ın Günümüzdeki Durumu.....	85
2.5. Trabzon Kent İçi Hanlarında Restitüsyon Çalışması.....	92
3. BULGULAR VE İRDELEME.....	96
3.1. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi.....	96
3.1.1. Genel, Yerleşme ve Plan Özellikleri Analizi.....	96
3.1.2. Mekansal Birimler Analizi.....	96
3.1.3. Yapı Elemanları Analizi.....	97
3.2. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analiz Değerlendirme Sonuçları	101
3.2.1. Genel, Yerleşme ve Plan Özellikleri	101
3.2.2. Mekansal Birimler Analizi.....	101
3.2.3. Yapı Elemanları Analizi.....	101
3.3. Trabzon Kent İçi Hanlarına Yeni İşlev Önerileri.....	103
3.3.1. Trabzon Kent İçi Hanlarına Uygun İşlevin Seçilmesi.....	104
3.3.2. Önerilen İşlev Hakkında Bilgi; Geleneksel Trabzon El Sanatları.....	105
3.3.3. Önerilen İşlevin Hanlar Üzerinde Uygulanması.....	111
4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	123
5. KAYNAKLAR.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	132

ÖZET

Hızlı kentleşme olgusunun olumsuz etkilediği tarihi alan içinde yer alan tarihi binalarımızın yeniden kullanımlarını amaçlayan bu çalışmada Trabzon Kent-içi Hanları ele alınarak yeni işlev önerileri getirilmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde konuyu oluşturan nedenler sıptanarak araştırmanın amacı ve yöntemi belirlenmiş, tarihi binaların korunmaları ve yeniden kullanılmaları ile ilgili literatür çalışması yapılmıştır

İkinci bölümde Osmanlı'dan günümüze hanların gelişimi araştırılarak, günümüze ulaşabilen Trabzon Kent-içi Hanları hakkında bilgi toplanmış ve bu hanlarla ilgili rölöve-tespit ve restitüsyon çalışmaları yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise elde edilen bulgular doğrultusunda bu hanlarının analizleri yapılmış ve bu analizler doğrultusunda yeniden kullanım önerileri getirilmiştir.

Çalışmanın sonunda ise Trabzon Kent-içi Hanlarının genel özellikleri sunularak, bu hanların kültürel değerleri doğrultusunda kullanılmalarının önemi ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Koruma, Yenileme, Yeniden kullanım, Çarşı, Han, Trabzon

SUMMARY

The Analysis and Re-use Suggestion of The Historic Urban Inns in Trabzon

Re-use of the historic buildings in historic districts that are negatively impacted by the rapid urbanization phenomenon is aimed to in this study. In this context, Urban-Inns had studied in Trabzon and the new functions and uses had recommended for these buildings. The study had four main chapters

In the first chapter; determination the reasons for the study, the objective and method of the research had defined, the literature search done on the preservation and re-use of the historic buildings.

In the second chapter; development of the Inns from Ottoman period to today, measured drawing-documentation, restitution and information about existence Urban Inn Trabzon had done.

In the third chapter; the analysis of these inns had done based on findings and the recommendations for the new usages had developed according to the analysis.

The general characteristics of these inns are presented and the cultural value and re-use of these buildings are conveyed at the end of the study.

Keywords: Preservation, Renovation, Re-use, Bazaar, Inn, Trabzon

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Edirne Bedesteni-plan.....	26
Şekil 2. Edirne Bedesteni-görünüş.....	26
Şekil 3. Edirne Bedesteni üstten görünüş.....	27
Şekil 4. Edirne Bedesteni kuzey girişi.....	27
Şekil 5. İstanbul’ da Hasan Paşa Hanı.....	28
Şekil 6. Osmanlı Dönemi tipik dükkan planı.....	29
Şekil 7. Osmanlı Dönemi tipik dükkan örneği.....	29
Şekil 8. Edirne Çilingirler Sokağı’nda dükkanlar.....	30
Şekil 9. Edirne Selimiye Arastası orta kapısı.....	30
Şekil 10. Edirne Selimiye Arastası içten görünüş.....	31
Şekil 11. Edirne Selimiye Arastası-plan.....	30
Şekil 12. Edirne Selimiye Arastası-kesit.....	30
Şekil 13. Ortaköy (İnegöl)’de Karacabey Kervansarayı-plan ve kesit.....	32
Şekil 14. Bursa Karacabey yolundaki Issız Han-plan.....	34
Şekil 15. Bursa Karacabey yolundaki Issız Han-genel görünüş.....	35
Şekil 16. Bursa Karacabey yolundaki Issız Han-giriş kapısı.....	35
Şekil 17. Bursa Emir Han-plan.....	37
Şekil 18. Bursa Emir Han-giriş cephesi görünüşü.....	37
Şekil 19. Bursa Emir Han’ın avludan görünüşü.....	38
Şekil 20. Tarihi İpek Yolu’ndan geçen kervanlardan biri.....	42
Şekil 21. Trabzon çarşısında bir kervan.....	43
Şekil 22. Kunduracılar Caddesi’nde deve kervanı.....	44
Şekil 23. Kunduracılar Caddesi’nin günümüzdeki hali.....	44
Şekil 24. Tarihi Trabzon Hanları’nın yerleştiği güzergah.....	46
Şekil 25. Yıkılan Suluhan’ın zemin kat planı.....	47
Şekil 26. Yıkılan Suluhan’ın 1.kat planı.....	47
Şekil 27. Yakın dönemde yıkılan Suluhan’ın caddeden görünüşü.....	47
Şekil 28. Yakın dönemde yıkılan Suluhan’ın avludan görünüşü.....	47
Şekil 29. Tarihi Suluhan’ın yerine yapılan modern işhanı.....	48

Şekil 30. Anadolu Han'ın orijinal zemin kat planı.....	48
Şekil 31. Anadolu Han'ın orijinal 1.kat planı.....	48
Şekil 32. Anadolu Han'ın orijinal hali.....	48
Şekil 33. Anadolu Han'ın günümüzdeki hali.....	48
Şekil 34. Yalı Han'ın tahmini zemin kat planı.....	49
Şekil 35. Yalı Han'ın tahmini 1.kat planı.....	49
Şekil 36. Yalı Han'ın günümüzdeki hali.....	50
Şekil 37. Taşhan'ın üstten görünüşü.....	50
Şekil 38. Vakıfhan'ın güney cephesi.....	51
Şekil 39. Vakıfhan'ın kuzey cephesi.....	51
Şekil 40. Alacahan'ın doğu cephesinden görünüş.....	52
Şekil 41. Alacahan'ın giriş kapısının bulunduğu batı cephesinden görünüş.....	52
Şekil 42. Sabırhan'ın zemin kat planı.....	53
Şekil 43. Sabırhan'ın 1.kat planı.....	53
Şekil 44. Sabırhan'ın 2.kat planı.....	53
Şekil 45. Sabırhan avludan görünüşü.....	53
Şekil 46. Trabzon Bedesteni'nin planı.....	55
Şekil 47. Trabzon Bedesteni'nin günümüzde restore edilmiş hali.....	56
Şekil 48. Çalışma alanı.....	57
Şekil 49. Taşhan'ın avluya bakan revağından bir görünüş.....	58
Şekil 50. Taşhan'ın giriş kapısı.....	58
Şekil 51. Taşhan'ın zemin kat planı.....	59
Şekil 52. Taşhan'ın 1.kat planı.....	59
Şekil 53. Taşhan'ın kuzeyindeki taş merdivenlerinden görünüşler.....	60
Şekil 54. Taşhan'da revağa açılan kapı ve pencereler.....	61
Şekil 55. Taşhan'da sivri kemerli kapı.....	61
Şekil 56. Taşhan'ın odalarındaki ocak ve niş.....	62
Şekil 57. Vakıfhan'ın avlusundan görünüşler.....	68
Şekil 58. Vakıfhan zemin kat planı.....	69
Şekil 59. Vakıfhan 1.kat planı.....	69
Şekil 60. Vakıfhan 2.kat planı.....	69
Şekil 61. Vakıfhan'ın revağından görünüş.....	69
Şekil 62. Vakıfhan'ın revak kemerlerinden görünüş.....	69

Şekil 63. Vakıfhan'da revağa açılan kapı ve pencereler.....	72
Şekil 64. Vakıfhan eyvanında bulunan ocak ve niş.....	72
Şekil 65. Vakıfhan'ın kuzey cephesine yerleşmiş sebzeciler.....	74
Şekil 66. Vakıfhan'ın güneyindeki kuaför, süpürgeci ve terlikçi.....	74
Şekil 67. Alacahan'ın üstten görünüşü.....	80
Şekil 68. Alacahan'ın zemin kat planı.....	81
Şekil 69. Alacahan'ın 1.kat planı.....	81
Şekil 70. Alacahan'ın 2.kat planı.....	81
Şekil 71. Alacahan'ın revağından görünüş.....	81
Şekil 72. Alacahan'ın avlusundaki taş merdiven.....	82
Şekil 73. Alacahan'ın revağındaki taş merdiven.....	82
Şekil 74. Alacahan'ın zemin ve 1.katındaki revak kemerlerini taşıyan kare kesitli kolon.....	83
Şekil 75. Alacahan'ın 2.katındaki revak kemerlerini taşıyan daire kesitli kolon.....	83
Şekil 76. Alacahan'da revağa açılan kapı ve pencereler.....	84
Şekil 77. Alacahan'da ahşap kalaslarla desteklenen revak tonozu.....	85
Şekil 78. Alacahan'da hasar görmüş ve çatlamış duvarlar.....	85
Şekil 79. Alacahan'da bakırcı dükkanı.....	86
Şekil 80. Alacahan'ın çevresindeki bir bakırcı dükkanı ve bakırcı ustası.....	104
Şekil 81. Taşhan'da bir yorgancı.....	105
Şekil 82. Taşhan'ın bulunduğu sokak.....	105
Şekil 83. İbrik.....	106
Şekil 84. Karpuz bakraç.....	106
Şekil 85. Trabzon güğümü.....	106
Şekil 86. Keten dokuyan kadın.....	107
Şekil 87. Çizgili dolay peştamal.....	108
Şekil 88. Dolay peştemallar.....	108
Şekil 89. Hasır örme kemer.....	108
Şekil 90. Hasır örme bilezik.....	108
Şekil 91. Telkari hamam takunyası.....	109
Şekil 92. Telkari fincan zarfı.....	109
Şekil 93. Sergide bir yorgan standı.....	109
Şekil 94. Sürmene bıçakları.....	110
Şekil 95. Yayık, yal kufası ve yağ kufası.....	110

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın özet tablosu.....	54
Tablo 2. Taşhan rölöve tablosu.....	64
Tablo 3. Taşhan rölöve tablosu-zemin kat planı.....	65
Tablo 4. Taşhan rölöve tablosu-1.kat planı.....	66
Tablo 5. Taşhan rölöve tablosu.-kesit ve görünüşler.....	67
Tablo 6. Vakıfhan rölöve tablosu.....	75
Tablo 7. Vakıfhan rölöve tablosu-zemin kat planı.....	76
Tablo 8. Vakıfhan rölöve tablosu-1.kat planı.....	77
Tablo 9. Vakıfhan rölöve tablosu-2.kat planı.....	78
Tablo 10. Vakıfhan rölöve tablosu-kesit ve görünüşler.....	79
Tablo 11. Alacahan rölöve tablosu.....	87
Tablo 12. Alacahan rölöve tablosu-zemin kat planı.....	88
Tablo 13. Alacahan rölöve tablosu-1.kat planı.....	89
Tablo 14. Alacahan rölöve tablosu-2.kat planı.....	90
Tablo 15. Alacahan rölöve tablosu-kesit ve görünüşler.....	91
Tablo 16. Taşhan restitüsyon tablosu.....	93
Tablo 17. Vakıfhan restitüsyon tablosu.....	94
Tablo 18. Alacahan restitüsyon tablosu.....	95
Tablo 19. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları genel, yerleşme ve plan özellikleri analizi.....	98
Tablo 20. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları mekansal birimler analizi.....	99
Tablo 21. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları yapı elemanları analizi.....	100
Tablo 22. Taşhan için işlev öneri tablosu.....	112
Tablo 23. Taşhan için işlev öneri tablosu-zemin kat planı.....	113
Tablo 24. Taşhan için işlev öneri tablosu-1.kat planı.....	114
Tablo 25. Vakıfhan için işlev öneri tablosu.....	115
Tablo 26. Vakıfhan için işlev öneri tablosu zemin kat planı.....	116
Tablo 27. Vakıfhan için işlev öneri tablosu 1.kat planı.....	117
Tablo 28. Vakıfhan için işlev öneri tablosu 2.kat planı.....	118
Tablo 29. Alacahan için işlev öneri tablosu.....	119
Tablo 30. Alacahan için işlev öneri tablosu zemin kat planı.....	120

Tablo 31. Alacahan için işlev öneri tablosu 1.kat.....	121
Tablo 32. Alacahan için işlev öneri tablosu 2.kat planı.....	122

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Mimari yapıtlar, insanlığın kültür ve uygarlıklarının gelişimini gösteren öğelerin başında gelirler. Bu yapılar kuşaktan kuşağa geçen kültür birikiminin sonuçlarıdır. Bundan dolayı gelecek kuşakların geçmiş mimari yapıtlardan öğreneceği çok şey vardır. Aynı zamanda yapılar milli benliğin bulunmasında ve tekdüze yaşantının getirdiği olumsuzlukları gidermesi açısından da önemlidir.

Günümüzde hızlı kentleşme olgusuyla başlayan ve giderek artan düzensiz ve karmaşık yapılaşmalar sonucu, fiziksel çevreler, dolayısıyla fiziksel çevrenin ayrılmaz bir parçası olan tarihi çevreler olumsuz yönde etkilenmektedir. Eski kent dokuları, tarihi binalar-anıtlar, doğal çevre değerleri gibi taşınır ya da taşınmaz kültür varlıklarımızın giderek tükeniyor olması ve bunların korunması sorunu, kentleşmenin getirdiği olumsuzluklar içinde öncelikli yer tutmaktadır [1].

Tarihsel-Kültürel varlıklarımızın yeterince değerlendirilmesi, bizim birikimlerimizden de, gelecek kuşakların esinlenebileceği bir sürecin yaşatılması zorunludur. Bu itibarla yapılara; toplumu etkileyici ve sonunda onları eğitici, onları yüceltici birer anlam kazandırmanın en etkin yolu onları: 'yaşayan birer varlık' konumuna getirebilmektir. Hiç kuşku yok ki bu amaç, söz konusu yapıya işlevsel bir içerik kazandırmak, onu topluma yararlı kılmak, toplumun onda yaşamasını, çevrenin ondan yararlanmasını sağlamak olmalıdır [2].

1.2. Problemin belirlenmesi

Doğu Karadeniz'de önemli coğrafi ve stratejik konumu olan [3], aynı zamanda günümüze ulaşan tarihi yapılar açısından en önde gelen şehirlerimizden sayılmasa da, yeniliklere cesaretle açılma özelliğinde olduğunun belirtileri her dönem yapılarında görülebilen Trabzon, pek çoğunun zamanla yok oluşuna ve dokusundaki yozlaşmalara

karşın mevcut tarihi yapılarıyla “tarihi” kentlerden biri olarak algılanmasına yetmektedir [4].

Tarihi bir öneme sahip Trabzon’da, tarihi çevrelerde hızlı kentleşmenin yarattığı olumsuzluklardan etkilenmekte ve Trabzon çarşı kültüründe önemli bir yeri olan tarihi Trabzon Kent-İçi Hanları da bu durumdan nasibini almaktadır. Orijinal işlevlerini kaybeden ve günümüzde önemleri doğrultusunda kullanılamayan veya terk edilen bu yapılar günden güne yok olmakta ve bu denli önemli kültürel mirasımız her geçen gün kaybedilmektedir.

1.3. Çalışmanın Amacı ve İzlenen Yöntem

“Tarihi Trabzon Kent-içi Hanları Analiz Çalışması ve Yeni İşlev Önerileri” isimli bu çalışmada Osmanlı’dan günümüze kadar ulaşabilmiş tarihi Trabzon Kent-içi Hanları ele alınarak, bu yapıların yeni çevrelerinde giderek tükenen, yok olan birer eski yapı olarak kalmayıp, tarihi önem ve özelliklerini yansıtabilen, topluma yararlı ve çevresiyle uyumlu bir şekilde sosyal yaşama katılabilmeleri amacıyla yeni işlev önerileri getirilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışma kapsamında Trabzon Kent-içi Hanlarının yeniden kullanımına ilişkin uygun işlev önerilerini getirebilmek için öncelikle yapıların rölöve-tespit ve restitüsyon çalışmaları yapılmış daha sonra bu çalışmalar dahilinde yapıların analizleri hazırlanmıştır. Bu amaçla izlenen yöntemler ve teknikleri şu şekildedir.

1. Hazır bilgilerden yararlanarak tarihsel araştırma
  - Literatür tarama
  - Belge tarama
2. Rölöve, tespit ve restitüsyon çalışmaları
  - Rölöve tespit çalışması
    - Ön saptama
    - Alanda ölçme çalışmaları
    - Alanda fotoğraf çalışmaları

- Restitüsyon çalışmaları
  - Rölöve ve tespit çalışmaları
  - Arşiv kaynakları

3. Analiz çalışması

yapılmış ve bu bilgiler dahilinde yapılara uygun işlev önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

1.4. Koruma Kavramı

İnsanlar çok eski zamanlardan beri sahip oldukları şeylerin yaşamını uzatmak, böylece onlardan elde edilen yararı çoğaltmak amacıyla birtakım çalışmalar yapmışlardır. Bugün yalnız kazanç sağlayanlar değil, kültürel ve turistik amaçlarla yapılacak kullanımlar da bu yararlar arasında sayılmaktadır.

Herhangi bir nesne ya da olguyu elden geldiği kadar bozulmadan, o andaki durumunda tutmaya “koruma” denir. Bu kavram çok geniştir, uygulama çalışmalarını anlattığı gibi bunların yapılması için gerekli yönetsel, parasal, yasal önlemleri de kapsar. Yalnız nesnelere değil, kültür varlığına giren gelenek, görenek, töre, tören gibi halkbilimsel olguları korumak, bunların yaşamını sağlamak da koruma çalışmaları içinde düşünülebilir [5].

Çağdaş anlamda koruma; değerlendirme, geliştirme ve kullanma eylemlerini içermektedir. Yoksa bugüne kadar çoğu uygulamada olduğu gibi “yaşamın durdurulması ya da engellenmesi” değildir.

Koruma kuşkusuz öncelikle bir kültür olayıdır, sonrada ekonomik ve sosyal bir olaydır. Korunması gereken kültür değerinin tanımı önemlidir, ama nasıl ve hangi olanaklarla ve de kimin ve neden korunacağını bilmesi ve bunu sağlayacak araçlarda önemlidir.

Korumanın toplumsal bir görevi de bulunmaktadır. Kentlerdeki kültür mirasının korunması bir toplumsal hizmet olarak da kabul edilmelidir. Kültür mirasının kentsel yaşamla ilişkisi, titiz bir şekilde kurulmalıdır. Yaşam tarzının kültür mirasına adaptasyonu

zamanda ve mekanda devamlılık çerçevesinde sağlanmalıdır [6,7].

İnsanların sahip olduğu varlıklar doğal ve kültürel olarak ikiye ayrılır. Doğal güzellikler, ilginç yerbilimsel oluşumlar, soyu tükenmekte olan hayvan ve bitkiler, doğal varlıklardır. Bilim, tarih, sanat değeri olan yapıtlar ise kültür varlığıdır. Kültür varlıkları da taşınabilir ve taşınamaz olarak ikiye ayrılırlar. Eski yapılar, mimarlık anıtları, kent parçaları ya da kentler taşınamaz kültür varlıklarıdır. Bunlar toprak üstünde, yer altında, su içinde bulunabilirler. Taşınabilirler gibi taşınamaz kültür varlıkları da bugün yeryüzünün her ülkesinde koruma altına alınmaktadır [5].

Bugün koruma - onarım – yenileştirme kavramlarıyla doğal ve kültürel varlıkların bakımı, kullanımı, onların elden geldiği kadar bozulmadan iler ki kuşaklara aktarılabilmesi için yapılan her türlü çalışma anlatılmaktadır. Koruma hem doğal hem kültürel varlıklar için, onarım ve yenileştirme ise daha çok kültür varlıkları için söz konusu olmaktadır [5].

1.5. Korunması Gerekli Yapı Kavramı

1.5.1. Korunması Gerekli Yapı

Önemli olaylara sahne olan veya arkeoloji, tarih, sanat bakımından bir önemi ve özelliği bulunan, korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz mimari eserler ve aynı nitelikteki heykeller “anıt” diye adlandırılır. Genişletilmiş anıt kavramı 1970’lerde türetilen bir terimle, “kültürel miras” olarak adlandırılmış ve anıt, yapı grupları, sitler olmak üzere üç bileşenden oluşan bir bütünün ögesi olarak yeniden tanımlanmıştır [8].

Anıtsallıktan uzak olsalar da, tümüyle işlevsel amacı olan gündelik yaşama ait yapılar da uzun bir süre geçtikten sonra, toplumsal tarihe ait bir bileşen olarak değer kazanmakta ve korunması gerekli yapılar olarak koruma kapsamına alınmaktadır [9].

Çok eski tarihlerden günümüze ulaşan seçkin dini yapılar (Didimdeki Apollon tapınağı), eğitim yapıları (İstanbul’daki Şehzade külliyesi) yanı sıra işlevsel binalar’da (Birgi’deki çakır Ağa Konağı) bugün dünya mimari mirasının öğeleri olarak korunmaya değer bulunmaktadır [9].

1.5.2. Yapıların Korunmaya Değer Olma Ölçütleri

Bir yapının korunması gerekli yapı olarak nitelendirilebilmesi için mimari, estetik, tarihi, belgesel, arkeolojik, ekonomik, sosyal ve hatta politik değerlerden bir veya birkaçına sahip olması gerekmektedir [10].

Geçmişten kalan izlerin tümünün gelecek kuşaklara aktarılması olası değildir. Ülkelerin ekonomik kaynakları, böyle bir çabayı desteklemek için yeterli olmamaktadır. Çağdaş kentleşme sorunları, bakımsızlık, malzemenin yıpranması, doğal afetler, yeni yapılanma baskıları sonucu tarihi yapıların sayısı sürekli olarak azalmaktadır. Bu nedenle, uygulamada öncelikle korunması gerekli, vazgeçilmez, ya da korunması rastlantılara bırakılmayacak tarihi yapıların seçimine yardımcı olabilecek ölçütlerden yararlanılmaktadır. Koruma kararı bir yapının veya yapı kümelerinin,

- Tarihi belge niteliği
- Eskilik – zaman özelliği
- Estetik değer özelliği

yönlerinden sahip olduğu öneme bağlı olarak alınmaktadır. Bir yapı, ya da yerleşme bu özelliklerden biri veya daha fazlasına sahip olduğunda, korunması için ilk adım olan tescil kararı alınabilmektedir [9].

1. Tarihi Belge Ölçütü: Bir yapı veya yapılar grubu tarihi belge niteliğine,

- a. Tarihi bir olayla veya kişiyle ilişkisi
- b. Tarihi bir süreci yansıması, dolayısıyla sahip olabilir.

Örneğin Sivas Kongresi'nin yapıldığı bina, içinde geçen tarihi olaydan ötürü özel bir anlam taşımakta ve o olayı hatırlatan eşyasıyla bir müze olarak korunmaktadır. Ayrıca Atatürk'ün içinde doğduğu ev, bir Türk evi olarak taşıdığı önemden çok, Atatürk'le olan ilişkisi dolayısıyla koruma kapsamına alınmıştır.

2. Eskilik – Zaman Ölçütü: Bir yapının yapımından ne kadar sonra eski eser olara nitelendirilebileceği konusundaki görüşler ülkeden ülkeye değişmektedir. Ülkemizde şu anda geçerli olan 2863 sayılı yasanın 6. maddesine göre 1900 tarihinden önce yapılmış olan binalar koruma kapsamındadır; 20. yy. yapılarının koruma kapsamına alınmaları için ise önemli bir mimarın eseri, bir mimari akımın temsilcisi, bir yapı dizisinin parçası olmak gibi özel nitelikler taşımaları gerekmektedir.

3. Estetik Değer Ölçütü: Güzel olma özelliği, yapı ve çevrelerin korunması konusundaki istekleri güçlendiren önemli etkidir. Ancak “güzel” yargısının nesnel olmayışı, kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve zamana bağlı olarak değişmesi, tartışmalara neden olabilmektedir. Eğitim düzeyi yüksek toplumlarda, anonim bir estetik yargı bulunması ve buna dayanarak “güzel” kararı alınması daha kolay olabilir. Korunacak değerlerde olması gereken güzellik hakkında bilinçli bir toplumsal beğeni olmadığında, bu konuda alınacak kararın, toplum adına, sanat tarihçileri ve estetik uzmanlarının görüşleri ile yönlendirilmesi söz konusudur [9].

Tarihi yapıların sahip olduğu değerlerin belirlenmesi, kişiden kişiye değişebilen yoruma açık bir tarzla değil, bilimsel veriler ışığında, bilimsel bir anlayışla gerçekleştirilmelidir, Yapının bilimsel bir anlayışla saptanarak, tespit ve tescil işlerine işlenmiş, belgelenmiş değerlerinin, ileride yapılacak restorasyon çalışmaları sırasında korunmaya çalışılması gerekmektedir [10].

1.5.3. Korunması Gerekli Yapıların Kapsamı, Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması

Türkiye’de bir yapının korunması gerekli tarihi yapı sayılması için onun önce belgelenmesi, başka bir deyişle yetkili kurulların alacağı kararlarla öyle olduğunun saptanarak kütüğe yazılması, yani tespit ve tescil işlemlerinin yapılması gerekmektedir [5].

Taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının saptanarak ulusal kültür varlıkları kütüğüne geçirilmesi işlemine “tescil” denilmektedir. Bu işlemle, korunması gerekli kültür varlığı yasal güvence altına alınmakta; dokunulmazlık sınırları tanımlanarak özgün niteliklerini

hangi ölçüde sürdüreceği belirlenmektedir. Tescille birlikte yapılan veya onu izleyen “değerlendirme” kültür varlığının estetik, tarihi ve diğer özelliklerinin yoğunluğuyla yakından ilgilidir. Anıtın önemi, evrensel veya yöresel değer taşıması, ona yapılabilecek müdahalelerin ölçüsünü belirler. Dünya mimari mirasının bir ögesi olan, insanlık tarihi için önem taşıyan anıtların aynen korunmasına özen gösterilmesi gerekmektedir; buna karşılık yalnız bulunduğu çevre için anlam taşıyan yapıların onarımlarında daha serbestçe davranılmasına izin verilebilir.

Birçok ülkede tarihi yapılar önemlerine göre sınıflandırılmış ve her grup için uygun müdahale sınırları tanımlanmıştır [9]. Ülkemizde şu an geçerli olan değerlendirme düzeni, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararı ile belirlenmiştir. Bu karara göre, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları iki bölümde incelenmektedir.

1. Grup yapılar: Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde(askeri ve dini yapıları da içermek üzere) tarihi, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu olan yapılardır.
2. Grup yapılar: Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan, giderek yok olan geleneksel ve yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır [10].

Antik yapılar (Aspendos tiyatrosu, Ayasofya); Ortaçağ yapıları (Erzurum çifte minareli medrese, Kayseri Döner Kümbet), dini ve askeri mimarlık örnekleri (Süleymaniye Camii, Yedikule Hisarı, Taşkışla), su yapıları (taksim makseni, III. Ahmet Çeşmesi), saraylar (Edirne Cihannüma Kasrı, Topkapı Sarayı), plan düzeni, strüktürü, bezemesi ve malzemesiyle korunması gereken konutlar 1. grup yapılar, ufak içi değişikliklerle yeni kullanıma uyarlanacak binalar (eski fabrikalar, depolar, çağdaş isteklere göre yeniden düzenlenecek 19. yüzyıl konut, han ve apartmanları) 2. grup yapılar kapsamına alınmaktadır [9].

1. Grup yapılarda ek ve değişiklik yapma olanağı kısıtlıdır. Önemli iç mekan özelliğine, bezemeye sahip olmayan 2. Grup yapılarda, cepheye yansımayan değişikliklere izin verilmektedir [9].

Taşınmaz kültür varlıklarının değerlendirilmesini kişisel yargıların tartışılabilirliğinden kurtararak, bilimsel bir temele oturtmak için uluslar arası düzeyde çalışmalar sürdürülmektedir. Henüz ortak bir sistem oluşturulmamıştır; ancak anıtın tarihi, estetik, ve teknik açısından önemini açıklamaya yardımcı olabilecek bir ölçü sistemi Almanya'da G.Kiesow tarafından geliştirilmiştir. Hessen Eyaleti Anıt Koruma Müdürlüğü'nce kabul değerlendirme düzeninde değerlendirme dört ana başlıkta toplanmaktadır:

1. *Sanat tarihi değeri (en çok 40 puan)*
2. *Üstün sanat değeri taşımak,*
3. *Üslup gelişimi, tipolojik gelişim açısından önemli olmak,*
4. *Ünlü bir sanatçı, mimarla ilişkili olmak,*
5. *Bir sanat üslubunu temsilcisi olmak,*
6. *Üstün nitelikli veya zengin bir cephe düzenine, bezemeye, iç düzene sahip olmak.*

2.Şehircilik yönünden önemi (en çok 40 puan)

7. *Peyzaj veya kent görünümü açısından önemli olmak; bulunduğu yerin simgesi olarak kabul edilmek,*
8. *Önemli bir anıtın çevresinde yer alan ve ona ölçek veren, vazgeçilmez bir bileşen olmak,*
9. *Bir külliye veya mimari bütünün parçası olmak,*
10. *Bir şehircilik tasarımının parçası olmak.*

3.Tarihi önemi (en çok 20 puan)

11. *Yerleşme ve konut gelişimi açısından önemli olmak,*
12. *Ünlü bir kişinin doğduğu, yaşadığı veya öldüğü bina olmak,*
13. *Önemli bir politik olayla ilişkisi olmak,*
14. *Sosyal tarih açısından önemli olmak,*
15. *Halkbilimi ve yörenin tarihi açısından önemli olmak,*
16. *Yöre söylencelerine göre anı değeri taşımak,*
17. *Sanayi, ticaret, ulaşım tarihi açısından önemli olmak.*

3. Teknik önemi (en çok 20 puan)

18. *Üstün nitelikli yapım özelliğine ve strüktür düzenine sahip olmak,*
19. *Özenli bir işçilikle yapılmış olmak,*
20. *Özgün tasarımı iyi korunmuş durumda olmak,*
21. *İçte ve dışta ilk tasarıma ait renk düzeni iyi korunmuş olmak,*
22. *Sağlam olmak*

Yukarıda sıralanan özelliklere sahip olma durumlarına dayanılarak değerlendirilen yapılardan: 80 puandan yukarı alan yapılar A grubuna girmekte ve bu eserlerde hiçbir değişikliğe izin verilmemektedir. 60-80 arası puan alanlar B grubuna girmekte ve yalnız iç düzenlemelerinde sınırlı değişiklik yapılmasına izin verilmektedir. 40-60 arası puan alanlar C grubuna girmekte ve cephe gerisinde kalan bölümlerinde değişikli yapılmasına izin verilmektedir. 20-40 arasında puan alanlar D grubuna girmekte ve yalnız cephe, belli bir yönden görünüş veya bazı yapı öğeleri korunmaktadır [9,10].

1.5.4. Tarihi Yapıların Korunmasında Temel Yaklaşımlar

1.5.4.1. Tarihi Yapılarda Bakım ve Onarım

Günümüzde tarihi yapıların korunmalarındaki temel yaklaşım sürekli bakım ve periyodik onarımlarının yapılmasıdır. Birçok ülkede tarihi yapılar yıllık veya birkaç yıllık programlar çerçevesinde incelenir ve saptanan hasarların onarımları yapılır. Böylece yüksek maliyetli ve geniş kapsamlı müdahalelere de gerek kalmadan eserler korunmuş olur [10].

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 14.07.1998 gün ve 598 sayılı ilke kararında; “Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında en önemli sorun; “Yapılacak müdahalenin, restorasyonun niteliğidir. Her yapının kendine özgü sorunları ve bunlara tekabül eden restorasyon kararları olduğu için tüm yapıları kapsayacak ve müdahale biçimini belirleyecek genel sınıflandırmaların uygulamada yanlış sonuçlar verdiği saptanmıştır,” denilmektedir. Yine aynı ilke kararında korunacak yapılara müdahaleler iki türe ayrılmıştır;

1.Bakım:

Bir nesne ya da olgunun varlığını en iyi koşullar altında sürdürülebilmesi için yapılan çalışmalara bakım denir. Kültür varlıklarını onlara zarar verebilecek dış etkilerden korumak, ısı, ışık, ıslanım, nem gibi çevre koşullarını denetim altında tutmak, yapı öge ya da bölümlerini dış etkenlere karşı korumak, onların yaşamını uzatıp etkinliklerini yükseltmek amacıyla yapılan müdahalelerdir [5]. Bu müdahaleler sadece yapının yaşamını sürdürmeyi amaçlar, tasarımda, malzeme, strüktürde, mimari öğelerde değişiklik gerektirmez. Yapıların ahşap, madeni, pişmiş toprak veya taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi; bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır [10].

2. Onarım:

Bir nesnede, bir yapıta ortaya çıkan bozulmaların o yapıt üretilirken kullanılan yöntem ve gereçlerle, mümkünse tıpkıları kullanılarak giderilmesine denir. Yapı gibi taşınmaz kültür varlığı için onarım, onda varolan işlev-yapım-biçim ilişkileri değiştirilmeden yapılan hasar giderme işlemleridir. Çatısını aktarmak, sıvasını, badanasını yenilemek, kaplamalarını değiştirmek bir yapı için onarım sayılabilir. Daha büyük onarımlar da vardır, bir yapının pencerelerini, kapılarını yenilemek, donatımını elden geçirmek, hatta taşıyıcılarını yeniden yapmak gibi. Bütün bunlar o yapıdaki işlev-yapım-biçim ilişkilerini değiştirmiyorsa, yapılan işlemin adı onarımdır [5].

Onarım gereken yapıların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ve diğer ilgili belgelerin içerikleri ve ölçekleri Koruma Kurulunca belirlenir. Projeler "Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Proje Hazırlama Esaslarına göre hazırlanır [10].

1.5.4.2. Restorasyon Teknikleri

Tarihi değerleri korumak, yaşatmak, yaşayan birer varlık olarak topluma kazandırmak, öncelikle bu değerlere nasıl bir müdahalenin gerçekleştirileceği, şayet kullanıma açılacaksa (kullanım derecelerine göre) kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verir duruma gelmesiyle mümkün olabilir. Bu durumda, yeni ihtiyaçlar ve mevcut yapıların içinde bulunduğu

durum göz önünde bulundurulmalıdır. Tarihi yapılara uygulanacak müdahalenin yaklaşımı ise bu şartların dengelenmesi şeklinde olmalıdır [11].

Restorasyon çalışmalarına başlamadan önce yapılan araştırmalar ve belgeleme çalışmaları binanın ayrıntılı olarak tanınmasını sağlar. Ön araştırmalar sonunda elde edilen bilgiler hasar nedenlerini ortadan kaldıracak veya etkilerini azaltacak koruma tekniklerinin seçilerek uygulanmasına temel oluşturur. Onarımlarda geleneksel tekniklerin yanı sıra, çağdaş teknolojiden de yararlanılmaktadır.

Tarihi yapıların onarımları için genel olarak,

1. Sağlamaştırma
2. Bütünleme
3. Yenileme
4. Yeniden yapma
5. Temizleme
6. Taşıma

tekniklerinden yararlanılır. Çoğu kez bir anıtın restorasyonu için yukarıda sıralanan tekniklerin birkaçı bir anda uygulanır. Örneğin yeniden kullanılması kararlaştırılan bir Osmanlı kervansarayının gelişigüzel eklerden arındırılması, tehlikeli durumda olan taşıyıcılarının sağlamaştırılması, bir bölümü yıkılmış olan tonozların yeniden yapılması ve içinin çağdaş kullanıma uygun olarak donanımı gerekli olabilir. Depremde kubbesi çatlayan, son cemaat yeri ve minaresi yıkılan bir caminin, hem strüktürel açıdan sağlamaştırılması, hem de yıkılan son cemaat yeri ve minare gibi öğelerinin yeniden yapımı ile tekrar mimari bütünlüğe kavuşturulması söz konusu olabilir [9].

Bilimsel restorasyonda olabildiğince az müdahaleyle, anıtın tarihi belge ve estetik değerini korunması amaçlanır. Onarım sırasında yapılan müdahalelerin derecesi, sağlamaştırmadan yeniden yapıma doğru artar. Koruma açısından en uygunu, sağlamaştırmayla yetinmektir. Ancak anıttaki hasar derecesi arttıkça, müdahalenin kapsamı genişler; tarihi yapılara ekler getiren, dokusunu değiştiren tekniklerin uygulanması zorunlu olabilir [9].

1.5.4.2.1. Sağlamlştırma

Bir yapının ayakta durmasını sağlayan b6l6mlerin, yani taşıyıcı 6ğelerin onarılması, hatta gerekliyse yenilenmesi işleme sağlamlştırma diyoruz [5]. Sağlamlştırma çalışmaları, anıtın yapı malzemesinin, taşıyıcı sisteminin ve üzerinde bulunduğu zeminin sağlamlştırılması olarak 6ç d6zeyde ele alınabilir [9].

- a) Yapı malzemesinin sağlamlştırılması: Tarihi yapılarda kullanılan taş, tuğla, kerpiç, ahşap gibi yapı malzemeleri çeşitli nedenlerin etkisiyle bozulmaktadır. Bu t6r durumlarda koruma uzmanlarını görevi, bozulmanın nedenlerini araştırarak bozulmayı 6nleyici tedbirler almak ve malzemenin dayanımını artıracak şekilde sağlamlştırmaktır.
- b) Taşıyıcı sistemin sağlamlştırılması: Zaman zaman anıtın yer aldıkları zeminlerde g6zlenen hareketler, depremler gibi birtakım olumsuz etkiler nedeniyle, taşıyıcı sistemler zarar g6rmektedir. Bu t6r yapıların geçmişte yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, temel, duvar, s6tun, tonoz, kemer gibi 6ğelerinin dikeyden ayrılma, çatlama gibi hasarları payandalar, gergiler, bilezikler yerleştirerek ya da problem g6zlenen b6l6mleri yıkılıp, yeniden yapılarak ç6z6lmeye çalışılmıştır. Oysa g6n6m6zde, çağdaş teknolojinin sağladığı enjeksiyon, ankraj, temel genişletme, sağlam zemine inen kazıklı temellerle destekleme gibi y6ntemlerden de yararlanılmaya başlanmıştır.

1.5.4.2.2. B6t6nleme

Bir b6l6m6 yıkılarak yok olmuş bir yapının, geleneksel veya çağdaş yapı malzeme ve teknikleri kullanılarak, ilk yapıldığı d6nemdeki b6t6nl6đ6ne kavuşturulması çalışmalarıdır. B6t6nleme çalışmasıyla yıkılma s6recine girmiş bir binanın kurtarılması sağlanabilir [10]. B6t6nleme bir yapının t6m6yle 6zg6n hale getirilmesi anlamına gelmez. Fakat bir yapı s6vesinin kalan parçasını tamamlamak; bir pencere dizisinin, yıkılmış iki 6gesini yenilemek; yıkılmış bir minareyi, eğer elimizde yeterli bilgiler varsa tekrar inşa etmek; 6zg6n biçimi bilinen bir kırık yapı 6gesini, bir pencere şebekesini tamamlamak t6r6nden

sınırlı bir müdahaledir [11].

1.5.4.2.3. Yenileme (Renovasyon) - Yeni İşleve Uyarlama (Rehabilitasyon)

Çağımızda hızla değişen yaşam tarzına bağlı olarak, hamam, tekke gibi bazı tarihi yapıların özgün işlevini korumak mümkün olmamakta, ya da özgün işlevleri süren bazı anıtlar günümüzün konfor koşullarını sağlayamamakta, bir başka deyişle işlevleri eskimektedir. Böyle durumlarda bu yapıların analiz ve araştırmalarının yapılmasından sonra, özelliklerine uygun işlevler ile değerlendirme işlemleri sıhhileştirme ve yenileme çalışmaları olarak adlandırılmaktadır [10].

1.5.4.2.4. Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon)

Yanmış, yıkılmış, harap olmuş anıtların, elde bulunan fotoğraf, rölöve gibi yazılı belgelere dayanılarak, yeniden yapılması işlemidir. Yeniden yapma çalışmalarının sağlıklı olması için, faydalanılacak belgelerin sağlıklı olması gerekmektedir.

Yeniden yapılmış bir yapı tarihi değer taşımaz. Malzeme ve işçiliğiyle yapının özgün dokusunu taşımayan rekonstrüksiyon yapıların yapılması, ancak özel durumlarda kabul edilebilir. Ülkeler, kentler için simgesel değerleri olan önemli anıtlar, tarihi kent merkezleri bazen savaş, deprem, yangın gibi olaylardan zarar görürler. Bu tür yapı ve tarihi kent merkezlerinin rekonstrüksiyonları, toplumların kültürel kimliklerinin korunması ile özdeşleşmekte ve gerçekleştirilmeleri istenmektedir. Örneğin; II.Dünya Savaşında tahrip edilen Varşova anıtları ve tarihi kent dokusu, kent halkı için vazgeçilmez bir önem taşıdığından savaş sonrası bu binaların yeniden yapılarak, tarihi merkezin canlandırılmasına karar verilmiştir.

Yeniden yapım çalışmasına karar verildiğinde, tahrip olan anıtın yeniden kullanılabilir yapı öğeleri toplanarak, koruma altına alınmalıdır. Çalışmalar başladığında ise, mümkün olduğunca özgün öğelerin sağlaştırılarak, kullanılması, kullanılmadığı yerlerde ise özgün detaylara sadık kalınarak tamamlama yapılması, yeniden yapımda geçmişten gelen izlerin, özgün detayların yaşatılması sağlanacaktır [10].

1.5.4.2.5. Temizleme

Tarihi yapılara değişik dönemlerdeki kullanımları sırasında, tarihi değer taşımayan birtakım ekler yapılmaktadır [10]. Tarihi yapıların genel etkisini bozan, estetik değer taşımayan ve dönem eki olarak da nitelendirilmeyen eklerden yapının arındırılması işlemi temizleme olarak adlandırılır [9].

1.5.4.2.6. Taşıma

Yol, baraj inşaatı gibi bayındırlık etkinlikleri, jeolojik yapı, ya da doğal felaketler tarihi yapının bulunduğu yerde korunmasını zorlaştırabilir veya olanaksız hale getirebilir. Bu durumda yapı önceden belirlenen uygun bir konuma taşınır [9].

Taşıma işlemi yapının boyutuna, malzemesine ve yapım tekniğine göre çeşitli tekniklerle gerçekleştirilmektedir [9]. Kesme taş ile yapılan yapıların taşınmaları için öncelikle fotoğraflanmaları, rölövelerinin çizilmesi, taşların numaralandırılması gibi çalışmaların tamamlanması gerekmektedir. Numaralandırılan taşlar dikkat ve itinalı bir işçilikle söküldükten sonra, taşınacakları yere götürülerek, istiflenir. Daha sonra hazırlanan belgelerden faydalanılarak, orjinaline uygun biçimde özgün yerlerine yerleştirilir. Çalışmalar sırasında dağılan, pul pul kabarma, ufalanma gibi nedenlerle özelliğini kaybetmiş taşlar, aynı cins taş ile yenilenir. Moloz taş duvarla ilgili olarak bu tür bir çalışma yapmak mümkün değildir. Çünkü moloz taş duvar düzensiz boyuttaki taşlar ve derzleriyle, kolayca dağılabilebilir yapıya sahiptir. Taşındıkları yerde aynı özgün dokuyu yeniden oluşturmak imkansızdır [10].

1.6. Tarihi Yapılara Yeni İşlev Yüklenmesi

1.6.1. Yenileme (Rehabilitasyon), Yeni İşleve Uyarlama (Adapted Re-use)

Kavramı

Zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı istekler nedeniyle birçok tarihi yapı özgün

işlevini yitirmekte, ilk yapılış amacından farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanmaktadır [9].

Yenileme olgusu, insan ve fiziksel çevresi arasındaki sağlıksız ilişkiler sonucunda, insanın fiziksel çevresini çağdaş malzeme ve yapım teknikleri ile yeniden düzenleyerek, çağdaş konfor koşullarını sağlamak istemesinden kaynaklanmaktadır [10].

Hamam kervansaray, tekke, manastır gibi tarihi yapı türleri ancak özel durumlarda özgün işlevlerini sürdürdüklerinden, bu yapı türlerinin farklı amaçlarla kullanılmaları zorunlu olmaktadır. Konut, otel gibi işlevleri günümüzde de geçerli olan yapılar ise bugün yapılan benzerlerinin konfor koşullarını sunmaktan uzak olduklarından, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalmakta, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaktadır. Yeniden işlev yükleme eski yapıların yıkımdan kurtarılması için bir araçtır [9].

1.6.2. Yenileme Çalışmalarının Tarihsel Süreçte Yeri

Anıtlara özgün işlevinden farklı, yeni işlev verilmesi, antik çağlardan beri süregelen bir uygulamadır. Örneğin; Orjinalinde Hadrian'ın Anıt mezarı olarak yapılmış olan St. Angelo Kalesi, sonradan kaleye, papaya ait ikametgaha çevrilmiş olup, günümüzde de müze ve turistik aktivite merkezi durumuna gelmiştir.

Diocletian Hamamı'nın bazı bölümleri 16. yüzyılda Michelangelo tarafından kiliseye çevrilmiş, sekizgen salon ise tarihi süreçte değişik işlevlerle kullanılmıştır. Diğer bir Roma örneği de, Marcellus Tiyatrosu'dur. Bu anıtta tarihi süreçte tiyatro işlevinden sonra kale ve ikametgah olarak kullanılmıştır.

Tarihi süreçte de görüldüğü gibi, kent bünyesinde bulunan, sağlıklı inşa edilmiş anıtlara yeni işlev verilmesi doğal bir gelişmedir. Günümüzde çağdaş toplumlarda hızla değişen yaşam tarzı ve aktivitelerin cinsi ve ölçeğine bağlı olarak, tarihi yapı ve yerleşimlerin yeni kullanımlara uyarlanmaları çalışmalarında, uluslar arası tüzükler doğrultusunda gerçekleştirilen daha bilinçli ve korumacı yaklaşımlar izlenmektedir [10].

1.6.3. Tarihi Yapılara Yeni İşlev Yüklenmesinin Yararları

Günümüzde ileri ülkelerde şehir plancıları, ekonomistler, mimarlar ve konuyla ilgili diğer uzmanlar, yeniden kullanımın yararlarını anlayarak, ya varolan yapı stoklarının orijinal işlevini canlandırmakta, ya da toplum ihtiyaçlarının gerektirdiği yeni bir işlev vererek, yapıların yeniden kullanılmalarını sağlamak konusunda işbirliği yapmaktadırlar. Sahip olduğu değişik boyutlu ve özellikli mekanlarının uygun bir işlevle değerlendirilmek üzere onarılıp, çağdaş yaşam koşullarını sağlayacak şekilde yeni işleve adapte çalışmaları ile tarihi yapılar yeniden kullanıma sunulmaktadır.

Tarihi yapıların yeniden kullanımı ile sağlanan yararlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir;

- Sosyal açıdan; Tarihi doku içeren kasabalar, kentler kimliğini korur,
- Kültürel açıdan; Anıtların hem kendi değerleri, hem de kent kimliğine katkı sağlayan, sanatsal, mimari, arkeolojik ve belgesel değerleri korunabilir.
- Ekonomik açıdan; Var olan mal korunur.
- Enerji tasarrufunda bulunulur,
- Yıkım masraflarından kurtulur,
- Varolan yol ve servislerden faydalanılır [10].

1.6.4. Tarihi Yapılara Yeni İşlev Yüklenmesini Gerektiren Nedenler

Tarihi yapılar, tarihsel, kültürel ve toplumsal nedenler, ekonomik nedenler ve çevre faktörleri gibi nedenlerle zamanla orijinal işlevlerini kaybederler veya işlevsel olarak eskirler

Binaların orijinal işlevini yitirmesi; Zamanla değişen yaşam biçimi, ve ona bağlı istekler nedeniyle birçok tarihi yapı özgün işlevini yitirmekte, ilk yapılış amacından farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanmaktadır [9]. Günümüzde saray, medrese, kervansaray gibi bazı özgün yapılar işlevlerini kaybetmişlerdir [4].

Binaların işlevsel olarak eskimesi; Yapıların fiziksel özelliklerinin işlevlerinden daha

uzun ömürlü oldukları düşünülürse, işlevlerini sürdüren binalar için bile, her konudaki gelişmeler nedeniyle sorunlar olabilmektedir. O binaya ait işlevin tamamen değiştirilmesi ya da işlevin geliştirilmesi gerekebilir. Banka binaları bu konuya iyi bir örnektir. Yakın bir zamandaki bankacılık hizmetleriyle günümüzün çağdaş bankacılığı çok önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin; günümüz bankacılık hizmetlerinden leasing, forfaiting, aktif finans factoring, bireysel bankacılık gibi yeni işlevler bankada yerini almak zorundadır. Burada, tasarım gruplarının; personel tahsisi, sayısı, fiziki mekan, o fiziki mekanın banka içindeki yeri, iç mekan donatımı gibi konularda devreye girmesi söz konusudur. Kısaca günümüzde bu hizmetlerin olmadığı bankalar işlevsel olarak eskimiş, çağa uygun işlevleri sunmuyor denebilir [4].

1.6.4.1. Tarihsel, Kültürel ve Toplumsal Nedenler

İşlevsel gelişmeler veya ortaya çıkan yeni gereksinimler, çeşitli boyutlardaki sorunlara neden olabilmektedir. İşlevsel eskime çeşitli nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Örneğin kiliselerin birçoğu cemaatini kaybetmiş, bu durumda kimileri cami olarak kullanılmış, kimileri de kendi haline bırakılmıştır.

Koşulların, değer yargılarının ve daha pek çok şeyin hızla değiştiği, toplumsal yapının yeni biçim ve düzenlemelere yöneldiği bir çağda yaşamaktayız. Zaman boyutu içinde işlevler değişebilmekte, fakat yapılar kalabilmektedir. Bu durum, eski ya da yeni yapılmış binaların gelecekte, bu defa başka bir açıdan kullanıma açılmasını gerektirebilir. O gün, o yıl, o çağ, o şehir, o fonksiyona ihtiyaç duymuş; tüm özellikleri, renkleri, beğenileri, zenginliği, yoksulluğuyla bina; o girdilere, o verilere göre yapılmış ancak bugün o fonksiyona ihtiyaç kalmamıştır. Fakat yapı bu sayılanlardan dolayı: tarihsel, toplumsal, ekonomik nedenlerle kullanılmalıdır [4].

Eski yapılara, gelir getirecek bir meta olarak bakmanın yanı sıra, bundan da önemli olarak bu yapılara değerlendirilmesi gereken, kullanılması gereken, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken kültür ürünleri olarak bakmak daha doğru bir görüştür.

1.6.4.2. Ekonomik nedenler

Eski yapıların çağdaş fonksiyonlarla donatılıp yaşama kazandırılması, kültür ve uygarlık ürünlerine gösterilen bir saygının sonucu olabileceği gibi, bu konunun ekonomik boyutundan da söz edilebilir [4].

Eski yapının değerlendirilmesi ya da o işlevi görecek yeni bir binanın yapılması arasındaki enerji verimliliği, konuya ekonomik bir girdidir. Yeni bina, “enerji yoğun” bir çabayı gerektirirken, eski yapıya yeni fonksiyon verilmesi “emek yoğun” çalışmaları gerektiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır [4]. Böylelikle emek gücünün, enerji ve teknolojiden ucuz olduğu ülkelerde, yatırım giderlerini büyük ölçüde azaltan yeniden kullanım ağırlık kazanmaktadır.

Bir yapının üzerinde konumlandığı topraktan yarar sağlama endişesinin azlığı da o yapının kendisinden yararlanma çalışmasının artışına neden olmaktadır. Daha açık anlatımla, ortada yapının inşasını teşvik edecek koşullar yoksa, mevcut yapıdan maksimum yararlanma isteği artmak durumundadır. Yıkıp yeniden yapmak daha karlı değilse, kullanılabilirliği azalsa bile, o yapı korunacaktır [12].

1.6.4.3. Çevre faktörleri

Toplumun amaçlarına yönelik fiziksel çevrelerin yer aldıkları şehir bölgesinin fonksiyon değiştirilmesiyle barındırdıkları organizasyonun o şehir bölgesini terk etmesi [13] yapıların işlevlerinin değişmesini gerektirebilir. Örneğin konut alanlarının ticaret baskısı altında kalması veya bir bölgenin herhangi bir amaç için kullanımı üzerine kararlar, değişimin nedenleri olabilir [4].

1.6.5. Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımlarında Dikkate alınması Gereken Nitelikler

Yeniden işlevlendirme tasarımında girdi olarak, kullanım dışı kalmış bina, o binanın eskiden şekillenmesine katkısı olmuş fakat zaman içinde değişmiş çevre koşulları ve insan ihtiyaçları vardır [12].

Yapıların yeniden kullanımını için önce, iki ana başlık belirleyebiliriz,

- Mimarlık tarihçilerinin, sanat tarihçilerinin, arkeologların “korunması gereken yapı ya da yapılar” kapsamına aldıkları binalar
- Yapı kapitali açısından, taşıyıcılık bakımından bu defa, mimarların, inşaat mühendislerinin “değerlendirilebilir, kullanılabilir” kapsamına aldıkları binalar.

Bu durumda, yapılacak yeni binalarda olduğu gibi, mevcut eski binalar içinde işlev şeması oluşturulurken programlama +tasarım +uygulama +kullanım aşamaları kapsamında bir planlama süreci ile mevcut binaların yeniden kullanımları içeriğindeki planlama süreci ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Çünkü, bu şemanın bazı bölümlerinde zaman zaman çakışmalar olabileceği gibi paralellik gösteren noktalar da olabilir. Fakat planlama sürecinin yaşatılabilmesi için, herşeyden önce 1/5000 ölçekten itibaren 1/100 ölçeğe doğru giden yelpaze içerisinde o konu üzerine bulunabilen bütün kaynakların, yazılı ve çizim halindeki yeni yapılan çalışmaların, bütün dokümanların tasarımcıya aktarılması gerekmektedir.

Bu dokümanlar şu başlıklar altında toplanabilir;

- Projenin amacını, hedefini belirleyen, tarif eden açıklamalar,
- Mevcut binaları tanımlayan, onları geçmişten günümüze anlatan bilgiler,
- Konunun yöntem haline getirilebilmesi için bina programlama yöntem ve teknikleri, karardan-kullanıma zaman faktörüyle birlikte ele alınan süreç programı,
- 1/1000 planda yapının ya da yapıların bulunduğu alanın genel içindeki yeri, sınırları, bu alanın çerçeve içine alınarak belirlenmesi,
- 1/500 yakın çevre, 1/500 ölçekte olması gereken bütün ayrıntılar, yapıların klasifikasyonu yapım yılları, şu andaki kullanımları, yıkılabilecek yapılar, yaklaşım arterleri, kotlar, ölçüler... gibi
- 1/200 plan. Yapıların planda aplikasyon ölçüleri, bina girişleri, ağaçlar; ağaç cinsleri,yaşları,gövde çapı, kapladığı çap...
- Binaların ölçekli ama ölçsüz mevcut planları (kullanılıyorsa tefrişli planları, mekan isimleri, alanları,
  - kesitler; kotlar,gerekli ölçüler,
  - Görünüşler; malzemeler

- Bütün sayısal girdiler

Tasarımcı ancak bu girdilerle konuya sağlıklı olarak yaklaşabileceklerdir. Kullanıcı niteliklerinin, amaçlarının saptanması, mevcut işlev geliştirildiğinde hangi faaliyetlerin kolaylaşabileceği, düzeltilebileceği, hangilerinin makinalaşabileceği, hangilerinin olduğu gibi bırakılacağı, kaynakların belirlenmesi, yaklaşık maliyetin hesabı, yapılabirlik etüdleri, karar, işlev ve olması gereken her şey tesadüfe bırakılmadan tasarımcı tarafından ele alınması gerekli çalışmalardır. Kullanım aşaması için ise “uyulması gerekli kurallar” listesi hazırlanmalıdır [4].

1.6.6.Tarihi Yapıya Uygun İşlevin Seçiminde Dikkate Alınması Gereken Faktörler

Konuya ilişkin olarak W.Prix düşüncelerini şöyle açıklamaktadır, “ Mekanı yeniden düzenlemek için ilk önce onu yeniden tanımlamalıyız. Bir mekanı bin yıl önceki gibi ele alırsak, gerçekten şizofrenik bir tavır almış oluruz. Kendi dışımızda oluşmuş gelişmeleri, eğilimleri kabul etmek, gerçek mimarlığımıza hiçbir zaman zarar vermeyeceği gibi, hayal gücümüzü harekete geçiren bir kaynak olarak görülmelidir” [12].

Varolan bir doğal veya yapay çevreye yeni bir yaşam birimi ekleyen tasarımcı, o ortamı kalıcı bir biçimde etkilemekte ve değiştirmekte olduğunun, yeni birimin önce varolanla karşılıklı iletişim içinde birlikte yaşanıp algılanacağını bilincinde ve her türlü biçim, çözüm, model ve reçetelerden kurtulup varolanı algılamaya ve durumun gereklerini sorgulamaya hazır olmalıdır [12].

Yapıya verilecek yeni işlevin belirlenmesinde, bulunduğu çevre içindeki ekonomik ortam büyük rol oynamaktadır. Yapı tek başına değil çevresi ile korunmalı ve değerlendirilmelidir. Bu nedenle yapı tek başına değil çevresi ile birlikte korunmalı ve değerlendirilmelidir [14]. Eğer yapıya bulunduğu çevreye uygun bir işlev verilmemişse, ilgi görmeyen ve kullanılmayan bir yapı haline gelebilir [10]. Ayrıca yapı ve çevresindeki ilişkilerin zamanla değişmesi söz konusudur. Bu değişimi bir emrivaki olarak kabul etmeyip onuda kontrol etmek gerekir [15].

İşlev konusunda uygun olan özgün işlevin sürdürülmesidir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise, ilk işleve yakın veya işlev şeması ilk işlev şemasına uygun bir yeni işlev seçilmelidir. Yapının tarihi, estetik, belgesel niteliklerine en az müdahale gerektiren işlev, yapı için en uygun olanıdır. Yapının karakterine uygun olmayan, anıtın içinde ve dışında yapılan köklü müdahaleler, ek yapı yapılmasını gerektiren işlevler, anıtın sahip olduğu değerleri olumsuz yönde etkileyebilecektir [10].

Bu nedenle tarihi yapıya yeni işlev verilirken bazı temel öğeler tasarımcı tarafından yeterince araştırılmalıdır.

1.6.6.1. Yapının Mekansal Oluşumu

Binanın mekansal oluşumunu incelemeye aldığımızda,

- Yapı tek hacimden oluşabilir
- Yapı tekrarlanan hacimlerden oluşabilir
- Yapı karmaşık bir plan şeması gösterebilir

Yapının mekansal oluşum şeması, verilecek yeni işlevle doğrudan bağlantılıdır ve belki de en önemli faktördür. Örneğin bir şehir içi hanı sinema olarak kullanılamaz ama belki çağdaş bir konaklama tesisi olabilir. Bunun gibi tek mekan özelliğine sahip bir kilise yine sınıflara bölünüp okul haline getirilemez. Kilise okul, han sinema yapılmak istenirse ya hiç olmaz ya da bu yapılar kimliklerini büyük ölçüde yitirirler [4].

1.6.6.2. Yapının hacim boyutları

Eski bir şehir içi hanı ilk şıkta ele aldığımız mekansal kurgu ögesi itibarıyla belki bir konaklama tesisi olabilir ama, bu defa mekanın boyutları sorun olabilir. Bunun için önce verilecek fonksiyonun esas biriminin analizi gerekir. Yapı otel olacaksa otel yatak odası, ilkokul olacaksa sınıf gibi.

Belki, iki han odası bir yatak odası olabilecektir. Ya da tersi, bir han odası iki yatak

odası gibi. Bu durumda örneğin 18 m² gerekliyse, o zaman mevcut yapıdaki (-) ve (+) metrekareler kabullenilmek durumundadır. Burada özellikle anıtsal yapılara çok yönlü yaklaşmak gerektiği konusu açıktır. Bir anıt bina yatayda ve düşeyde defalarca bölünerek belki otel olur gibi görülebilir ama bu defa ortada “o bina” kalmaz. [4].

1.6.6.3 Yapının İşlevsel Kurgusu

Bir şehir içi hanının konaklama tesisi olarak kullanılması düşünülmüşse, burada doğal sirkülasyonda zorlamalar olabilir. Odasından çıkan bir insan direk olarak danışmaya gidebilmek için burada, zorunlu olarak avludan geçmek durumundadır ya da oluşturulacak yapay iletişimi izleyecektir. Bu durum belki yaz aylarında, ilkbahar ve sonbaharın sıcak günlerinde, gecelerinde mümkündür ama diğer zamanlarda sorun yaratabilir [4].

1.6.4.4 Yapının Bulunduğu Konum

Mimarlık alanındaki doğal, yapay ve toplumsal çevre girdileri burada da önemli verileri oluşturur. Örneğin şehrin ticaret kesimindeki bir han biraz önce değindiğimiz üç faktöre göre otel olabilir, fakat şehir içindeki konumu itibariyle yapının, alış-veriş fonksiyonuna ayrılması ekonomi açısından daha doğru bir davranıştır [4].

Bu veriler mimara mekan analizinde kendi hafızası ve kabulleri doğrultusunda yönlendirecek, sonra zihninde canlanan imgeyle mevcut yapı üzerinden tasarım yapacaktır. Mimar ister beş yüz yıllık yapıyı isterse dümdüz duvarlı bildiğimiz klasik bölünmeli yapıyı yeni işleve uyarlasın, her iki durumda da o mekanları kavramalı ve felsefesini ortaya koymalıdır. Tasarım yapabilmesi için bir anlamda kendi limitlerini oluşturmalıdır [12].

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Çalışmayla İlgili Tarihi Araştırma

2.1.1. Osmanlıdan Günümüze Çarşı Kültürü; Özellikleri ve Öğeleri

2.1.1.1. Osmanlı Çarşı Kültürü

Çarşı kelimesi, 'Farsça Cihar-Suk' (dört sokak) kelimelerinden türetilmiş, alışveriş etmeye elverişli, iki tarafı dükkan, üstü örtülü, açık sokak veya meydanlara verilen isimdir [1,16,17].

Osmanlı kenti tek ve temsili bir merkeze sahip olmamasına rağmen çarşı alanı, kent cemaati ve günlük yaşamdaki her şey ile ilgili kent yaşamının kaynağıdır.

Osmanlı polietnik yapısında, dini ve kültürel etkinlikler bir tür belirsizlik içinde kapalı kalmasına rağmen çarşı kent sakinlerinin bütünü için özel, onu kullanan etnik ve dini cemaat için kamusal bir alan, kentteki toplumsal kitlenin tümünün kamusal yaşamının geçtiği bir yerdi. Her teb'a ve çevreden gelen köylüler için, özel olmayan ve dini alana girmeyen her tür konu, ticaretten idari uygulamalara, siyasal anlaşmazlıklardan bireysel iş tartışmalarına kadar, burada doğal ortamını bulurdu.

Osmanlı kentinin hayat damarları başka hiçbir yerinde olmadığı kadar merkez çarşıda atar; orada bütün sosyal gruplara ait erkek ve kadınlar karşılaşır, bütün dil ve diyalektler işitilirdi. İmparatorluğun her yöresindeki en önemli kentlerde tüccarlar orada bulunurlar, Müslümanlar için Cuma, Yahudiler için Cumartesi, Hıristiyanlar için Pazar olmak üzere üç farklı günde dükkanlar sıra ile kapanır ve bu durum haftayı bölümlere ayırır, günler de ibadet saatlerine göre ölçülürdü. Büyük halk kitleleri, Saraydan bürokrasiden ve askerlerden farklı olarak çarşıda, Batılı modeller ve Batı fikirleri ile birlikte yaşamayı denerlerdi [18].

2.1.1.2. Osmanlı Çarşılarının Kentsel Özellikleri

Kentler, iki tip ticari eylem biçimine sahip olmuşlardır, işlenmiş eşya çarşısı ve pazar yeri. Genel olarak birinciler zanaat ürünlerinin alışverişinin ve depolanmasının yapıldığı hanlar, kapalı-açık çarşılardır. Diğerleri ise yiyecek maddelerinin satıldığı pazar yerleridir. Bazı hallerde bu ikisi üst üste rastlamasına rağmen çoğu kez ayrıdır. Çarşının yeri kentin tarihsel gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Yiyecek pazarları, özellikle küçük kentlerde ibadet yerlerinin çevresinde kurulmuştur. Bunun nedeni ise kente mal almaya gelen köylü ve göçebelerin ibadet için kullanacağı bu yerlerin çevresinde oluşacak kalabalığın alışverişi artıracak olması düşüncesi olmuştur. Kentle köy ve göçebe arasındaki ilişkilerin günümüze kadar süren tek işlevsel görüntüsü olan bu geçici pazar yerleri, büyük kentlerde eylemlerin çeşitlerine göre, tahıl pazarı, hayvan pazarı vb. gibi ayrı olabilmıştır. Aynı şekilde çarşıların da farklı zanaatlara göre bölümlere ayrıldığını, her sokağın bir özel kola verildiğini görüyoruz. Birçok kentlerde hanlar isimlerini yaptıkları işlere göre almışlardır. Anadolu'nun birçok kentinde çarşıların düzeni esnaf loncalarının kökü eskiye giden örgütlenmesinin bir ifadesidir [19].

Esnaflar kendi aralarında yaptıkları ticari faaliyet çeşidine göre gruplara ayrılır ve aynı ticaret çeşidiyle uğraşanların belirli bir çarşıda toplandıkları görülür. Bakırcılar arasında ayakkabıcıları, kuyumcular içinde kumaş satıcılarını görmek mümkün değildir. Ticaret ve zanaat erbabı arasında görülen bu ayırım , tabii olarak çarşı isimlerine de yansımış ve çarşılar, genellikle orada cereyan eden ticari faaliyet türünün adıyla anılmıştır.

Ticari faaliyetlerin büyük bir kısmı kent merkezinde toplanmıştır. Zira bir şehirde oturan insanların rahat ve kolayca ihtiyaçlarını temin edebilecekleri ve satıcılarında mallarını satabilecekleri en müsait yer, o kentin merkezidir. Ayrıca ticari faaliyetlerin merkezde toplanmasının diğer bir nedeni ise kent merkezinde yer alan bazı unsurların, özellikle ibadet yapılan yerlerin kent halkını kendine çekici bir özelliğe sahip olmasıdır. Bunların yanı sıra halkın merkeze daha kolay ulaşabilir olması diğer önemli faktördür.

Ticari faaliyetlerin çoğunlukla merkezde toplanmasına karşın, nüfus ve alan bakımından belirli bir büyüklüğe erişen kentlerde, merkezde yer alan çarşıların dışında şehrin çeşitli yerlerinde yeni çarşılar kurulmuştur. Merkezde, ibadethanelerin en yakınında

genelde kuyumcular, kitapçılar ve kağıtçılar bulunmaktadır. Bunlardan başka yiyecek ve içecek satıcıları, sabuncular, hurmacılar ve koku satıcıları caminin yakınında konumlanmış diğer satıcılar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu satıcıların gerisinde ise sırasıyla ayakkabıcılar, kumaş satıcıları, mutfak eşyası satıcıları, bakırcılar ve çilingirciler yer almaktadır. Kirletici ve pis kokulu, başka bir ifadeyle kent merkezinde bulunması mazurlu olan ticaret ve zanaat faaliyetlerinin ise kentin kapıları civarında veya dış bölgelerde toplandığı görülür [20].

Bunların yanı sıra günlük gereksinimler sadece kent merkezindeki çarşılarından değil, mahalle arasından da karşılanabilirdi. Örneğin fırınların ve çabuk bozulan yiyeceklerin satıldığı dükkanların müşterilere yakın yerlerde olması kaçınılmazdı. Aynı şey sık sık gidilen hamamlar içinde geçerliydi [21].

2.1.1.3. Osmanlı Çarşılarının Öğeleri

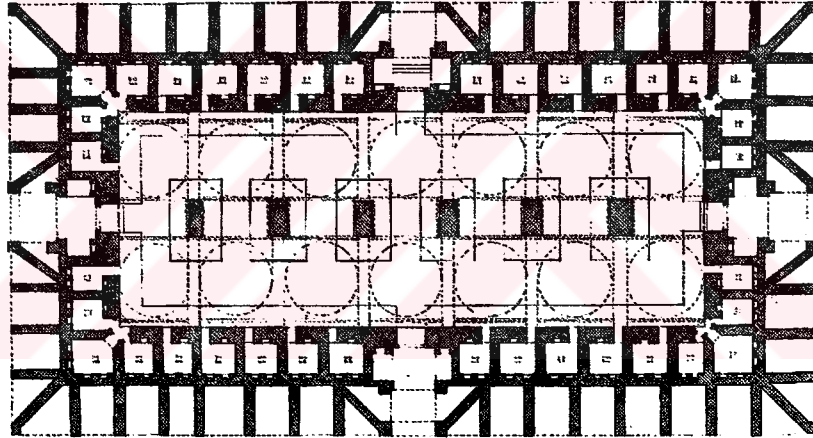
Osmanlı kentinin ticaret ve zanaat işlevleri, konutları mutlak bir biçimde dışta bırakarak, dükkan ve atölyelerin sıralandığı bir veya daha fazla sokaktan oluşan tek bir alanda yoğunlaşmıştır [18].

Küçük boyuttaki 'dükkanlar', tek ve bütün bir bina içinde inşa edilmiş paralel iki dükkan sırasından oluşan 'arastalar', zanaatkarların, tüccarların ve gezginlerin kullandığı hücrelerle çevrilmiş revaklı avludan oluşan 'hanlar', kalın duvarlı kolonlu dikdörtgen yapılar olan ve değerli malların depolanmasına ve ticaretine ayrılan 'bedestenler' ve çok düzensiz olmayan, genelde ahşap pergola ve saçaklarla, daha seyrek olarak ta örgü duvar ile örtülmüş 'dar sokaklar' Türk-Anadolu ticaret merkezini oluşturan çarşıların değişmez öğeleri olmuşlardır. Tipolojik-mimari açısından Osmanlı kentinin merkez-çarşısı, üç basit tipin oluşturduğu ve çeşitli devirlerde işlevsel ve morfolojik yönden farklılık göstermiş birleşimden geçmiştir: Tek açılımlı dükkan, revaklı avlu, tonoz ve kubbe ile örtülmüş kolonlu oda. Avlu ve sokak çarşının düzenleyici öğeleridir [18].

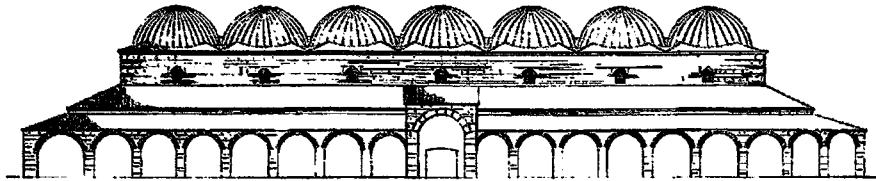
M. Cezar' da Osmanlı dönemi Türk çarşıları ile ilgili araştırmalarında Dükkanlar, Hanlar ve Bedesten olmak üzere üç öğeden bahsetmektedir [22].

Osmanlıda çarşının kalbi bedestenlerdir. Çevresine yerleşen dükkanların belirgin bir sırası vardır. Sattıkları malın değeri ne kadar yüksekse yeri de bedestene o kadar yakın olur. Bu çekirdeğin çevresindeki ilk çember, hanlardan oluşur, bir sonrakine değeri daha az olan dükkanlar, zanaat bölgeleri ve son olarak da en dış bölgede deri atölyeleri ve pazarlar yer alır [18].

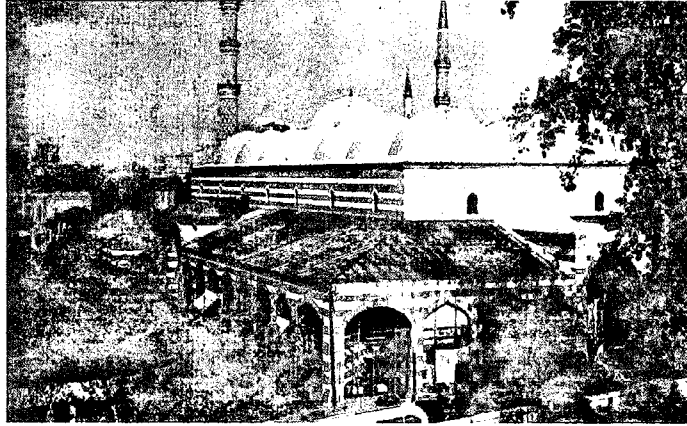
Bedesten Arapça bezz'den (pamuklu ya da keten dokuma) türeyen ve "bezzazlar çarşısı" anlamına gelen bezzazistan'ın yeni biçimidir [23]. Kubbe ve tonozla örtülmüş kolonlu basit depolardır [24]. Büyük çoğunluğu dikdörtgen veya kare şekilli bir mekandan oluşmakta ve bu mekanı dışarıda dükkanlar çevrelemekteydi. Kubbeler kalın payelere oturmaktaydı. Her cephesinde birer giriş kapısı bulunmaktaydı [25].

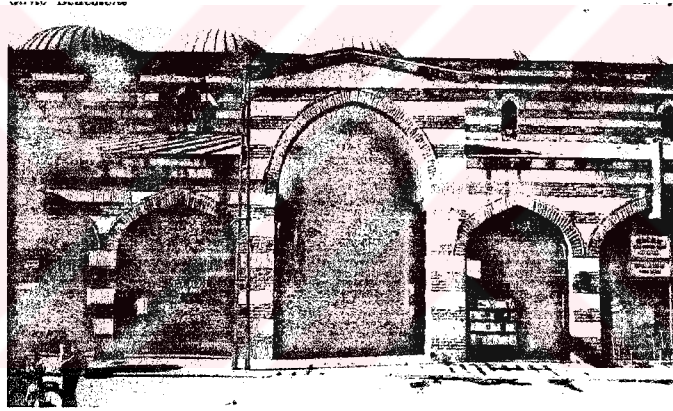
Şekil 1. Edirne Bedesteni - Plan [26].

Şekil 2. Edirne Bedesteni – Görünüş [26].

Şekil 3. Edirne Bedesteni üstten görünüş [27].

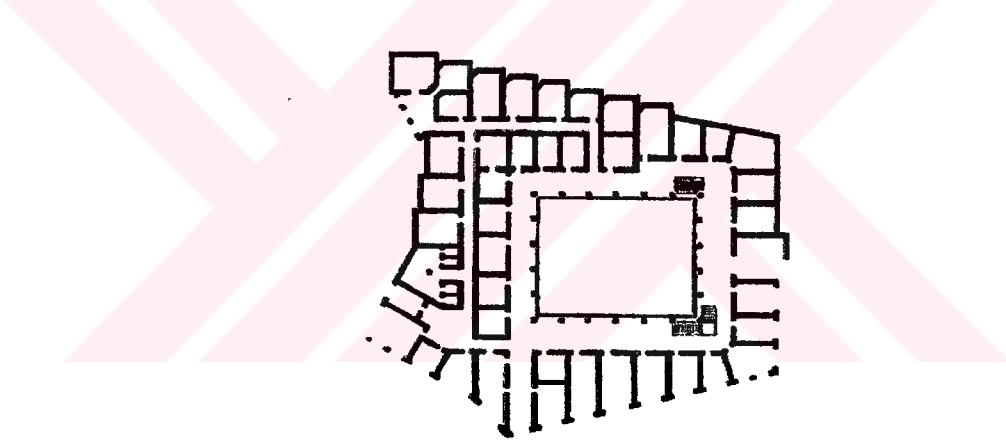
Şekil 4. Edirne Bedesteni kuzey girişi [27].

Bedestenlerde ipekli kumaşlar, kadife, kaftan, astar malzemesi, battaniye, mücevherat, altın, gümüş, esir ve doğudan getirilen diğer değerli mallar satıldığı gibi [24] değerli eşya, para kasaları, ortaklık ve iş sözleşmeleri ücret karşılığı korunur ve saklanırdı. Bu amaçla çarşı altında mahzenler, özel kasalar, döşeme altına gömülü “dolap” denen sandıklar yapılmıştır [23].

Daha çok büyük kentlerde inşa edilen Bedestenlerin bulunmadığı küçük kentlerde bir-iki han bulunurdu [24]. Genelde kentlerde birer tane, büyüyecek kentlerde iki tane, İstanbul gibi büyük bir kentlerde ise istisna halinde ancak üç tane yapılmıştır [22].

Hanlar, eskiden kentlerde yapılan konaklama yapılarıdır. Kentlerin ulaşım sistemlerine ve ticaret bölgelerinin konumuna göre önemli noktalarda yapıldığı gibi kervanların ve yolcuların güvenle konaklamaları için kırsal bölgelerde ve küçük yerleşmelerde de yapılmışlar [28] ve kervansaray adını almışlardır [24].

Hanlar avlunun etrafını saran revak ve arkasına dizilen hücrelerden oluşurdu. Mümkün olduğu kadar merkez çarşıya yakın inşa edilen bu binalar zanaatkarlar, tüccarlar ve gezginler tarafından kullanılırdı [26]. Kentte geçici olarak kalan tüccarlar hanlarda kalır ve mallarını da aynı yerde saklardı [24]. Konaklama için kullanıldıkları gibi belirli ürünler üretilir ve pazarlanırdı. Bunun yanı sıra salt zanaatlara ayrılmış hanlarda eksik olmazdı. Ancak hanların önemli bir kısmı ticari idi ya da en azından giriş katlarında dükkanlar bulunurdu [18].

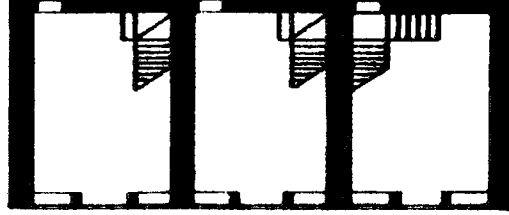
Şekil 5. İstanbul'da Hasan Paşa Hanı [29].

Hanlar belli bir malın ticaretine ayrılıp o ticari faaliyet çeşidine göre isimlerini alabildiği gibi, yapım malzemesinden veya sahibinin ya da inşa edenin isminden de alabilirlerdi [30].

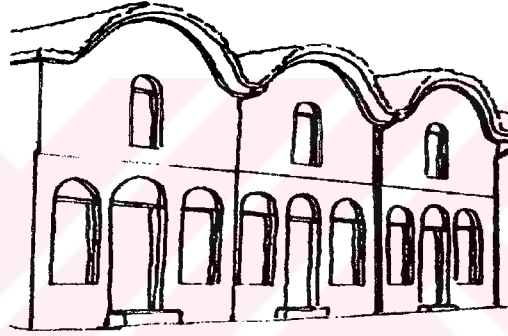
Dükkan, muhtemelen Arapça'dan kaynaklanan Venedik dialektinde "dogona"dan geldiği sanılmaktadır [18]. Genelde altı ya da yedi ayak yüksekliğinde üç ya da dört ayak genişliğinde, bazen arkasında depo olarak kullanılan ikinci bir bölme daha bulunan küçük kare bir mekanlardı. Dükkanın tabanı genellikle sokak düzeyinden iki ya da üç ayak yukarıdaydı ve cephesinin önüne taş ve tuğladan yapılmış sekiyle dışarıya uzanırdı.

Geceleri tahta kepenklerle örtülürlerdi. Kepengin üst bölümü yukarı kalktığında bir saçak oluşturur, alt kapak ya da kepenkler ise tezgah biçimine girerdi [31].

Şekil 6. Osmanlı Dönemi tipik dükkan planı [18].

Şekil 7. Osmanlı Dönemi tipik dükkan örneği [18].

Esnaf dükkanında sadece hemen satabileceği kadar mal bırakır, stokların geri kalanını genellikle yakınındaki bir han veya kervansarayda bulunan deposuna saklardı. Dükkanların döşenişi; bir hasır, bir halı ve birkaç minderden oluşan sade bir düzendi. Esnaf sekinin üstünde oturur, içilen kahvelerle uzayan pazarlıkların müşterileri de buralarda ağırlandırırlardı. Sokağa taşan bu sekiler ise ulaşımın önünde ciddi bir engel oluştururdu [31].

Esnaf çarşıda oturmazdı; işgünü bitince, gerçekte sağlam olmaktan çok görsel bir nitelik taşıyan bir demir çubuk ya da sürgü sistemiyle dükkanını kapatıp evine giderdi. Zaten çarşılar geceleri korunurdu [18].

Dükkanlarla yaslandıkları bina arasında genellikle bir bağlantı bulunmazdı. Anıtsal bir bina içinde inşa edilip, birbirlerine bağlanmış olunca ‘arasta’ adını alırlardı [18]. Farsça, “süslenmiş, donanmış” anlamına gelen arasta ya da Acemce, “sakaf, örtü” anlamına gelen arastak’tan türediği sanılmaktadır [32].

Şekil 8. Edirne çilingirler sokağı’nda dükkanlar [26].

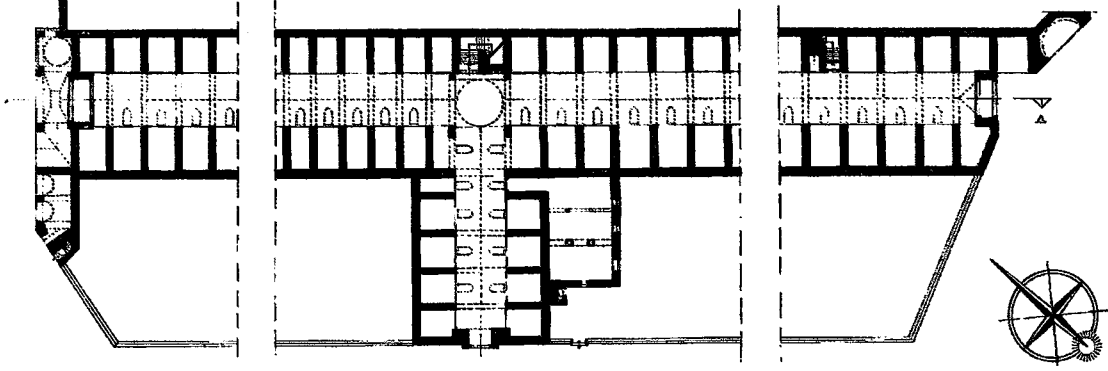
Arastalarda genellikle aynı işi yapan esnaflar toplanırdı. Tek kollu arastalar sıra halinde, ahşap ya da kagir, tonozlu iki sıralı ya da tek sıralı dükkanlardan oluşurdu. Birbirine dik iki koldan oluşan arastalar da vardı. Çarşı esnafının her sabah toplanarak doğru iş yapacaklarına ve kimseyi aldatmayacaklarına ilişkin yemin ettikleri “dua kubbesi”, tek kollu arastalarda genellikle ortada, iki kollu olanlarındaysa kesişme yerinde bulunur [32].

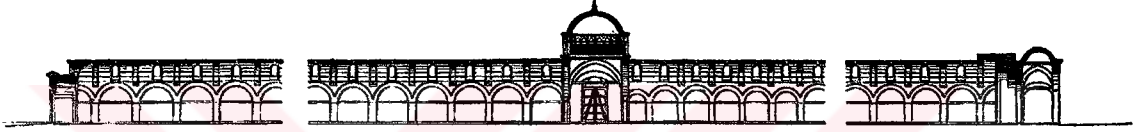
Şekil 9. Edirne Selimiye Arastası orta kapısı [26].

Şekil 10. Edirne Selimiye Arastası içten görünüşü [26].

Şekil 11. Edirne Selimiye Arastası - plan [26].

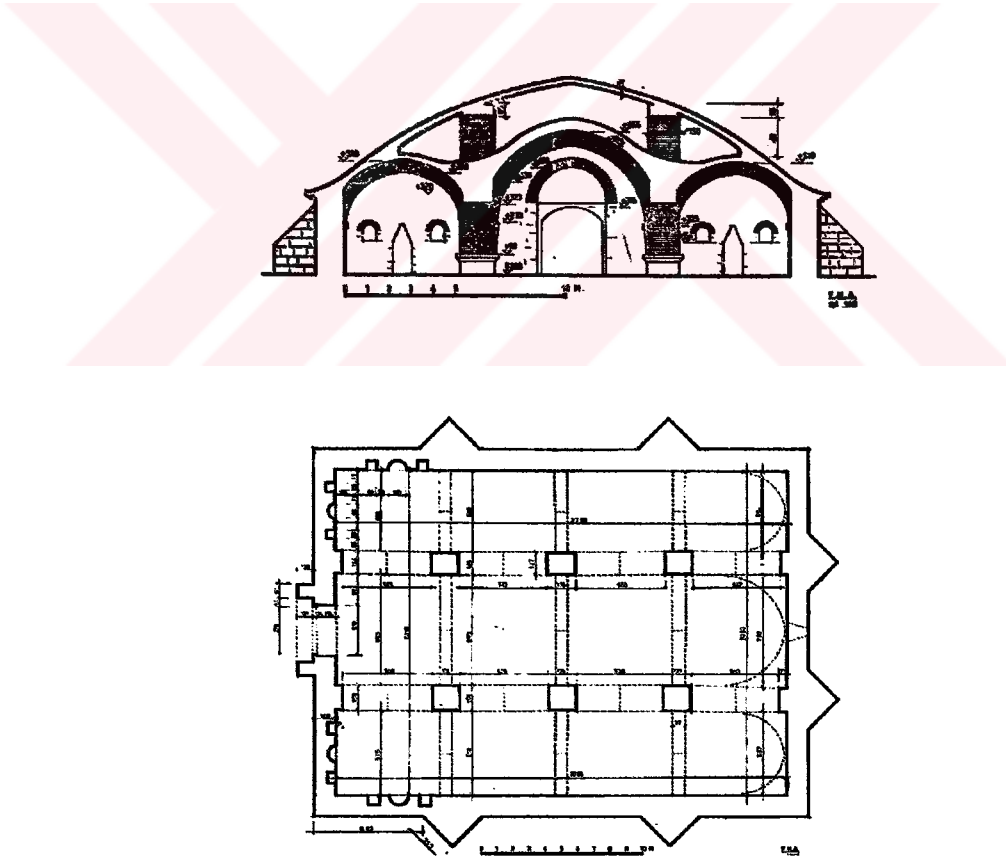

Şekil 12. Edirne Selimiye Arastası - kesit [26].

2.1.1.4. Osmanlı Döneminde Hanlar

Güran'a göre han, Orta Asya'da ribat diye adlandırılan, transit ticaretini ve tacirleri misafir etmek için askeri aristokrasi tarafından yaptırılmış kapalı mekanları olmayan revaklı avludan gelir [18,33,34]. Selçuklu kervansarayı buna gece konaklaması için yapılmış bir veya üç nefli kapalı bir bina ilave eder ve kompleks han adını alır. Osmanlı devrinde kervansaraylar avlusu olmayan, genellikle asma ahşap çatılı kent dışı binalar haline geldiler; bunlar, kervan yolları üzerinde bir günlük mesafelerde mola yerleri olarak kullanılan kolonlu basit kapalı mekanlardı. Hanlar tam tersine, mümkün olduğunca merkez-çarşıya yakın inşa edilirdi. Çok sayıda işlevleri vardı. Devrin Avrupalı gezginleri, hanları Venedik fondaco strüktürleri ile karşılaştırıyor ve otel veya Londra borsa-çarşı-malları ile benzerliklerinden dolayı exchange diye adlandırıyorlardı. Gerçekten de bazı hanlar otel işlevindeydi; İstanbul'da ve başka yerlerde elçi hanları bulunurdu. Diğer hanlar belirli bir loncaya aitti: oralarda sadece belirli bir ürün üretilir ve pazarlanırdı. Tokat'taki kumaş boyacıları gibi salt zanaata ayrılmış hanlar da eksik olmazdı. Ancak hanların önemli bir kısmı ticari idi ya da en azından giriş katlarında dükkanlar bulunurdu [18].

Han ve Kervansaray sözcükleri kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılmasına karşın, gerek mimari gerek işlevsel açılardan farklılık taşırlar [35]. Kervansaylar genellikle şehirler arasına kurulurdu. Bünyelerinde hamam, çarşı ve ahır gibi kısımları bulunurdu. Bu birimlerden her biri şehir içinde inşa edilen hanlarda daha küçük yapıydı. Kuruluş açısından da hanlardan farklılık gösteren kervansaraylar, ıssız yollarda bulunanlarında can güvenliğini sağlayabilmeleri ve uzun süre dayanabilmeleri için yapılaş tarzları kaleyi andırırdı. Kent içi hanları ise, daha çok ticarete yönelik yapıldıkları için inşa malzemeleri her zaman kesme taş değildir. Mimari kuruluşları daha farklıdır. Boyutları küçülmüş, güvenlik esas alınmadığından kale görünümünden uzaklaşmıştır [25]. Hanlar başlangıçta konaklama yapıları olmakla birlikte, kentlerin gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal yaşam tarzına koşut olarak bu işlevden hızla uzaklaşıp ticaret ve depolama yapılarına dönüşmüşlerdir [28,35].

Şekil 13. Ortaköy (İnegöl)'de Karacabey Kervansarayı (1227-1232) plan ve kesit [36].

Selçuklular zamanında şehirlerde, Hint ve Çin ticaret yollarını Selçuk şehirlerine bağlayan yollar üzerinde birçok han ve kervansaray inşa edilmiş, ardından Osmanlı

Türkleri de aynı tesisatı mükemmelleştirerek yeni fethettikleri yerlerde bu tür yapılar inşa etmişlerdir. Böylece Osmanlı döneminde de belirli devirlerde, şehirler ve yollar üzerinde birçok hanlar yapılmıştır. Bu yapılar Anadolu Selçuklu döneminde yapılanlara bazı yönlerden benzer olmalarına rağmen, dönemin koşullarından etkilenmiş ve farklılaşmıştır. Bazıları kerpiçten, bazıları ahşaptan fakat büyük bir kısmı taş ve tuğladan inşa edilmiş kale kadar kuvvetli muazzam ve ihtişamlı yapılardır [34].

Osmanlı kervansarayları Anadolu Selçuklu kervansaraylarından mimari hacim, oran, inşaat tekniği ve cepheler mimarisi bakımından çok farklıdır [25]. Kale işlevi görünümünden uzaklaşan Osmanlı kervansarayında mekanlar daha küçük tutulmuş, yapının dışarıyla bağlantısı artırılarak bazen dış cepheye dükkanlar yerleştirilmiştir. Cephe mimarisindeki anıtsallık ve görkem kaybolmuş, cephenin en önemli unsuru olmaya devam eden taç kapı eski zengin görünümünden uzaklaşmıştır [35]. Hacimler daha küçük ve sade tutulmuş, ebatlar insan ölçülerine daha çok yaklaşmıştır. Sadelik tercih edilmiştir [25].

Osmanlılar döneminde özellikle XV. Yüzyıl sonu ile XVI. Yüzyıl başlarından itibaren inşa edilen hanları birçok araştırmacı, konum ve işlevleri göre iki temel gruba ayırmışlardır [33,34,37]. Bunlardan birincisi genellikle hac yolları üzerinde ve derbent niteliğindeki yerlerde inşa edilen “menzil” hanlarıdır. Bu hanlar bir külliye içinde yer almışlar ve bu külliyeler çevresinde zamanla yerleşim bölgeleri olmuştur. Ayrıca Selçuklu döneminde görülen avlusuz hanlarla aynı plan tasarımı Bursa-Manyas yolu üzerindeki Issız Han (797/1394) gibi Osmanlı dönemi hanlarında da uygulanmıştır. Osmanlı mimarisinde ortaya çıkan diğer bir han türü de “kent içi” hanlarıdır. Bu hanlar genellikle kare ve kareye yakın dikdörtgen ya da arsa durumuna göre asimetrik plana sahip bir veya iki avlulu yapılardır. Hem hayvanların hem de insanların barınması açısından Selçuklu dönemi kervansaraylarına benzer fonksiyonlara sahip hanların yanı sıra sadece depo ve bürolardan oluşan kent hanları da bulunmaktadır [38].

1. Menzil Hanları

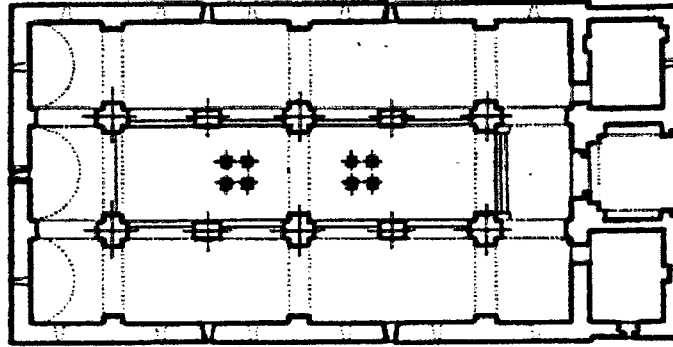
Osmanlı imparatorluğunu kat eden yollar arasında ve hac yolları üzerinde, bu yollarda seyahat eden tüccar ve gezginlerin güvenliğinin sağlanması ve dinlenmeleri için yapılmış yapılardır [34]. Buralarda ticaret yapan kervanlar, bir yerden bir yere haber taşıyan kişiler,

seyyahlar, elçiler ağırlanır, yiyecek, giyecek ve hayvanları ile ilgili tüm ihtiyaçları karşılanırdı. Yine ordu sefere çıktığında burada konaklar ve ihtiyacı olan şeyleri buralardan karşılardı.

Bazı kaynaklarda, başlangıcı Selçuklulara kadar dayanan menzil hanlarının kuruluş amacı iki grupta toplanmıştır,

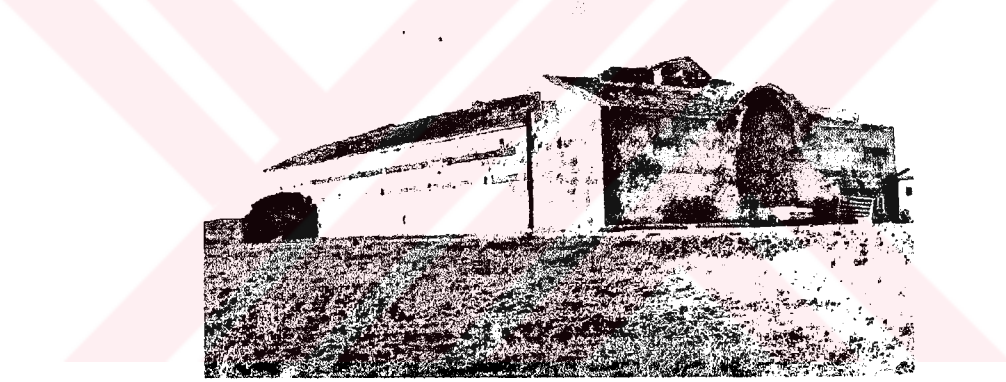
1. Mal nakleden kervanları eşkıya baskınından koruyacak emniyetli konak yeri sağlamak,
2. Yolcuların tüm ihtiyaçlarının karşılayabilecekleri bir yerin temini [39].

Kapalı ya da avlulu olmak üzere iki grupta ele alınan şehirlerarası kervansarayların mekansal organizasyonda önemli özellik nefli ve tonoz örtülü mekanlardan oluşmasıdır. Salon adı verilen kapalı kısımlarda üst örtüyü taşıyan taş ayaklar, bazı hanlarda ahşap dikmeler şeklindedir. Menzil hanları tek kapalı kısım, iki kapalı kısım ya da aralarında kareye yakın bir mekan olan iki kapalı kısımdan oluşmaktadır. Kapalı kısımlarda duvarlar boyunca uzanan sekiler, ocaklar, hayvanlar için ortada düzenlenmiş yemlikler önemli donatılardır. Gelişmiş şekli olan avlulu menzil hanlarında, orta avlunun etrafında servis hacimleri, hayvanlar için bölümler ayrılmıştır [34]. Duvar boyunca yüksekçe bir sediri olan alanı bulunan bu hanlarda, yolcular sedirde oturur ve hayvanları ortadaki alanda dinlenirdi. Bazı hanlarda ise yolcuların odalarının hemen yanında ahırlar bulunur ve küçük pencereler yolcuların atlarına nasıl bakıldığını görmelerini sağlardı [24].

Şekil 14. Bursa Karacabey yolundaki Issız Han (1394) - plan [27].

Tarihi bilinen en eski menzil hanı, Bursa-Manyas yolu üzerindeki Issız Handır [34]. Bursa Karacabey yolunda, Apolyont gölü kuzeyinde Ulubad yakınında Yıldırım Beyazid zamanında İne Bey Subaşı tarafından 1394 yılında yaptırılan Issız Han, 42x22 m. Büyüklükte kesme taştan on ayak üzerine ortada yüksek, yanlarda alçak üç tonozlu bir yapı olup dıştan meyilli bir çatı ile örtülüdür. Daha yüksek olan orta tonozun altında dörder sütun üzerine, iki baca yükselmektedir. Dar cephenin ortası, hafif sivri kemerli bir portal şeklinde olup, bu girişin iki yanında birer oda, kapının üstünde de mermer kitabe bulunmaktadır. Tuğla tonozlar çok temiz bir işçilik gösterir [27]. İlk devirden bu çeşit tek eser olan Issız Han, Selçuklu kervansaraylarının Osmanlı üslubunda küçük bir devamıdır [34,40].

Şekil 15. Bursa Karacabey yolunda Issız Han – genel görünüş [27].

Şekil 16. Bursa Karacabey yolunda Issız Han - giriş kapısı [27].

2. Kent İçi Hanları:

Osmanlı döneminde kentlerde, ticaret merkezlerinde yapılmış hanlardır. Kentte ticaret yapılması ve tüccarların konaklaması amacıyla yapılmıştır. Genellikle kentlerde ticaret merkezlerinde inşa edilen bu tür hanların plan şeması etrafi revaklarla çevrili düzgün geometrik formda bir avlu ve revakların gerisinde odalardan oluşmaktadır. Genellikle iki katlı olan hanlarda zemin katlar servis ve depo alanlarına üst katlar ise konaklama için ayrılmıştır. Ticaret işlevinin yapıya girmesi yapının giriş ya da diğer cephelerinde dışa açık dükkanların yer almasına neden olmuştur. Kent içi hanlarında hayvanların barınması ikinci planda tutulmuş bazen ahır ayrı bir blok olarak yapıya eklenmiş bazen de bodrum katlarda düşünülmüştür [34].

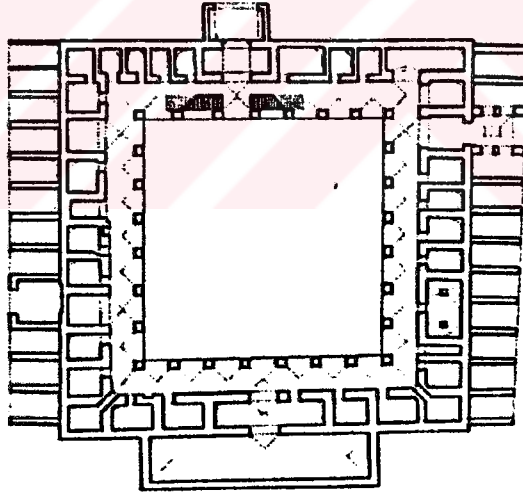
Kent içi hanları İmparatorluğun kuruluş yıllarından itibaren inşa edilmiş ve diğerlerine göre daha gelişmiş bir plan tarzı ortaya çıkarmıştır. Genellikle iki katlı yapılan hanlarda, zemin katlar depo, ahır, ve tamirhane gibi servis kısımlarına, üst katlar ise tamamen yolcuların ikametine ayrılmıştır. Her iki katın önünde revaklı bir galeri dolaşır. Taşıyıcı aks sistemi her iki katta da aynıdır. Avlu yine geleneksel bir şekilde kare veya dikdörtgen şekillidir. Bu hanlarda üst katlarda konaklama fonksiyonu yürütenler dışında, içlerinde ikamet edilmeyen sadece ticarete ayrılmış hanlar da vardır. Alt katlar eşya depoları, üst kat odaları ise büro hizmeti yürütmektedir. Ahır ise sadece gündüzleri kullanılır. Bu han tipi XIX. yüzyıla kadar Osmanlılar da uygulanan istikrarlı han planının tam ahenkli nispetini ilk defa ortaya koyar. Planın ana prensibi beş asır boyunca yıkılmamış, küçük değişikliklerle devam etmiştir [25,33].

Hanlarda katları bağlayan merdivenler, revakların içinden veya avlunun kendisinden açıktan geçer. Bu türde yapılan ilk hanlar en az iki katlı, duvar ve revak kemerleri arasına yerleştirilmiş bazı taşlar dışında büyük ölçüde tuğladandır. Mimarilerinin, Selçuklu han ve kervansaraylarının özümsemiş anıtsallığından tamamen vazgeçen işlevsel bir yönü vardır. Avlunun ortasındaki, önemli bir Selçuklu ögesi olan mescid seyrek olarak korunmuş ve daha çok yerini bir çeşmeye bırakmıştır. Daha sonra 17. yüzyıl ortalarından 18.yüzyıl sonlarına kadar taş hanlarda inşa edilmiştir. Ancak bunların yanı sıra kötü ve hafif malzemelerle inşa edilmiş, avlulu ama tek katlı, az özenli taş işçiliğiyle yapılmış ve ahşap

asma örtülü örneklerde vardır. Bunlar genelde küçük kentlerde yapılmış geçici ve fakir yapı özelliklerine sahiptir [26].

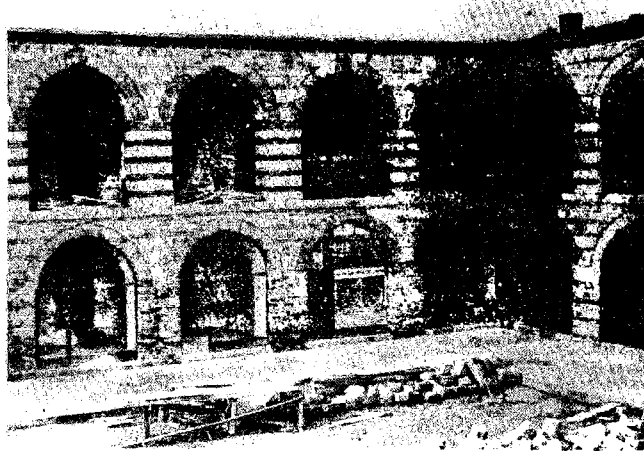
Orta avlulu plan şemasına sahip hanların en erken örneği Orhan Gazi zamanında yapılan Bursa'daki Emir Han'dır [34]. Bu han kesme taş tuğla örgülü duvarlarla kare bir avlu etrafında kalın payeler üzerine uzun tonozlarla örtülü iki katlı sivri kemerli revaklar ve bunlar arkasında sıralanan tonozlu odalardan meydana gelmiştir. Üst kat revaklarının dört köşesinde birer kubbe vardır. Kent İçi hanlarından beklenen bütün pratik ihtiyaçları karşılayabilen bu hanın alt katında penceresiz eşya depoları, üst katında pencere ve ocaklı odalar yer almıştır. Dükkanlar iki tarafta dışarı bakan beşik tonozlu gözlerden ibarettir. Arkasındaki ahır uzunlana bir tek tonozla örtülüdür. Büyük önemi ilk defa Ayverdi tarafından ortaya çıkarılan bu hanın planı onun isabetle belirttiği gibi devrine göre inanılmaz bir gelişme ile Osmanlıda daha sonra yapılan bütün hanlara esas olmuş, yalnız büyüklük zenginlik ve cephe süslemeleri bakımından değişimler görülmüştür [27].

Şekil 17. Bursa Emir Han - plan [34].

Şekil 18. Bursa Emir Han - giriş cephe görünüşü [27].

Şekil 19. Bursa Emir Han'ın avludan bir görünüşü [27].

B. Ersoy plan şemasına göre şehir hanlarını iki ana grupta toplamaktadır [41]. Buna göre hanlar;

1. Avlulu hanlar: Bu yapılar genel olarak simetrik veya asimetrik planlı, avlu veya avluları çevreleyen mekanlardan meydana gelmektedir. Avlu cepheleri tek veya çok katlı olduğu gibi, revaklı ve revaksızdır. Bu tür yapıları avlu ve kat sayısına göre sınıflamak mümkündür.

A-Avlu sayısına göre

1. Bir avlulu hanlar
Tire Lütfü Paşa Hanı (XVI.yy. ortası)
2. İki avlulu hanlar
İstanbul Kürkçü Hanı (XV.yy.)
3. Üç avlulu hanlar
İstanbul Büyük Valide Hanı (XVII.yy.)

B-Kat sayısına göre

1. Bir katlı avlulu hanlar
Tire Çöp Han (1426-1442)

2. Kısmen iki katlı hanlar: Bu hanlar aslında tek katlı olup, sadece giriş cepheleri iki katlıdır. Bu nedenle bir katlı hanların bir çeşitlemesi olarak düşünülebilir.

İzmir Girit Hanı (XVII.yy.)

3. İki katlı avlulu hanlar

Tire Kutu Han (1429)

4. Kısmen üç katlı hanlar: İki katlı hanların bir çeşitlemesidir.

Merzifon Taş Han (XVII.yy.)

5. Üç katlı avlulu hanlar

İstanbul Büyük Yeni Han (XVIII.yy.ın ikinci yarısı)

2.Avlusuz Hanlar:

A-Bağımsız Hanlar: Arasta benzeri olarak adlandırılan bu hanlar ortada bir koridor ile bu koridorun iki yanına sıralanan mekanlardan oluşan dikdörtgen planlı hanlardır.

İzmir Musevit Hanı (XIX.yy.ın ikinci yarısı)

Çakaloğlu Hanı (1805-1806)

B-Başka bir yapının bir bölümünü oluşturan hanlar: Bu tipte tek bir yapı örneği mevcuttur ve külliyelelere dahil hanlar olarak ta adlandırılmaktadır.

İstanbul Süleymaniye Hanı (1555)

B.Ersoy'un plan şemasına göre sınıflandırdığı şehir içi hanlarını C.Güran [33] plan ve mekan anlayışı yanında birde fonksiyon yönünden sınıflandırmıştır. Buna göre fonksiyon yönünden hanlar;

1.Yolcu Hanları: Bu tip hanlar şehir dışı karakterindeki menzil hanlarının yolcu barındırmalarını, şehirde de devam ettiren örneklerdir. Başlıca iki gruba ayrılırlar;

A-Ahırsız Hanlar: Şehir yaşantısı içinde bir meskeni bulunmayan fakat çalışma mecburiyetinde bulunan insanların ihtiyaçlarına cevap veren yapılardır.

İstanbul Vezir Hanı (XVII.yy.)

Büyük Yeni Han (XVII.yy.)

B- Ahırlı Hanlar: Şehirlere varışlarında ve şehirlerden geçişlerde hayvanlarında barındığı yapılardır. Bu yapı grubunda ahırlar gelişmiş bir haldedir. Başlıca iki grubu vardır.

a-Ahırın avlu bodrumunda yer aldığı hanlar

İstanbul Kürkcü Hanı (XV.yy.)

b-Ahırın ayrı bir avluda yer aldığı hanlar

İstanbul Büyük Valide Hanı (XVII.yy.)

2.Ticaret Hanları: Osmanlılara gelinceye kadar Türk Han mimarisinde görülmeyen bir tarzdır ve bir yenilik olarak ortaya çıkar. Çuhacı, pastırmacı, kuşakçı, çorapçı, perdahçı, sepetçi, sepetçi hanları gibi genellikle içinde bulundurdıkları esnaf topluluğunun adını taşırlar. Söz konusu hanlarda esas mekan anlayışı değişmeyip, yine zemin iskan için değil, servis ve depolar için ayrılmıştır. Üst katlar ise büro halinde kullanılır. Bu hanları diğerlerinden ayıran en önemli özellik içlerinde gecelenmeyişidir.

3.Misafir Hanları: Bu hanlar da tipik kent içi hanı şeklindedir. XVI.yy.da yaptırılan ve bugün mevcut olmayan Elçi Hanı ile İstanbul Hasan Paşa Hanı'nı (XVII.yy.) bu hanlara örnek gösterebiliriz. Söz konusu bu hanlar da diğerlerinden farklı olarak zemin kat ikamete açılmıştır.

4.Külliyelere Dahil Hanlar: Kent yaşantısında önemli görevleri olan külliyeleer, plan ve mekan anlayışı gereği bir kervansarayda da sahiptirler. İstanbul Süleymaniye külliyesine dahil olan Süleymaniye Hanı (1555), İstanbul Rüstem Paşa Külliyesindeki Rüstem Paşa Hanı (XVI.yy.) bu grubun örneklerindedir.

Plan ve fonksiyon açısından zengin bir çeşitlilik gösteren kent içi hanları, yoğun kent yaşantısı ve ticaret hayatının ihtiyaçlarına cevap verecek bir olgunlukta gelişmiş, yenilikler getirmiş ve Türk han mimarisinde önemli yapılar olarak yerlerini almışlardır [25].

Hanlar belli bir malın ticaretine ayrılıp o ticari faaliyet çeşidine göre isimlerini alabildiği gibi, yapı malzemesinden veya sahibinin ya da inşa edenin isminden alabilirlerdi [30].

Dr. Yücel Özgür
Dokümantasyon Merkezi

Osmanlı dönemi Menzil ve Kent içi hanlarının yapısal özellikleri dönemin mimari karakterini yansıtması açısından önemlidir. Yapı malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Taşıyıcı ayak ya da payelerde taş, kemer, tonoz, kubbe gibi elemanlarda tuğla, duvarlarda ise taş ile tuğlanın birlikte kullanıldığı almaşık tarz tercih edilmiştir.

Bu hanlar bazen buldukları arsanın biçimine uyma zorunluluğundan dolayı düzgün olmayan geometrik şekillerde biçimlenmişlerdir. Zemin katları arsa biçimine uyan şekilde, üst katlarda düzgün geometrik mekanlar yaratılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı döneminin başlangıcından 19.yy.'a kadar han yapımı gelişerek devam etmiştir. Avlu sayısının artması, ticaret işlevinin gelişmesi, cephelerde dükkanların yerleştirilmesi Osmanlı dönemi hanlarının özellikleridir. Osmanlı'nın ilk yıllarında tek avlulu, basit plan şemasına göre geliştirilen hanlar, 17-18. yy.'larda çok avlulu ve karmaşık plan şemasına sahip olarak yapılmıştır [34].

Osmanlı dönemi han mimarisinde bir başka gelişme de kat sayısındaki artıştır. Az sayıda olsa yapılan menzil hanları tek katlı inşa edilirken, kent hanları iki katlı, 18.yy'dan sonra da üç katlı olarak yapılmışlardır. İstanbul'da Büyük Yeni Han, Küçük Yeni Han, Sümbüllü Han, Yıldız Hanı, Simkeş Hanı üç katlıdır [34].

2.1.2. Osmanlı Döneminde Trabzon Çarşılarının Gelişimi ve Ticaret Hayatı

2.1.2.1. Osmanlı Dönemi Trabzon Ticaret Hayatı

Anadolu'nun en eski medeniyetlerinden olan Trabzon, bulunduğu coğrafi stratejik konumunun etkisiyle, kurulduğu günden bu yana Asya-Avrupa bağlantısını sağlayan önemli bir ticaret merkezi olmuştur [42]. Trabzon, Orta Çağ' da çeşitli milletlerden tüccarların mallarını mübadele ettikleri önemli bir pazar yeri idi. Kafkasya ve Rusya ile deniz yoluyla ticari ilişkileri olan Konya'lı ve Suriye'li Müslüman tüccarlar; Sivas'ta toplanarak Trabzon'a gelir, buradan Kafkasya'ya giderlerdi. Yine aynı zamanlarda yünlü kumaşlar, keten ve ipekli mallar Trabzon'da işlenerek dışarıya ihraç edilirdi [43].

Trabzon, bir liman kenti olması nedeniyle, üstlendiği ticari ve tarımsal etkinlikler XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, gelişen Avrupa endüstrisine paralel olarak, yakın doğu ile ilişkilerin artmasına neden olmuş, Türkiye'nin Doğu Karadeniz'deki büyük kapısı ve İran Transit yolunun başlangıcı olma niteliği kazanmıştır [44]. Uzakdoğu ülkelerinden özellikle Çin ve Hindistan'dan gelen ipek ve baharatın Batı Avrupa Ülkelerine nakledilmesinde Yahudi tüccarları önemli rol oynuyor ve bu ticari mallar Akdeniz'de İskenderiye limanı, Karadeniz'de ise Trabzon limanı üzerinden gönderiliyordu. Bu ticari emtia daha çok Narboe ve Roma şehirlerinde satılıyordu [45].

Trabzon-Tebriz yolu arasında yer alan ve ipek yolu olarak adlandırılan transit yol Türkiye'de çok az kentin olduğu gibi Trabzon'unda ticari kaderini belirlemiştir [46]. Trabzon, Cenevizlerin Karadeniz limanlarına yerleşmesinden sonra Asya'ya uzanan üçüncü kervan yolunun başlangıcında bulunması bu kentin önemini bir kat daha artırıyordu. Çünkü tüccarlardan başka Ortadoğu ya da Asya içlerine giden birçok seyyah ve resmi elçiler buradan geçiyorlardı. XII. Ve XIV. Yüzyılda İstanbul'dan Trabzon'a yelkenli gemi ile yolculuk normal olarak 4-5 gün sürüyordu. Trabzon'la Tebriz arasındaki ticari karayolu ise kervanlarla 30-32 gün, binek hayvanları ile 12-13 günde tamamlanabiliyordu [47].

Şekil 20. Tarihi İpek Yolu'ndan geçen kervanlardan biri (1920'li yıllar) [46].

İran üzerinden gelen ticaret kervanlarının son durağını oluşturan Trabzon'un büyük limanı olan Çömlekçi' ye ek olarak Kanıda, Tuzluçeşme, Taşdirek, Kemer kaya, Mumhaneönü ve Moloz gibi küçük limanlar her türlü ihracat ve ithalata açıktı [48].

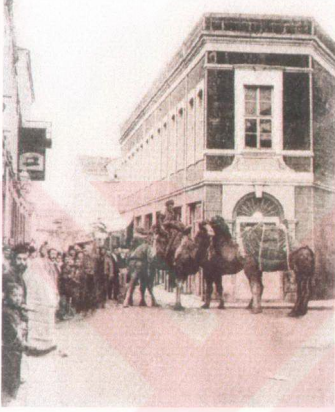
Şekil 21. Trabzon çarşısında bir kervan [46].

XV. yüzyılda kentin, Aşağıhisar ve Yukarıhisar'ın bir bölümünde Müslümanlar; batı varoşunda ve Ortahisar'ın bir bölümü ile doğu varoşun batı, doğu ve güney bölümlerinde Rumlar; doğu varoşun kıyıya yerlerinde Ermeniler; doğu varoşun doğu bölümünün kuzeye tarafında ise Latinler yaşamaktaydı. Bunlara ek olarak aynı yüzyılda kentte 20 Müslüman, 13 Rum, iki Latin ve bir Ermeni mahallesi bulunuyordu. XV. yy. da şehir içi ticareti "çarşı" denilen bölgede yoğunlaşmaktaydı. Hristiyan mahallesinde bulunan bu çarşıda her türlü esnaf ve sanatkar vardı [49].

Trabzon'un çarşısında dünyaca tanınmış kuyumcular bulunur, hurdacılık, kılıç gülsuyu kutusu, Gor-gor oğlu ve aççı bıçakları burada işlenir, Trabzon baltası adı ile çok aranan bir çeşit balta yapılırdı. Ayrıca, sedef kakmalı küçük masa, sanduka, ridgan ve Hindistan'dan başka bir yerde yapılmayan divit (hokka) takımı yapımı gibi el sanatları çok gelişmişti. XIX. Asırda tüfek ve tabanca yanında, güzel havlular, ipek ve pamuk çarşaflar, ipek kuşaklar ve tahta mamulat satılırdı [48].

Trabzon'da büyük çarşı, han ve en iyi binaların bulunduğu varoş, şehrin en işlek yeri olarak öne çıkmıştır [48]. Bu çarşının yanında, lonca esnaflarının bulunduğu "Pazarkapı Çarşısı" da ticari alış-verişin yapıldığı bir yerd. Bu çarşılarla ek olarak "Sipahipazarı" ile "Koyuncular arastası" da ticaretin yoğun olduğu bölgelerdi. Bu çarşıda birçok Avrupa eşyasının yanı sıra İran, Horasan, İzmir, Diyarbakır, Halep, Bursa gibi yerlerden gelmiş

dokumalar da satılmaktaydı. Ayrıca, yerli imalat sanayinin ürünleri de (tüfek, tabanca, ipekli dokuma, altın işleri) bu çarşılarda bulunuyordu. Bu yüzyılda ticaretin ve sanayinin önemli bir bölümü gayrimüslimlerin elinde bulunuyordu.

Şekil 22. Kunderacılar Caddesi'nde deve kervanı (1900) [50].

Şekil 23. Kunderacılar Caddesi'nin günümüzdeki hali [50].

Trabzon lonca esnafından oluşan beşikçiler, sandıkçılar, şimşirtornacılar gibi birçok "zanaatkar", Pazarkapı çarşısında bulunuyorlardı. Çarşının bedesteninde terzi ve pamukcular olup terzilerin çoğunu Ermeni sanatkarlar oluşturuyordu. Ayrıca, lokumcu, kavurmacı ve diğer yiyecek dükkanlarının da yer aldığı çarşıda; fındık değirmeniyle yağ satıcılarının dükkanları da bulunmaktaydı [49].

Trabzon'un işlek yerlerinden biri de, içinde Erivanlı demircilerin, katırcıların, esnaf başlarının, Rum ve Ermeni simsarların, çeşitli lokumlar satan Tatar ve Buharalıların bir arada bulunduğu "Siphai pazarı" idi.

Altın ve gümüş telkari işlerinin yapıldığı "Kuyumcular Arastası" Trabzon'un en hareketli yerlerinden biriydi. Hasır bileziklerin yapıldığı bu arastada, sarraflık da

yapılıyordu. Bakır eşyaların (sini, leğen, ibrik, kazan gibi) yapıp-satıldığı "Bakırcılar Çarşısı" ise günümüzde bile canlılığını sürdürmektedir [49].

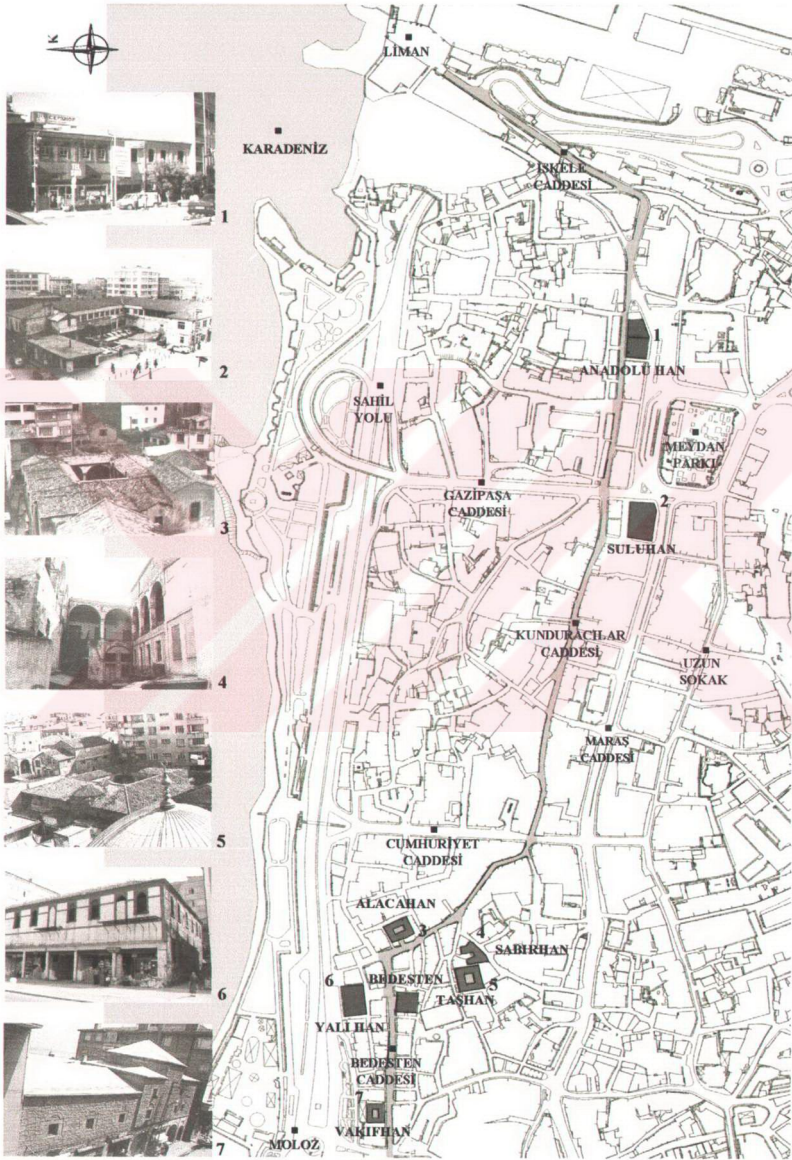
2.1.2.2. Osmanlıdan Günümüze Trabzon Kent İçi Hanları

Yapılan araştırmalar sonucunda Trabzon'da Osmanlı döneminde ne kadar han yapıldığını tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Ancak 1873 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesi'nde kent merkezinde o tarihlerde 33 tane hanın mevcut olduğu belirtilmektedir. Tamamı günümüze kadar gelmeyen bu hanların on tanesinin yeri tespit edilebilmiş; geriye kalan 23 handan 7 tanesinin ise adlarıyla birlikte haklarında çok az bilgi bulunabilmiştir. On altı hanın ise ne yerleri ne de isimleri tespit edilebilmiştir. Ancak, 1873 tarihli salnamede kayıtlı 33 handan başka, Trabzon'da XIX. yy. sonuna kadar yeni hanlar da yapılmış olmalıdır. Bu nedenle, Trabzon merkezinde bütün Osmanlı dönemi boyunca sadece 33 hanın yapıldığını söylemek yanlış olabilir [49].

Osmanlı döneminden günümüze kadar ayakta kalan Trabzon hanları ise Taşhan, Vakıfhan, Alacahan ve Sabirhan'dır. Ayrıca geçirdiği onarımlar sonrası günümüzde büyük ölçüde değişikliğe uğrayan Anadoluhan ve Yalıhan, yakın dönemde yıkılarak yerine modern iş hanı yapılan Suluhan'da hakkında bilgi edindiğimiz Osmanlı dönemi Trabzon hanlarındandır. Bu hanların Selçuklu ve Osmanlı döneminde kentler arası yollarda bulunan menzil hanlarından farklı olarak savunma amacıyla değil de; ticari hayata yönelik bir plan tasarımı ve inşaa özelliği yansıttığı görülmektedir [49]. Dış dünya ile ilişkilerini yalnızca bir ana giriş kapısı ve mazgal biçimindeki küçük pencerelerle sağlayan, beden duvarları adeta bir kale duvarı sağlamlığı ve kalınlığında yapılan menzil hanlarının aksine Osmanlı Kent içi hanları özellikleri gösteren Trabzon hanlarında birden fazla giriş ve cephelerde bol sayıda pencereler göze çarpmaktadır.

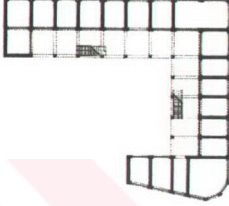
Bu hanlar, büyüklü küçüklü ticaret yapıları ile birlikte ipek yolunun geçtiği kunduracılar caddesinin batıdan Semerciler caddesi ile Moloz'a (eski limana), Doğudan İskele caddesi ile yeni limana, Güneyden Erzurum caddesi'ne bağlandığı aks üzerinde yer almaktadırlar [44].

Şekil 24. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın yerleştiği güzergah

Günümüzde yerinde modern bir işhanı yapılan ve yakın döneme kadar Meydan Hamamı'nın karşısında yer alan Suluhan iki katlı avlulu olarak inşa edilmiştir. "L" planlı özellik gösteren han güney ve kuzeyde birer girişe sahiptir. Han düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kıırma çatıyla örtülü hanın çatısının üzeri kiremit kaplıydı [51].

Şekil 25. Yıkılan Suluhan'ın
Zemin kat planı [52].

Şekil 26. Yıkılan Suluhan'ın
1. kat planı [52].

Şekil 27. Yakın dönemde yıkılan
Suluhan'ın cadde görünüşü [52].

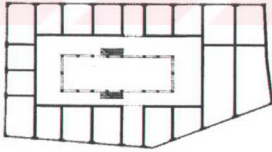
Şekil 28. Yakın dönemde yıkılan
Suluhan'ın avlu görünüşü [52].

Birinci katta, revaklarla çevrelenen handa, revakların arkasında mekanlar yer almaktadır. Üst örtü revaklarda ve diğer mekanlarda tonozdur ve revak kemerlerini kare kesitli sütunlar taşır. İkinci kata, avlunun batı ve güneyinde kalan merdivenlerden çıkılır. Bu katta revaklar, güney ve batı tarafını çevrelemektedir. Bu revakların kemer içleri ve araları örülerek kapatılmış ve mekan haline getirilmiştir. Revak gerilerinde bulunan mekanların sokağa bakan pencereleri vardır [49].

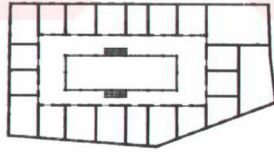

Şekil 29. Tarihi Suluhan'ın yerine yapılan modern iş hanı

Günümüzde büyük değişikliklere uğrayan Anadolu Han ise, İskenderpaşa Mahallesinde, Belediye binasının karşısında, kuzey yanda bulunmaktadır. İki katlı avlulu han özelliği gösteren yapı dikdörtgen plan özelliği gösterir. Güney ve Kuzey cephelerinden birer girişi olan Anadolu Han düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kremitle kaplı kırma çatısı vardır. Özel mülkiyete ait olan han XIX. Yüzyıla tarihlendirilmektedir [51].

Şekil 30. Anadolu Han'ın orijinal Zemin kat planı [53]

Şekil 31. Anadolu Han'ın orijinal 1. kat planı [53]

Hanın yuvarlak kemerli giriş bölümlerinden kuzeydeki yıkılarak dükkan haline getirilmiştir. Güney cephesinde bulunan diğer giriş ise yuvarlak kemerli olan orijinal halini korumaktadır. Güneydeki bu giriş açıklığından, hanın dört yönden kuşatılmış avlusuna ulaşılır. Revak kemerleri yuvarlaktır ve bunlar, taş sütunlarca taşınmaktadır. Hanın güney girişinde yer alan doğu ve batıda bulunan iki taş merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Ka

kesitli taş kolonlarla taşınan revak kemerleri, günümüzde mevcut olmayan revak örtüsünü taşımaktaydı. Revakların arkasında kalan odalar, revağa birer kapı ve pencere ile açılmaktadır. Ayrıca bu odaların dışarıya bakan pencereleri de vardır [51,48]. Yapının güney cephesinin doğu tarafında bir kısmı yıkılarak yerine yeni yüksek bir bina inşa edilmiştir (Şekil 33).

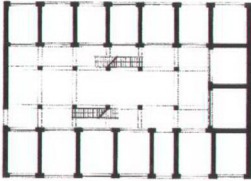

Şekil 32. Anadolu Han'ın orijinal hali [53].

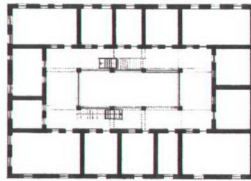

Şekil 33. Anadolu Han'ın günümüzdeki hali [53].

Orijinalliğini koruyamadan günümüze ulaşan diğer bir han ise Çarşı mahallesinde Yalı Han sokak'ta yer alan Yalı Han'dır. 19. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen yapının [53] orijinal haline ilişkin bilgiye kaynaklarda rastlanmamaktadır. İki katlı avlulu han özelliği gösteren han dikdörtgen planlıdır. Kıрма çatısı kiremitle kaplıdır.

Şekil 34. Yalı Han'ın tahmini orijinal zemin kat planı [53]

Şekil 35. Yalı Han'ın tahmini orijinal 1. kat planı [53]

Şekil 36. Yalı Han'ın günümüzdeki hali [53]

Günümüze kadar ulaşan ve kemeraltı-Semerciler mevkiinde bulunan diğer dört handan ikisi Vakıflar genel müdürlüğüne diğerleri ise özel mülkiyete aittir. Vakıflar Genel müdürlüğüne ait Taşhan ve Vakıfhan çeşitli dönemlerde onarım görmüş, özelliklerini çok fazla kaybetmemişlerdir

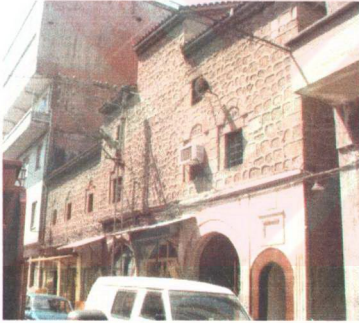

Şekil 37. Taşhan'ın üstten görünüşü [54].

Çarşı mahallesinde çarşı cami'nin güneydoğusunda yer alan Taşhan iki katlı avlulu han özelliği gösterir ve kareye yakın planı vardır. Kuzey cephesinde tek girişi olan moloz

taş ve kesme taşla inşa edilmiştir. Orijinalinde kırma çatısı kiremitle kaplı olan yapı geçirdiği onarım sırasında mozaik kaplama ile değiştirilmiştir. Han 1531-33 yılları arasında Trabzon Valisi İskender Paşa tarafından yapılmıştır. Birçok kez onarım geçiren yapı üst kattaki bazı odaları haricinde günümüzde de kullanılmaktadır.

Çarşı mahallesi Mumhane önünde Bedesten'in kuzeybatısında yer alan Vakıfhan ise üç katlı avlulu han özelliği gösterir ve dikdörtgen planlıdır. Ana girişi güneydeki 1.kat cephesinden olan hanın doğuda ikinci bir girişi vardır. 1781-82 yılları arasında Hacı Yahya oğlu Seyyid Hacı Abdullah tarafından yapılan han moloz taş ve kesme taşla inşa edilmiştir. Kırma çatısı kiremit ile kaplıdır. Yakın dönemde onarım geçirmiş olan günümüzde kullanılmaktadır.

Şekil 38. Vakıfhan'ın güney cephesi

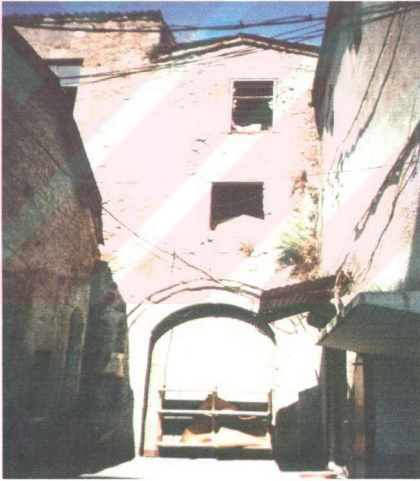
Şekil 39. Vakıfhan'ın kuzey cephesi

Özel mülkiyete ait diğer iki handan Alacahan günümüze kadar ciddi bir onarım geçirmediğinden, bakımsız ve harap haldedir. Çarşı mahallesinde bakırcılar mevkiinde bulunan han üç katlı avlulu han özelliğine sahiptir ve dikdörtgen planlıdır. Kesin yapılış tarihi bilinmeyen yapı yakınındaki Alacahamam ile XVIII. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Doğu ve batıda girişi bulunan yapı alt kattaki birkaç odası hariç kullanılmamaktadır

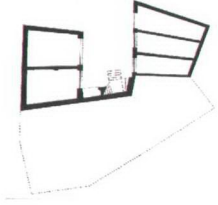
Şekil 40. Alacahan'ın doğu cephesinden görünüş

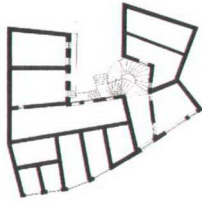
Şekil 41. Alacahan'ın giriş kapısının bulunduğu batı cephesinden görünüş

Sabırhan ise bu hanlar arasında en fazla değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelebilmiştir. Çatısı çöken yapının üstüne betonarme kat atılmış, yıkılan güney duvarı ise sonrada tuğla ile örülmüştür. Büyük ölçüde özelliğini kaybetmiş Sabırhan alt kattaki birkaç dükkanın dışında depo olarak kullanılmaktadır. Üç katlı avlulu han özelliği gösteren yapı

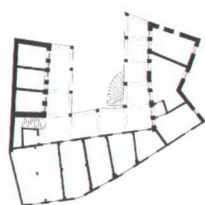
“U” biçiminde bir planı vardır. XIX. Yüzyılda yapılan [55] hanın kuzeyde ve güneyde birer girişi vardır.

Şekil 42. Sabırhan'ın
Zemin Kat Planı [52]

Şekil 43. Sabırhan'ın
1.Kat Planı [52]

Şekil 44. Sabırhan'ın
2.Kat Planı [52]

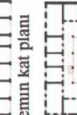

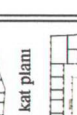
Taştan yapılan hanın, kolon ve kemerleri de taştandır. Zemin katta avluya direk açılan dükkanların aksine üst katlarda avluya bakan üç cepheyi çevreleyen revak arkasına erleştirilmiş odalar vardır. Odalar diğer hanlarda da olduğu gibi revak'a birer kapı ve pencere ile açılmaktadır

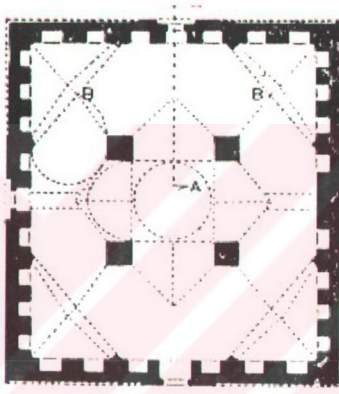
Şekil 45. Sabırhan'ın avludan görünüşü [52].

Tablo 1. Tarihi Trabzon kent içi hanları özet tablosu

YAKIFHAN	YALI HAN	TAŞHAN	SABIRHAN	ALACAHAN	SULUHAN	ANADOLU HAN	YAPININ ADI
1781-82 çarşı mah. osmanlı	19. yüzyıl çarşı mah. osmanlı	1531-33 çarşı mah. osmanlı	19. yüzyıl çarşı mah. osmanlı	18. yüzyıl çarşı mah. osmanlı	19. yüzyıl iskenderpaşa mah. osmanlı	19. yüzyıl iskenderpaşa mah. osmanlı	YAPIM TARİHİ YERİ MİMARİ DÖNEMİ MALZEMESİ YAPI TİPİ YAPIM AMACI GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU
taş üç katlı-avululu ticaret-konaklama orijinal halini koruyor	taş iki katlı-avululu ticaret-konaklama yıkılmış	taş iki katlı-avululu ticaret-konaklama orijinal halini koruyor	taş üç katlı-avululu ticaret-konaklama orijinal halini kısmen kaybetmiş	taş üç katlı-avululu ticaret-konaklama orijinal halini koruyor	taş iki katlı-avululu ticaret-konaklama yıkılmış	taş iki katlı-avululu ticaret-konaklama kaybetmiş	KONUMU
							
zemin kat planı 	zemin kat planı 	zemin kat planı 	zemin kat planı 	zemin kat planı 	zemin kat planı 	zemin kat planı 	
1.kat planı 	zemin kat planı 	zemin kat planı 	1.kat planı 	1.kat planı 	zemin kat planı 	1.kat planı 	PLANLARI
2.kat planı 			2.kat planı 	2.kat planı 	1.kat planı 		FOTOĞRAFI

Geçmişten günümüze Trabzon ticaretinde büyük önem taşıyan bu hanların dışında diğer bir önemli ticaret yapısı da Bedesten'dir. Semerciler Camisi'nin batısında, Taşhan'ın yakınındadır [56]. Kentin eski çarşının merkezinde yer alan ve şehrin en eski ticaret yapısı olan Bedesten 20.6 x 22.6 boyutları ile kareye yakın dikdörtgen planı vardır [57].

Şekil 46. Trabzon Bedesteni'nin planı [57].

Özgün bir planlamanın belirtisini taşıyan Bedesten, Türk bedestenleri içerisinde tek kubbeli olan tek örnektir [58]. Kitabesi günümüze ulaşamayan yapı XV. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilir. Merkezde dört ayakla taşınan bir kubbeli hacim ve onun çevresinde tonozla örtülü hacimlerin yer aldığı ileri sürülmektedir [23]. Cepheyi ikiye bölecek şekilde örülen duvarların alt kısmında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Üst bölüm 40 cm. kadar içe çekilmiş köşelerde pahlanarak moloz taştan inşa edilmiştir. Duvarlar üstte kirpi saçakla son bulmaktadır. Alt bölümde kapılar, üst bölümde ise pencereler taş söveli tuğla teğet kemerlidir [57,58]. Her cephesinde bir girişi olan bedestenin ana girişinin en büyük kapının bulunduğu batı kapısı olduğu sanılmaktadır [57]. İç mekandaki bütün köşeler arasında ve köşeleri örtecek biçimde, alt kısımları taş olan, tuğladan örülmüş tonoz tromplar (bingiler) vardır [60]. Özellikle sivri kemerler, iç ayaklardaki almaşık duvarlar ve köşelerdeki tromplarla Türk mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır.

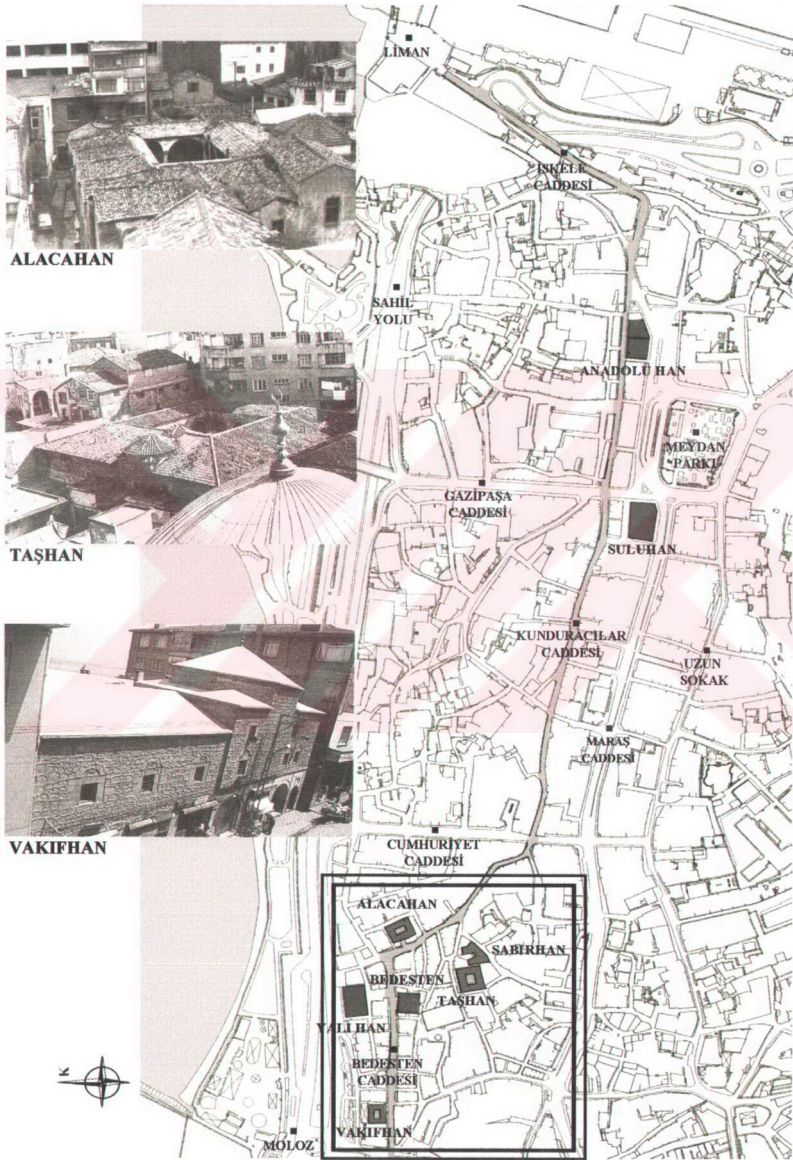

Şekil 47. Trabzon Bedesteni'nin günümüzde restore edilmiş hali [50]

Trabzon Valiliği tarafından restore edilen yapı günümüzde çeşitli esnaflar tarafından kullanılmaktadır.

2.2. Çalışma Alanının Belirlenmesi

Çalışmamız, araştırmalarımız sonucunda tespit ettiğimiz Trabzon Kent Hanlarından günümüze kadar gelebilmiş, Semerciler-Kemeraltı mevkiinde bulunan dört handan, üçü olan Taşhan, Vakıfhan ve Alacahan'ı kapsamaktadır. Diğer dördüncü han olan Sabırhan'ı, özel mülkiyete ait olması ve rölöve-tespit çalışmalarına izin verilmemesi nedeniyle araştırmaya dahil edemiyoruz.

Şekil 48. Çalışma alanı

2.3. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Rölöve-Tespit Çalışmaları

Rölöve; bir yapının, kent dokusunun veya arkeolojik kalıntının yakından incelenmesi, belgelenmesi, mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi ve restorasyon projesinin hazırlanabilmesi için bir araçtır [9].

Bu bölümde konu kapsamında yer alan Trabzon tarihi hanlarının rölöve-tespit çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışma sırasında arazide ölçüm çalışması, fotoğraflar ve yapılarla ilgili yazılı dökümanlar kullanılmıştır.

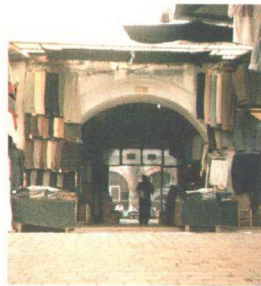
2.3.1. Taşhan

2.3.1.1. Genel Tanım

Trabzon Kemeraltı-Semerciler Mevkii, Çarşı Mahallesi'nde Çarşı Camii'nin güney doğusunda bulunmaktadır. 1531-33 yılları arasında Trabzon valisi İskender Paşa tarafından yapılmış olan Taşhan [33,58,60,67], açık avlulu iki katlı Osmanlı hanları özelliği taşıyan bir taş yapıdır [61].

Şekil 49. Taşhan'ın avluya bakan revağundan bir görünüş

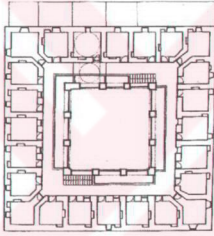

Şekil 50. Taşhan'ın giriş kapısı

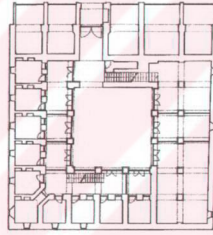

2.3.1.2. Plan Özellikleri

Taşhan, iki katlı ve avlulu kareye yakın bir plan özelliği gösterir. Yapıya kuzeye bakan cephesinden girilmektedir. Zemin kat ortada yer alan açık avlu, avluyu çevreleyen revak ve revağın gerisinde yer alan odalardan meydana gelmektedir. Güneyde revağın altından ve kuzeyde revağın arkasından üst kata çıkılan merdivenler vardır. Üst katta da yine revakların arkasına yerleştirilmiş odalar vardır. Bazı odaların dışa açılan pencereleri varken, köşede kalanlar hariç tüm odaların revaklara açılan pencereleri vardır. Odaların çoğunda niş ve ocak yer alır.

Şekil 51. Taşhan'ın
Zemin kat planı

Şekil 52. Taşhan'ın
1.Kat planı

2.3.1.3. Yapı Elemanları

1) Döşemeler

Geçirdiği onarımlarda büyük oranda özgünlüğünü kaybeden döşeme, açık avluda kesme taştır ve orijinaldir. Odaların ve revağın bazı kısımlarının döşemesine sonradan mozaik dökülmüştür.

2) Merdivenler

Orijinal halini koruyan merdivenlerin altlarında kemer vardı. Giriş holünün sağında, revağın kuzeyinde yer alan merdiven kesme taştır ve orijinalliğini korumaktadır. ve + 0.08

kotundan +4.02 kotuna çıkılan merdiven 22 rıhtlıdır, ve rıht yüksekliği yaklaşık 18 cm'dir. Revağın güneyindeki +0.32 kotundan +4.02 kotuna çıkılan diğer merdiven ise 18 rıhtlıdır ve rıht yüksekliği yaklaşık 20 cm'dir, fakat bu merdiven kapatılmış ve günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 53. Taşhan'ın kuzeyindeki taş merdivenlerinden görünüşler

3) Taşıyıcı Sistemler

• Duvarlar

Çoğu tarihi yapıda olduğu gibi Taşhan'da da duvarlar bölücü özelliği yanında taşıyıcı görevi de görmektedir. Moloz taşla örülen duvarların kalınlığı 75 ile 80 cm arasında değişmekte ve iç duvarla dış duvar kalınlıkları hemen hemen aynıdır. Mevcut durumunda taş duvarların üstü sıvalıdır.

• Kolonlar

Taşhan'da kolonlar revak kemerlerini taşımak amacıyla yapılmıştır. Düzgün kesme taştan örülen kolonların kalınları 75 cm'dir. Köşede kalan kısımlarında ise kalınlık 85 cm'yi bulmaktadır.

• Kemerler

Revaklarda ve odaların üstünü örten tonozları desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Tuğladan yapılan basık kemerlerin kalınlıkları 80 cm'dir. Ayrıca yapının kuzey cephesinde yer alan giriş kapısının üstüde kemerle geçilmiştir.

4) Örtü Sistemleri

- **Kubbe**

Taşhan'da sadece üst katta giriş holünün hemen üstüne rastlayan oda ve onun önünde yer alan revak kısmında kubbeye rastlamaktayız. Tuğladan örülmüş kubbenin formu küresel kubbedir.

- **Tonoz**

Giriş holünün hemen üstüne rastlayan oda ve onun önünde yer alan revak kısmı haricinde tüm üst örtü sistemi tonozdur. Odalar ve dışa bakan dükkanlar beşik tonozla, revaklar ise çapraz tonozla örtülüdür. Tonoz malzemesi taştır.

5) Diğer Elemanlar

- **Kapı ve Pencereleler**

Giriş kapısı ve giriş holünün hemen üstünde yer alan oda hariç tüm kapı ve pencereler düz atkı taşı ile geçilmiş ve dikdörtgen forma sahiptir. Giriş kapısı basık kemer, giriş holünün üstüne rastlayan odanın kapısı ise sivri kemer ile geçilmiştir.

Şekil 54. Taşhan'da revağa açılan kapı ve pencereler

Şekil 55. Taşhan'da sivri kemerli kapı

Oda kapılarının genişlikleri 85-90 cm, yükseklikleri 185-190 cm arasında değişmektedir, pencerelerin genişlikleri 65-70 cm, yükseklikleri ise 110 cm'dir. Giriş kapısı açıklığı 240 cm'dir ve kapı demirdendir. Oda kapıları ve pencereleri ise ahşaptır.

- **Nişler**

Odaların çoğunda niş yer almaktadır. Enleri 60 ile 65 cm arasında değişen nişlerin derinlikleri 30cm'yi bulmaktadır.

Şekil 56. Taşhan'ın odalarındaki ocak ve niş

- **Ocak**

Yine odaların çoğunda nişle birlikte ocakta bulunmaktadır. Üçgen kemerli ve yüksekliği 250cm'yi bulan ocakların genişliği 80 cm'dir.

- **Süsleme ve Bezeme**

Son derece sade yapılan yapıda herhangi bir süsleme elemanına ve bezemeye rastlanmamıştır.

2.3.1.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği

- **Taş**

Duvarlarda, revak kolonlarında, merdivenlerde , kapı ve pencere açıklıklarını geçmek

için kullanılan atkılarda ve döşemede taş malzeme kullanılmıştır. Duvarlarında kaba yonu taş kullanılan yapıda, avlu cephesi ve döşemesi, revak kolonları ve merdivenler düzgün kesme taştır.

- **Tuğla**

Sadece revak kemerlerinde ve kubbede tuğla kullanıldığını görüyoruz.

- **Ahşap**

Sadece üst kattaki revak kemerlerinin destek çubuklarında ahşap malzemeye rastlıyoruz.

2.3.1.5. Taşhan'ın Günümüzdeki Durumu

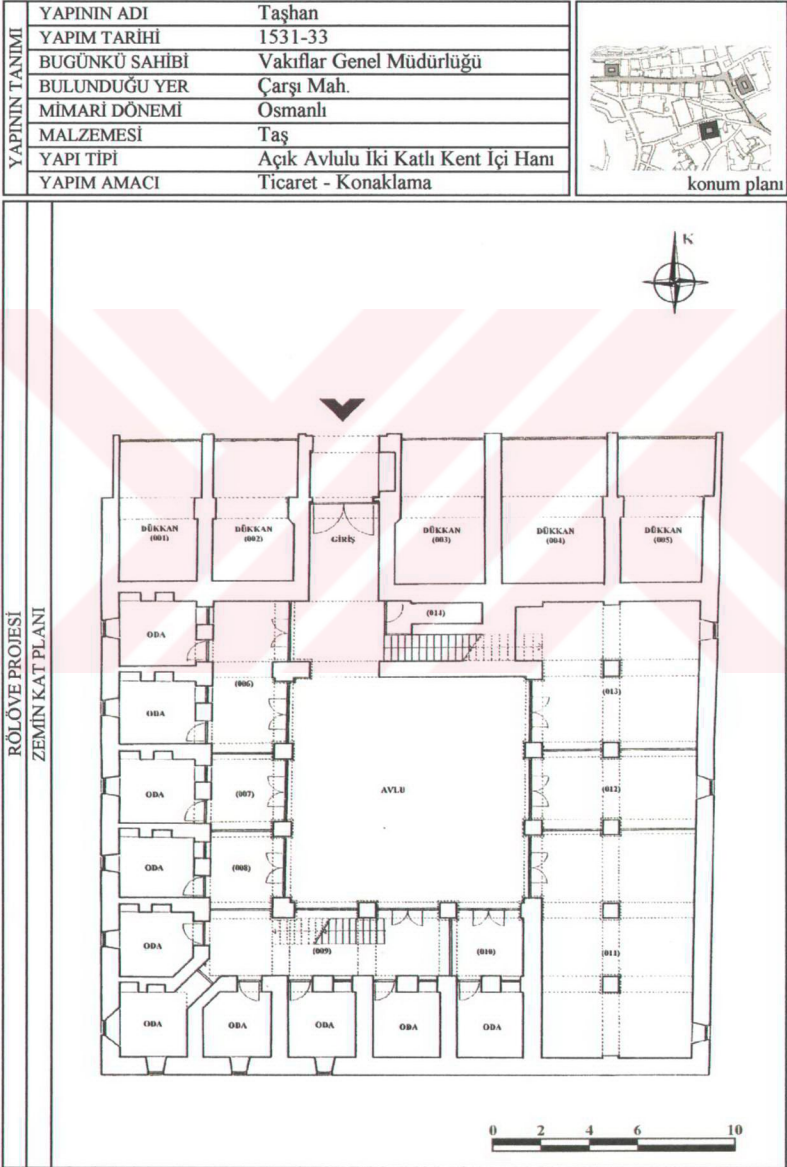
Günümüze kadar birçok onarım geçiren yapının zemin katındaki tüm birimlerin kullanılmasına karşın üst kat depo olarak kullanılan birkaç oda haricinde boştur. Bazı fiziksel değişiklikler geçiren handa zemin katta revaklar kapatılarak odalarla birlikte dükkan olarak kullanılmaktadır. Güneyde yer alan merdiven kapatılarak dükkan içinde bırakılmıştır (bkz tablo 3) Kuzey cephesinde yer alan dükkanlar sokağa doğru genişletilmiş ve akabinde giriş holü de uzatılmıştır (bkz tablo 3). Üst katta odaların mimari yapısına fazla müdahale edilmemiştir. Bazıları depo olarak kullanılan odaların bazıları oldukça harapdır. Bu katta da zemin katta olduğu gibi revağın açık avluya bakan kısmı metal çerçeve ve cam bölücülerle kapatılmıştır. Yapı geçirdiği onarım sırasında önceleri alaturka kiremit olan çatısı beton mozaik olarak değiştirilmiştir.

Kuyumcu olarak kullanılan 001 nolu dükkan haricinde, dışa bakan diğer dükkanlar tuhafiyeye (002, 003, 004, 005 nolu birimler) içte oluşturulan dükkanlardan 006, 007, 008, 010, 012, 013 ve 014 nolu birimler terzi, 011 nolu birim yorgancı, 009 nolu birim depo, 015 nolu birim ise çay ocağı olarak kullanılmaktadır. Üst kattaki odalar ise depo olarak kullanılmaktadır (bkz tablo 3)

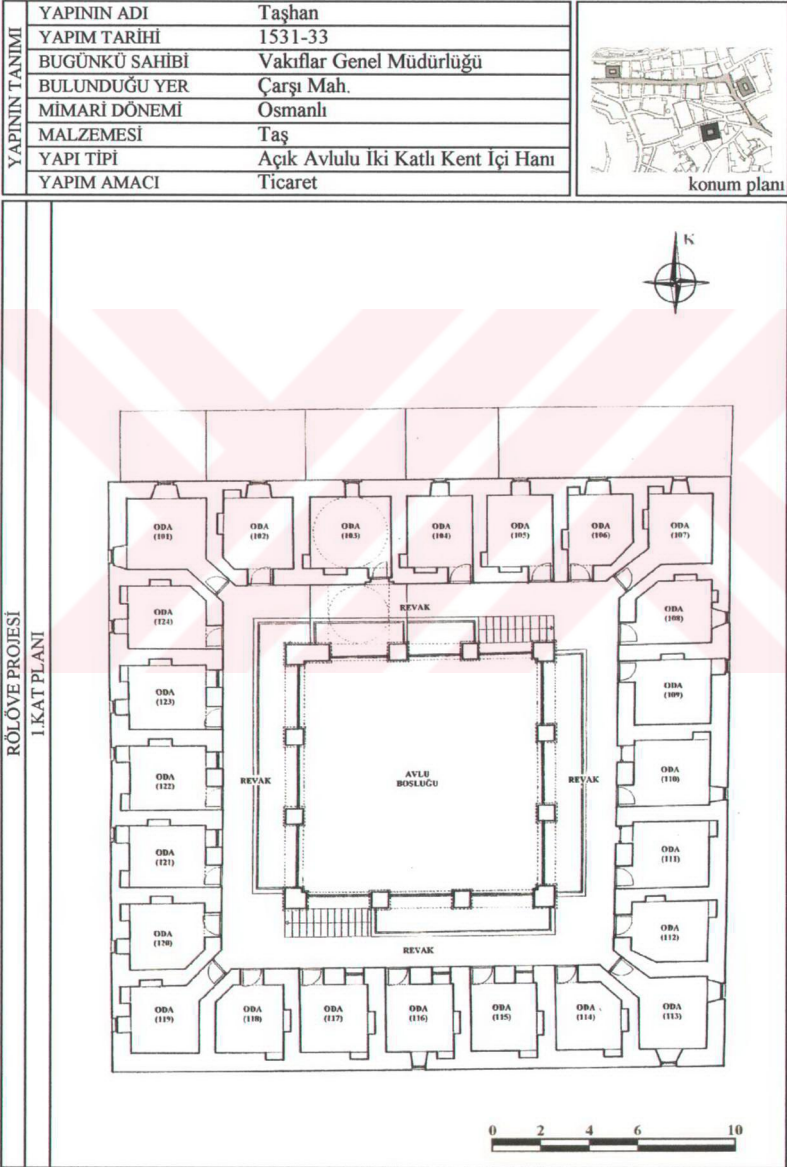
Tablo 2. Taşhan rölöve tablosu

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Taşhan
	YAPIM TARİHİ	1531-33
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah.
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı
	MALZEMESİ	Taş
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu İki Katlı Kent İçi Hanı
	YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama
YAPI HAKKINDA BİLGİ	YAPININ PLAN ÖZELLİKLERİ	
	<p>Taşhan, iki katlı ve avlulu, kareye yakın bir plan özelliği gösterir. Yapıya kuzeye bakan cephesinden girilmektedir. Zemin kat ortada yer alan açık avlu, avluyu çevreleyen revak ve revağın gerisinde yer alan odalardan meydana gelmektedir. Güneyde revağın altında ve kuzeyde revağın arkasında üst kata çıkılan merdivenler vardır. Üst katta da zemin katta olduğu gibi revakların arkasına yerleştirilmiş odalar vardır. Bazı odaların dışa açılan pencereleri varken, köşede kalanlar hariç tüm odaların revaklara açılan pencereleri vardır. Odaların hemen hemen hepsinde ocak ve niş yer alır.</p>	
	YAPIDAKİ FİZİKSEL DEĞİŞİKLİKLER	
	<p>Kuzey cephesinde yer alan dükkanlar sonradan sokağa doğru genişletilmiştir. Revağın avluya bakan kısımları demir doğrama ve cam ile kapatılmıştır. Zemin katta revaklar bölücülerle ayrılıp günümüzde dükkan olarak kullanılan kapalı mekanlar haline getirilmiştir. Zemin katın doğusunda, revağın arkasında yer alan açık kısım bölücülerle kapatılarak dükkanlar haline getirilmiştir. Revağın güney kısmında altta kalan merdivenler dükkan içerisinde kalmış ve kullanıma kapatılmıştır. Odalar ve revakta orijinal taş döşemenin üstüne beton mozaik dökülmüş, alaturka kiremit olan çatısı beton mozaikle kaplanmıştır.</p>	
	YAPININ GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI	
	<p>Kuyumcunun bulunduğu 001 nolu dükkan haricinde, dış bakan diğer dükkanlar (002, 003, 004, 005 nolu birimler) tuhafiye , içte oluşturulan dükkanlardan 006, 007, 008, 010, 012, 013 ve 014 nolu birimler terzi, 011 nolu birim yorgancı, 009 nolu birim depo, 015 nolu birim ise çay ocağı olarak kullanılmaktadır. Üst kattaki odaların bazıları depo olarak kullanılırken bazıları boştur.</p>	
	 <p style="text-align: center;">konum planı</p>	
	 <p style="text-align: center;">zemin kat planı</p>	
	 <p style="text-align: center;">1. kat planı</p>	
	 <p style="text-align: center;">kuzey görünüşü</p>	
 <p style="text-align: center;">doğu görünüşü</p>		
 <p style="text-align: center;">boy kesiti</p>		

Tablo 3. Taşhan rölöve tablosu-zemin kat planı

Tablo 4. Taşhan rölöve tablosu-1.kat planı

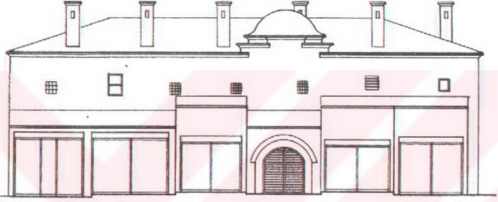
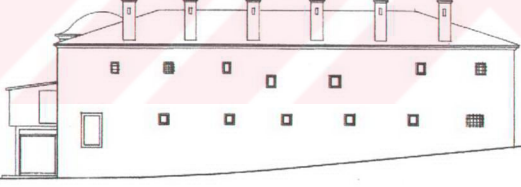
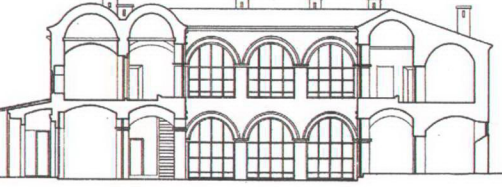

Tablo 5. Taşhan rölöve tablosu-kesit ve görünüşler

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Taşhan	 <p>konum planı</p>
	YAPIM TARİHİ	1531-33	
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü	
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah.	
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
	MALZEMESİ	Taş	
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu İki Katlı Kent içi Hanı	
	YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama	

RÖLÖVE PROJESİ	KUZEY GÖRÜNÜŞÜ	
	DOĞU GÖRÜNÜŞÜ	
	KESİT	

2.3.2. Vakıfhan

2.3.2.1. Genel Tanım

Trabzon Kemeraltı-Semerciler mevki, Çarşı mahallesi Mumhaneönü'nde Bedestenin kuzeybatısında yer alan Vakıfhan 1781-82 yılları arasında Hacı Yahya oğlu Seyyid Hacı Abdullah tarafından yapılmıştır [48,58,67]. Vakıfhan, Osmanlı Kent içi han mimarisinin üç katlı avlulu han örneklerindedir [49].

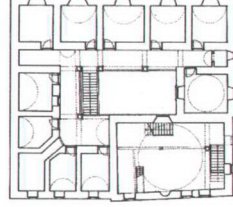
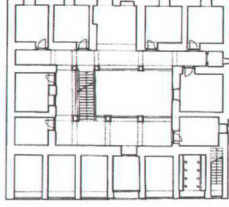
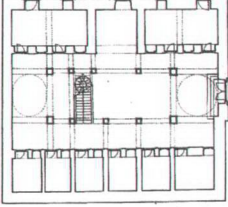

Şekil 57. Vakıfhan'ın avlusundan görünüşler

2.3.2.2. Plan Özellikleri

Vakıfhan, üç katlı avlulu ve dikdörtgen planlı bir handır. Yapının ana girişi birinci kattaki güney cephesinde yer alır. Açık avluyu revak ve arkasındaki odalar çevrelemektedir. Birinci katta kuzeye bakan cephesinde birde eyvan bulunmaktadır. Orijinalinde revağın altında girişin solunda bulunan merdivenler [60], yapının onarımından sonra açık avlunun batısına inşa edilmiştir ve kuzeye doğru çıkmaktadır. Üst katta yine revağın gerisinde yer alan 11 oda ve iki küçük odacık vardır. İçinde birde cami bulunan yapının cami girişi güney cephesinde yer alır. Bu cephede aynı zamanda dört dükkan ve birde şadırvan yer alır. Doğu cephesinden ikinci bir girişin olduğu zemin katta da açık avluyu saran revak ve revağın güney ve kuzey tarafında geride kalan odalar vardır. Bazı

odaların dışı açılan pencereleri bulunmazken, çoğunun hem revağa hem de dışı açılan pencereleri vardır.

Şekil 58. Vakıfhan'ın
Zemin Kat Planı

Şekil 59. Vakıfhan'ın
1.Kat Planı

Şekil 60. Vakıfhan'ın
2. Kat Planı

Şekil 61. Vakıfhan'ın revağından görünüş

2.3.2.3. Yapı Elemanları

1) Döşemeler

Orijinal taş döşeme yapının yakın zamanda geçirdiği onarım sırasında değiştirilmiş ve suni taş kaplanmıştır.

2) Merdivenler

Geçirdiği onarım sırasında 1.Katta revağın gúney tarafında alt kısmında kalan merdivenin yerine, revağın doğusunda açık avlunun ústünden kuzeye doğru çıkan 18 rıhtlı betonarme ve suni taş kaplı merdiven inşa edilmiştir. Rıht yüksekliği 18 cm olan bu merdivenin son rıhtın da yükseklik 12 cm'dir. Bu merdivenin hemen altında yer alan zemin kata inen merdiven ise 19 rıhtlıdır ve rıht yüksekliği úst katta olduğu gibi 18 cm'dir Bu merdivende orijinal değildir ve önceden avlunun kuzeyinde kalan yeri değişmiştir.

3) Taşıyıcı Sistemler

• Duvarlar

Çoğu tarihi yapıda olduğu gibi Vakıfhan'da da duvarlar bölücü özelliğinin yanı sıra taşıyıcı görevi de görmektedir. Kaba yonu taşla örölmüş olan duvarların kalınlıkları birbirinden farklılık göstermektedir. Zemin katta batı ve gúneyde yer alan ve bir kısmı toprağa dayalı duvarının kalınlığı 120 cm'ye kadar ulaşırken kuzey ve doğu duvarı 95 ila 100 cm arasında değişir. Bu katta iç duvar kalınlığı ise 60 cm'dir. Úst katlarda ise dış duvarlar 80 cm ile 90 cm iç duvarlar ise 60 ile 80 cm arasında değişmektedir. Kaba yonu taştan örölen duvarların iç mekanda sıvalıyken cephelerde sıva yoktur.

• Kolonlar

Sadece avlunun çevresinde, revak kemerlerini taşımak için kesme taştan yapılan kolonlar kare kesitlidir ve kalınlıkları 45 cm ile 50 cm arasında değişmektedir.

• Kemerler

Revaklarda tonozları desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Kesme taştan örölen bu kemerlerin kalınlıkları 45 ile 50 cm arasında değişmektedir. Zemin ve 1.kattaki oda kapı ve pencerelerinde sivri kemer, dış kapılarda, dükkan ve şadırvanın cephelerinde beşik ve basık kemer kullanılmıştır

Şekil 62. Vakıfhan'ın revak kemerlerinden görünüş

4) Örtü Sistemleri

• Kubbe

Zemin katta girişin önünde 004 nolu mekan, revağın doğuda kalan kısmının arkasında 011 nolu mekan (bkz. Tablo 7), ikinci katta 206 nolu mekan (bkz. tablo 9) ve cami kubbe ile örtülmüştür. Elips ve küresel formu olan kubbelerin malzemesi tuğladır.

• Tonoz

004, 011 ve 206 nolu mekanlar hariç tüm oda ve revaklar, dükkanlar, güneyde yer alan giriş holü ve şadırvanın üstü tonoz ile örtülüdür (bkz. tablo 8 ve tablo 10). Sadece beşik tonozun kullanıldığı yapıda revağın bir kısmında yarım beşik tonoz vardır.

5) Diğer Elemanlar

• Kapı ve Pencereleler

Üst katta revağa açılanlar hariç tüm kapı açıklıkları kemerle geçilmiş, yine kemerle geçilen pencerelerin eyvanda ki hariç dışa bakan kısmında atkı taşı vardır. Kesme taştan söveleri bulunan pencere ve kapılarda sivri kemer ve beşik kemer kullanılmıştır. Güney cephesinde dışa açılan pencerelerin genişlikleri 80 ile 85 arasında değişirken yükseklikleri

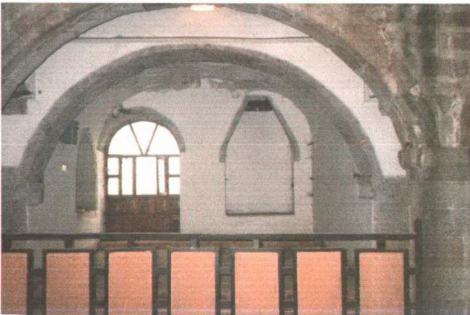
80 cm'dir. Kuzey ve doğudaki pencere boyutları farklılık gösterir ve genişlikleri 85 cm ile 110 yükseklikleri 138 cm ile 143 cm arasında değişir. Giriş kapıları demirken geçirdiği onarımlar sırasında değiştirilen oda kapı ve pencere doğramaları ahşaptır. Ayrıca kapı ve pencerelerin ikinci katta revağa açılanları dışında tümünde kesme taştan söveleri vardır.

Şekil 63. Vakıfhan'da revağa açılan kapı ve pencereler

- **Nişler**

Vakıfhan'da sadece eyvanda bir tane niş bulunmaktadır. Derinliği 40 cm olan bu nişin üstü beşik kemerle geçilmiştir. Genişliği 120 cm'dir.

Şekil 64. Vakıfhan eyvanında bulunan ocak ve niş

- **Ocak**

Vakıfhan'da ocakta sadece eyvanda yer alır. Derinliği 40 cm olan ocağın üstü üçgen kemerdir ve genişliği 120 cm'dir.

- **Süsleme ve Bezeme**

Yine diğer Trabzon şehir işi hanlarında olduğu gibi Vakıfhan'da sadelik ön plandadır. Herhangi bir süsleme elemanı ve bezemeye rastlanmaz.

2.3.2.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği

- **Taş**

Duvarlarda, revak kolonlarında kapı ve pencere açıklıklarını geçmek için kullanılan atkı taşlarında ve kemerlerde, revak ve tonozların destek kemerlerinde, tonozlarda ve kapı pencere sövelerinde taş malzemenin kullanıldığını görüyoruz. Duvarlar kaba yonu taşla örülükten, kemerler, kemerleri taşıyan kolonlar ve kapı-pencere söveleri düzgün kesme taştır. Yine avlu taşlıkken birinci ve ikinci kattaki orijinal olmayan döşemede taş kaplamadır.

- **Tuğla**

Vakıfhan'da tuğla fazla kullanılan bir malzeme değildir ve malzeme sadece kubbelerde karşımıza çıkar.

- **Ahşap**

Sadece odaların günümüzdeki mevcut kapı ve pencerelerinde ahşap malzemeye rastlıyoruz.

- **Mermer**

Trabzon şehir içi hanlarında kullanılan bir malzeme olmamasına karşın, Vakıfhan'ın güney cephesinde cami girişi ve şadırvanın olduğu bölümlerle şadırvanın içinin mermer kaplı olduğunu görüyoruz. Bu malzemenin yapının sonradan gördüğü onarım sırasında kullanıldığını tahmin ediyoruz.

2.3.2.5. Vakıfhan'ın Günümüzdeki Durumu

Günümüzde yakın zamanda onarım geçiren han'ın zemin katı depo üst katları ise çeşitli esnaf tarafından kullanılmaktadır. Zemin katta kuzey cephesine yerleştirilen dükkanların deposu olarak kullanılan kuzey odalarının bazıları birbirleriyle birleştirilmiş ve dükkanlara bakan pencereler kapı haline getirilmiştir. Güney kısımdaki odalar ise yine depo olarak kullanılmaktadır. Kapı pencere doğramaları, döşeme kaplaması ve korkulukları değiştirilen yapı bugün kuzey odaları hariç bütünü terlikçi olarak hizmet vermekteyken dışa açılan dükkanlara süpürgeciler ve kuaför yerleşmiştir.

Şekil 65. Vakıfhan'ın kuzey cephesine yerleşmiş sebzeçiler

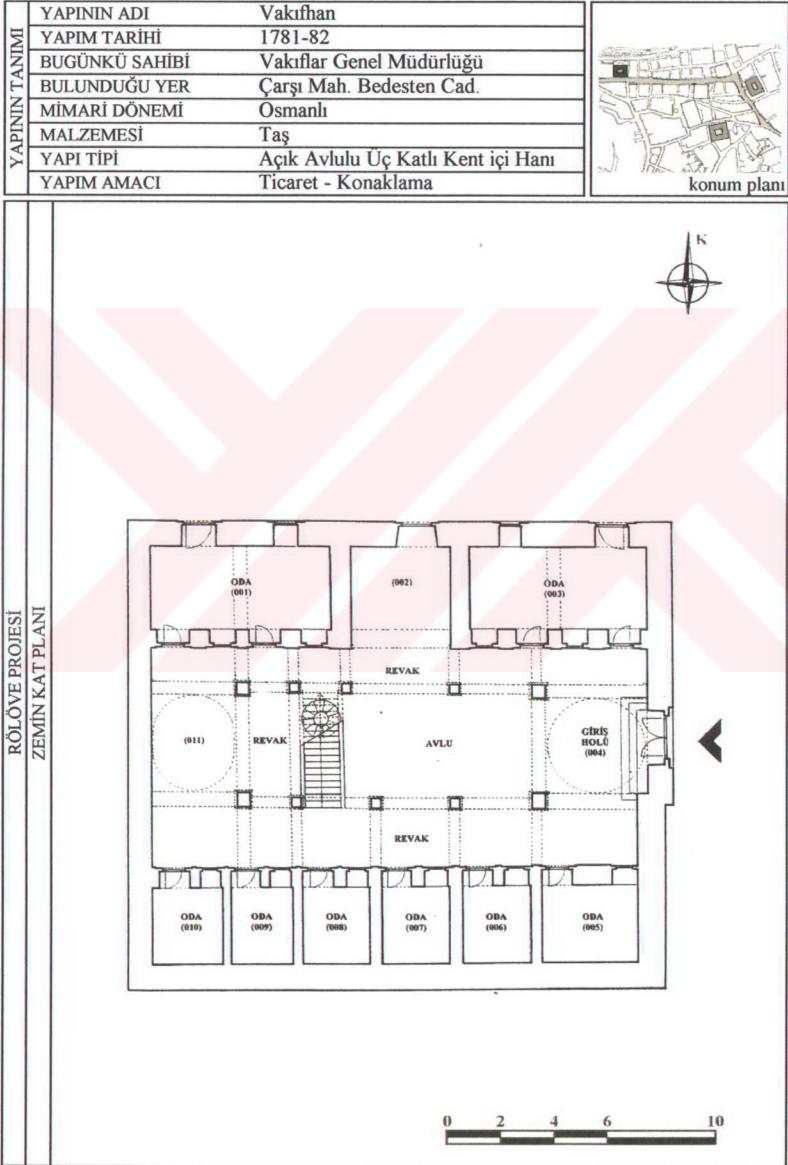
Şekil 66. Vakıfhan'ın güneyindeki kuaför, süpürgeci ve terlikçi

Tablo 6. Vakıfhan rölöve tablosu

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Vakıfhan
	YAPIM TARİHİ	1781-82
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bedesten Cad.
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı
	MALZEMESİ	Taş
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu Üç Katlı Kent içi Hani
	YAPIM AMACI	Ticaret-Konaklama
YAPI HAKKINDA BİLGİ	YAPININ PLAN ÖZELLİKLERİ	
	<p>Üç katlı ve avlulu dikdörtgen planlı bir handır. Yapının ana girişi birinci kattaki güney cephesinde yer alır. Açık avluyu revak ve arkasındaki odalar çevrelemektedir. Birinci katta kuzeye bakan cephesinde birde eyvan bulunmaktadır. Orjinalinde revağın altında girişin solunda bulunan merdivenler, yapının onarımından sonra açık avlunun batısına inşa edilmiştir ve kuzeye doğru çıkmaktadır. Üst katta yine revağın gerisinde yer alan 11 oda ve iki küçük odacık vardır. İçinde birde cami bulunan yapının cami girişi güney cephesinde yer alır. Bu cephede aynı zamanda dört dükkan ve birde şadırvan yer alır. Doğu cephesinden ikinci bir girişin olduğu zemin katta da açık avluyu saran revak ve revağın güney ve kuzey tarafında geride kalan odalar vardır. Bazı odaların dışa açılan pencereleri bulunmazken, çoğunun hem revağa hem de dışa açılan pencereleri vardır.</p>	
YAPI HAKKINDA BİLGİ	YAPIDAKİ FİZİKSEL DEĞİŞİKLİKLER	
	<p>Zemin katın kuzeye bakan cephesinde buluna odalardan birinin duvarı yıkılarak avluya katılmış, bu cepheye bitişik dükkanlar yerleştirilmiş ve cephedeki pencereler kapı haline getirilerek bu dükkanlarla bağlantı sağlanmıştır. Zemin katın kuzey cephesindeki odalardan bazıları birleştirilmiş, avlunun kuzeyinde yer alan merdiven yıkılıp yerine avlunun batısında güneyden kuzeye çıkan merdiven inşa edilmiştir. Zemin katta olduğu gibi 1.katta da güney revağının altında yer alan merdivenin yerine avlunun batısında, avlunun üstünden geçen ve kuzeye doğru çıkan betonarme merdiven inşa edilmiştir. Orjinal taş döşemesinin üstü farklı bir taş malzeme ile kaplanmıştır. Kapı, pencere doğramaları ve korkuluklar değiştirilmiştir.</p>	
YAPI HAKKINDA BİLGİ	YAPININ GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI	
	<p>Zemin katta kuzey cephesine yerleştirilen dükkanlardan açılan kapılarla kuzey odaları bu dükkanların deposu olarak kullanılırken, yapının diğer kısmı terlikçi ve ona hizmet veren depo olarak kullanılmaktadır. Güneyde dışa açılan dükkanlarda ise süpürgeciler ve kuaför vardır.</p>	
	 <p>konum planı</p>	
	 <p>zemin kat planı</p>	
	 <p>1.kat planı</p>	
	 <p>2.kat planı</p>	
	 <p>kuzey görünüşü</p>	
	 <p>doğu görünüşü</p>	
	 <p>boy kesiti</p>	

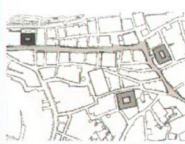
Tablo 7. Vakıfhan rölöve tablosu-zemin kat planı

Tablo 8. Vakıfhan rölöve tablosu-1.kat planı

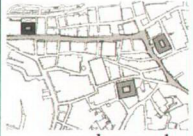
Tablo 9. Vakıfhan rölöve tablosu-2.kat planı

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Vakıfhan	 <p>konum planı</p>
	YAPIM TARİHİ	1781-82	
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü	
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bedesten Cad.	
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
	MALZEMESİ	Taş	
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu Üç Katlı Kent İçi Hanı	
	YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama	

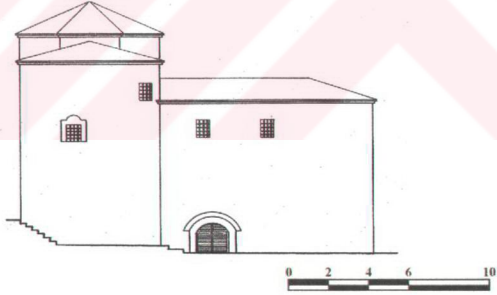

RÖLÖVE PROJESİ 2.KAT PLANI	
-------------------------------	--

Tablo 10. Vakıfhan rölöve tablosu-kesit ve görünüşler

YAPININ TANIMI		 <p style="text-align: center;">konum planı</p>
YAPININ ADI	Vakıfhan	
YAPIM TARİHİ	1781-82	
BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü	
BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bedesten Cad.	
MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
MALZEMESİ	Taş	
YAPI TİPİ	Açık Avlulu Üç Katlı Kent İçi Hamı	
YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama	

RÖLÖVE PROJESİ	GÜNEY CEPHESİ	
	DOĞU CEPHESİ	
	KESİT	

2.3.3. Alacahan

2.3.3.1. Genel Tanım

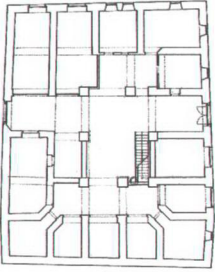
Trabzon Kemeraltı-Semerciler mevkii, Çarşı mahallesinde yer alan Alacahan, açık avlulu üç katlı Osmanlı şehir içi hanları özelliği taşıyan bir taş yapıdır. Kesin yapılış tarihi bilinmeyen han yakınındaki Alacahamamla birlikte 18.yüzyıla tarihlenmektedir [48,58,67].

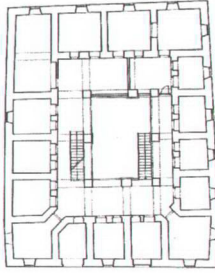
Şekil 67. Alacahan'ın üstten görünüşü [52]

2.3.3.2. Plan Özellikleri

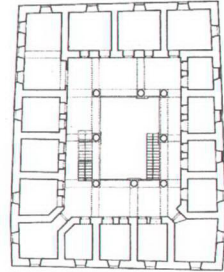
Alacahan, üç katlı ve avlulu dikdörtgene yakın bir plan özelliği gösterir. Yapıya doğu ve batı cephesinde yer alan kapılardan girilir. Zemin kat ortada açık avlu ve revakların gerisindeki depo olarak kullanılan odalardan meydana gelmektedir. Avlunun doğusunda yer alan taş merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır. Üst katta da yine revakların gerisinde 16 oda yer almaktadır. Odalarda genelde avluya ve dışarıya açılan pencereler yer almaktadır. Bazı odaların dışa pencereleri olmazken bazı odalarında revağa açılan pencereleri yoktur. Odalar boyut ve form olarak birbirlerinden farklılık gösterirler. Bu katta ise revağın batısında yer alan merdivenlerden ikinci kata çıkılmaktadır. İkinci katta da diğer katlarda olduğu gibi revağın gerisinde odalar bulunmaktadır. Plan olarak birinci katın aynısıdır. Bu katta revak sütunları diğer katlardan farklı olarak daire kesitlidir.

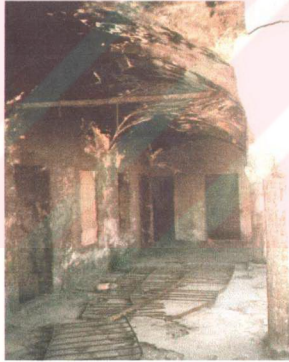
Şekil 68. Alacahan'ın
Zemin kat planı

Şekil 69. Alacahan'ın
1.Kat planı

Şekil 70. Alacahan'ın
2.Kat planı

Şekil 71. Alacahan'ın revağından görünüş

2.3.3.3. Yapı Elemanları

1) Döşemeler

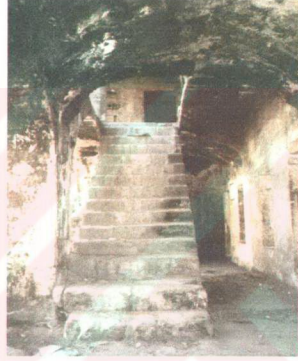
Avlunun kesme taşla döşendiği anda, revak ve odalarda orijinal taş döşemenin üstüne daha sonradan beton dökülmüş.

2) Merdivenler

Zemin kattan birinci kata çıkan merdivenler açık avlunun doğusunda yer almakta ve 17 rıhttan oluşmaktadır. İkinci kata çıkan merdiven revağın batı kısmında yer almaktadır ve 16 rıhttan oluşmaktadır. Orijinalinde kesme taştan yapılan merdivenlerin bazı basamaklarına sonradan beton dökülmüştür.

Şekil 72. Alacahan'ın avlusundaki taş merdiven

Şekil 73. Alacahan'ın revağındaki taş merdiven

3) Taşıyıcı Sistemler

• Duvarlar

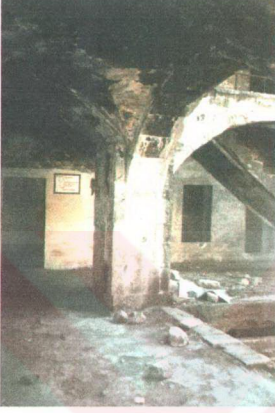
Alacahan'da duvarlar bölücü özelliğinin yanı sıra taşıyıcı görevi de görmektedir. Düzgün kesme taşla örülen duvarlar zemin katta ortalama 90 cm, üst katlarda ise 80-85 cm, kalınlığındadır. İç duvarlar ise 70 ile 85 cm arasında farklılık göstermektedir. Üst katta duvar kalınlığı 70 cm'ye kadar inmektedir.

• Kolonlar

Alacahanda kolonlar revak kemerlerini taşımak amacıyla kullanılmıştır. Zemin ve 1. Katta kare kesitli olan bu kolonlar ikinci katta daire kesitlidir. Düzgün kesme taştan

yapılmış ve kalınlıkları zemin katta 90 cm, üst katta 80 cm'dir. 2. Katta ise çapı 60cm'dir. Sütun başları son derece sade olup sadece taşıma amacıyla kullanılmıştır.

Şekil 74. Alacahan'ın Zemin ve 1.katındaki revak kemerlerini taşıyan kare kesitli kolon

Şekil 75. Alacahan'ın 2.katındaki revak kemerlerini taşıyan daire kesitli kolon

• Kemerler

Revaklarda ve odaların üstlerini örten tonozları desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Genelde basık kemer kullanılmıştır ve kemer kalınlıkları 60 ile 70 cm arasında değişmektedir. Ayrıca yapının doğu ve batısında yer alan giriş kapılarının üstünde kemerle geçilmiştir.

4) Örtü Sistemleri

• Kubbe

Alacahanda kubbeyle örtülmüş bir mekana rastlanmamaktadır.

• Tonoz

Alacahan'da giriş holü, revaklar ve birkaç tanesi hariç tüm odalarda üst örtü sistemi tonozdur. Zemin kattaki odalar ve giriş holleri beşik tonozla, 105, 110, 205 ve 210 nolu

odalar hariç üst kattaki odalar, ve revaklar çapraz tonozla örtülmüştür. Ayrıca 113 ve 213 nolu odaların revakğa bakan kısmında, mekanın ortasından geçen destek kemerine kadar haç tonozla örtülüyken diğer kısmı düz çatı ile örtülmüştür (bkz. tablo 12, tablo 13, tablo 14).

• Düz Çatı

105, 110, 205, 210 nolu odalarla 113 ve 213 nolu odaların kuzey cephesine bakan kısmında, mekanın ortasından geçen destek kemerinin ikiye böldüğü tavanın bir kısmı düz ahşap çatı ile örtülmüştür (bkz. tablo 12, tablo 13).

5) Diğer Elemanlar

• Kapı ve Pencereler

Birinci ve ikinci katta düşeyde dikdörtgen forma sahip olan kapı ve pencerelerin açıklıkları düz atkı taşı ile geçilirken, zemin katta kapıların üstü kemerle geçilmiştir. Yine yapının giriş kapılarının üstü kemerdir. Üst katlardaki kapı ve pencerelerde ahşap malzeme kullanılırken, giriş kapıları demir kapıdır. Yine cephelerdeki pencerelerde ahşaptan yapılmıştır.

Şekil 76. Alacahan'da revağa açılan kapı ve pencereler

• Süsleme ve Bezeme

Son derece sade yapılan bu handa herhangi bir süsleme elemanına veya bezemeye rastlanmamıştır.

2.3.3.4. Yapı Malzemesi ve Tekniği

• Taş

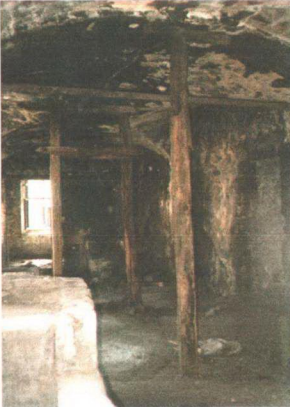
Duvarlarda, revak kolonlarında, kemerlerde, merdivenlerde, pencere ve kapı açıklıklarını geçmek için kullanılan atkılarda ve dış cephede sövelerde taş malzeme kullanılmıştır. Bu elemanlarda ağırlıklı olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır.

• Ahşap

Sadece 105, 110, 205, 210 nolu odalarla ve 113 ile 213 nolu odaların kuzey cephesine bakan kısmında, mekanın ortasından geçen destek kemerinin ikiye böldüğü tavanın bir kısmında ahşap malzeme düz çatı olarak karşımıza çıkar (bkz. tablo 12, tablo 13)

2.3.3.5. Alacahan'ın Günümüzdeki Durumu

Yapı günümüze kadar ciddi bir onarım görmediğinden ve şu an birkaç odası hariç kullanılmadığından oldukça kötü durumdadır. Yer yer döşeme ve çatısı çöken yapıda, bazı duvarlar çatlamış, revakların bazı kısımlarında ise çökmemesi için çeşitli elemanlarla önlemler alınmıştır.

Şekil 77. Alacahan'da ahşap kalaslarla desteklenen revak tonozu

Şekil 78. Alacahan'da çatlamış ve hasar görmüş duvarlar

Yapı geçmişteki kullanımlarında oldukça fazla müdahaleye maruz kalmıştır. Zemin katta odalara çok fazla müdahale edilmiş bazı odalar (001 ve 002 nolu birimler) birleştirilmiş veya genişletilmiştir. Bazı odalara (007, 008, 012, 013) ise dışarıya açılan kapılar eklenmiş ve günümüzde dükkan olarak kullanılmaktadır, 009, 010 ve 011 nolu odaların revağa bakan kısımları yıkılmış, 008 nolu odanın avluya bakan kapısı kapatılmıştır (bkz tablo 12). Yine bu katta bulunan su kuyusu üstünden geçen duvarla kapatılmıştır.

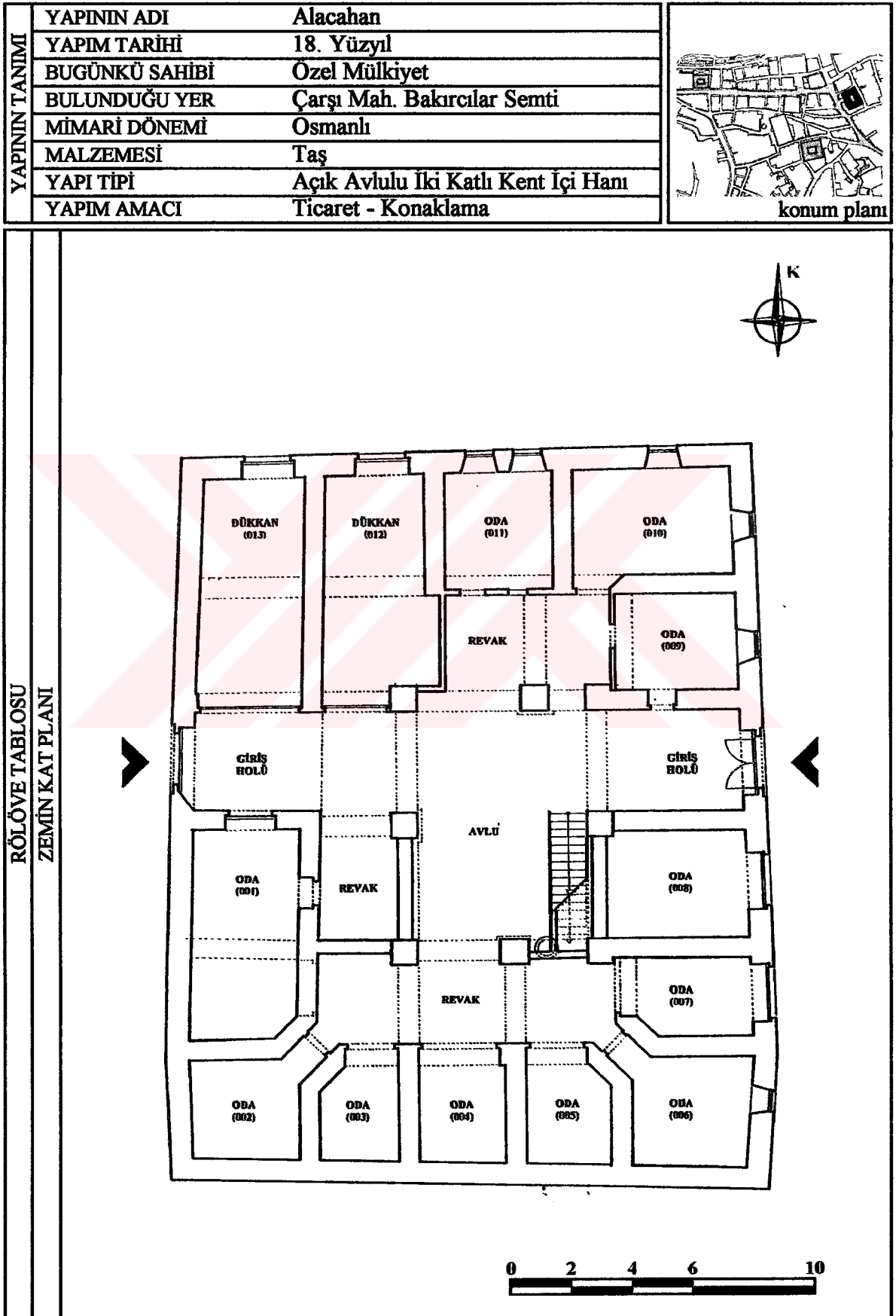
Şekil 79. Alacahan'da bakırcı dükkanı [62].

1. katta da yapıya müdahaleler yapılmıştır. 109, 110 ve 111 nolu odaların açıldığı revak bölümü sonradan duvarla kapatılmış ve özel bir mekan haline getirilmiş. 113 nolu odanın revağa bakan duvarı yıkılmış, 102 ve 104 nolu odalara bitişik binadan kapı açılmıştır, ayrıca 102 nolu odanın revakla bağlantılı kapısı kapatılarak sadece bitişik bina tarafından kullanılmaktadır. 101 nolu odanın batıya bakan penceresi de sonradan kapatılmıştır. 105 ve 110 nolu odaların ise tavanları çökmüştür (bkz. tablo13). İkinci katta ise 205 ve 210 nolu odaların döşeme ve tavanları, 209 nolu odanın ise sadece tavanı çökmüştür (bkz. tablo14).

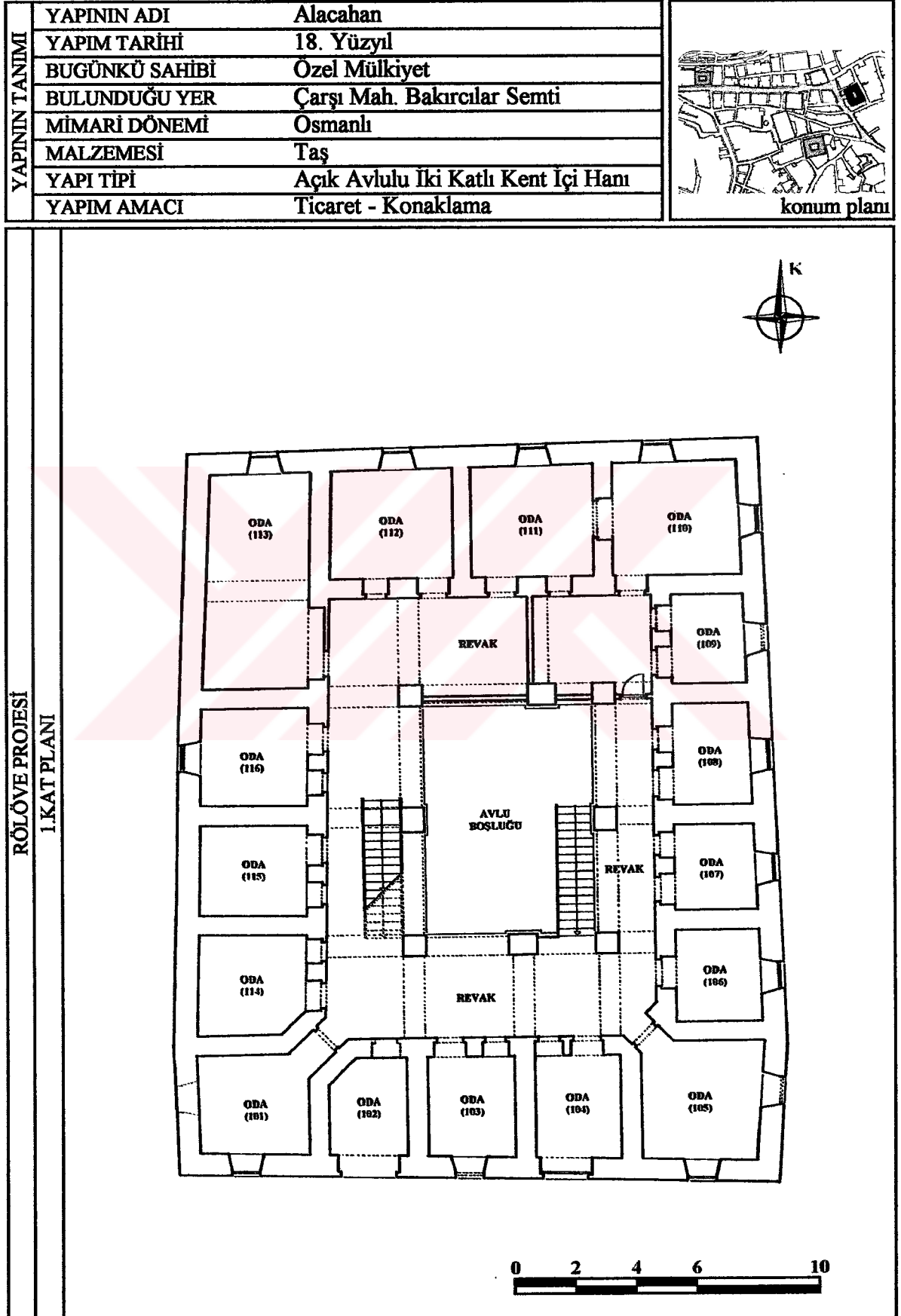
Tablo 11. Alacahan rölöve tablosu

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Alacahan	 <p style="text-align: center;">konum planı</p>
	YAPIM TARİHİ	18. Yüzyıl	
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Özel Mülkiyet	
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bakırcılar Sempti	
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
	MALZEMESİ	Taş	
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu İki Katlı Kent İçi Hanı	
	YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama	
YAPI HAKKINDA BİLGİ	<p>YAPININ PLAN ÖZELLİKLERİ</p> <p>Alacahan, üç katlı ve avlulu dikdörtgene yakın bir plan özelliği gösterir. Yapıya doğu ve batı cephesinde yer alan kapılardan girilir. Zemin kat ortada açık avlu ve revakların gerisindeki depo olarak kullanılan odalardan meydana gelmektedir. Avlunun doğusunda yer alan taş merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır. Üst kattada yine revakların gerisinde 16 oda yer almaktadır. Odalarda genelde avluya ve dışarıya açılan pencereler yer almaktadır. Bazı odaların dışı pencereleri olmazken bazı odalarında revağa açılan pencereleri yoktur. Odalar boyut ve form olarak birbirlerinden farklılık gösterirler. Bu katta ise revağın batısında yer alan merdivenlerden ikinci kata çıkılmaktadır. İkinci kattada diğer katlarda olduğu gibi revağın gerisinde odalar bulunmaktadır. Plan olarak birinci katın aynısıdır. Revak sütunları diğer katlardan farklı olarak daire kesitlidir.</p>		 <p style="text-align: center;">zemin kat planı</p>
	<p>YAPIDAKİ FİZİKSEL DEĞİŞİKLİKLER</p> <p>Zemin katta bazı odalara dışı açılan kapılar yapılmış, bazı odalar birleştirilmiştir. Batı girişinin solunda yer alan açık alan kapatılarak dükkan haline getirilmiştir. Zemin katta ve 1.katta revağın bazı kısımlarıyla zemin katta yer alan su kuyusunun üstü duvarla kapatılmıştır. 1.katta bazı odalardan bitişik binaya kapı açılmıştır. 2.katta bazı odaların tavanı ve döşemesi çökmüş, üst katlardaki duvarlar büyük hasarlar görmüş, derin çatlaklar meydana gelmiştir. İkinci katta revak kemerlerinin bazıları ciddi hasarlar görmüş ve ahşap kolonlarla desteklenmiştir. Orjinal korkuluklar, kapı ve pencere doğramaları günümüzde mevcut değildir.</p>		 <p style="text-align: center;">1.kat planı</p>
	<p>YAPININ GÜNÜMÜZDEKİ KULLANIMI</p> <p>Zemin katta kuzey cephesinden açılan kapıyla dükkan haline getirilen ve bakırcı olarak kullanılan iki mekan haricinde yapı kullanılmamaktadır.</p>		 <p style="text-align: center;">2.kat planı</p>
			 <p style="text-align: center;">doğu görünüşü</p> <p style="text-align: center;">kuzey görünüşü</p> <p style="text-align: center;">boy kesiti</p>

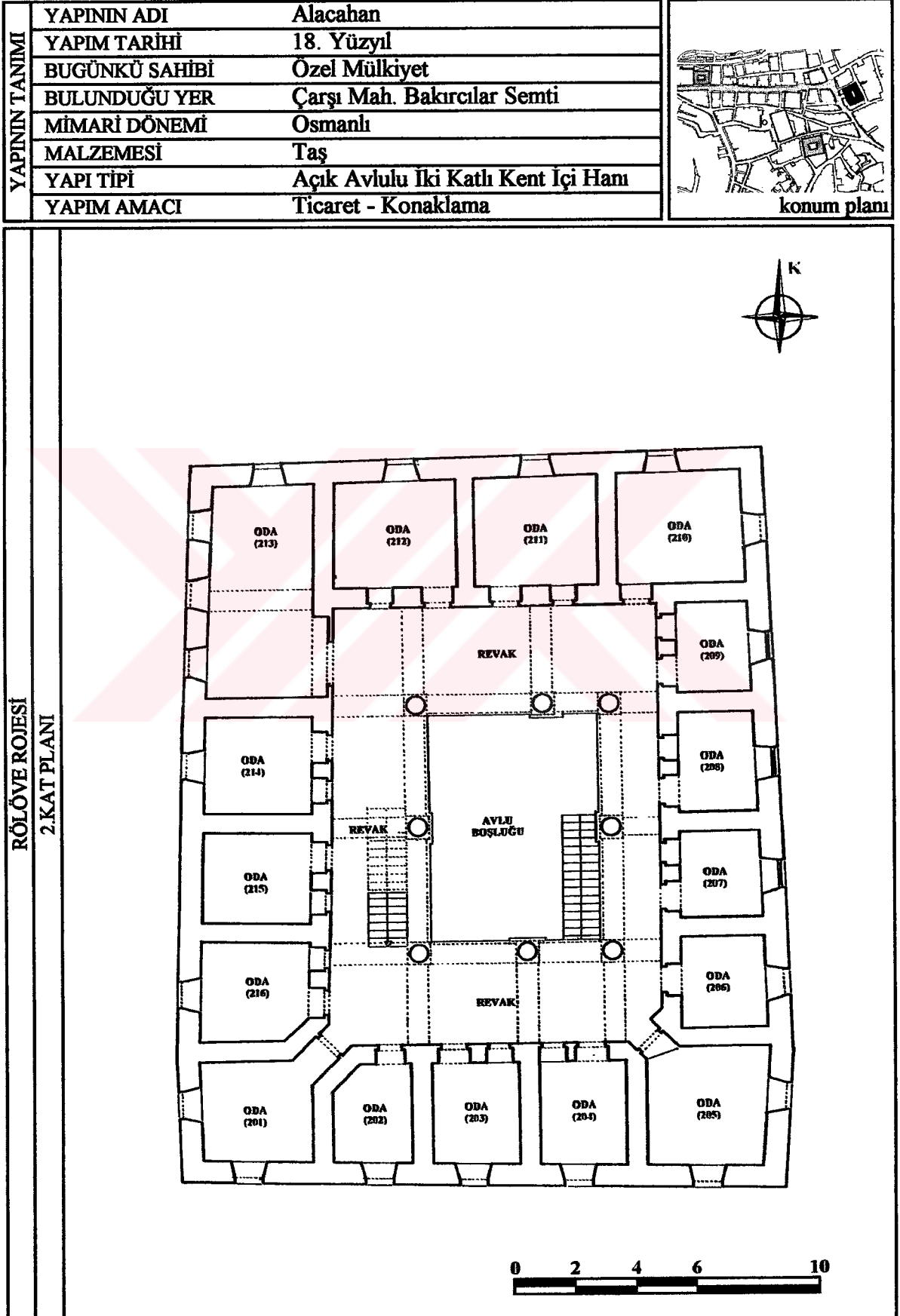
Tablo 12. Alacahan rölöve tablosu-zemin kat planı

Tablo 13. Alacahan rölöve tablosu-1.kat planı

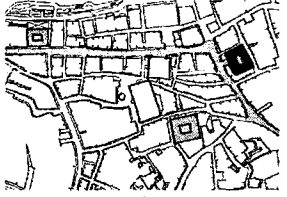

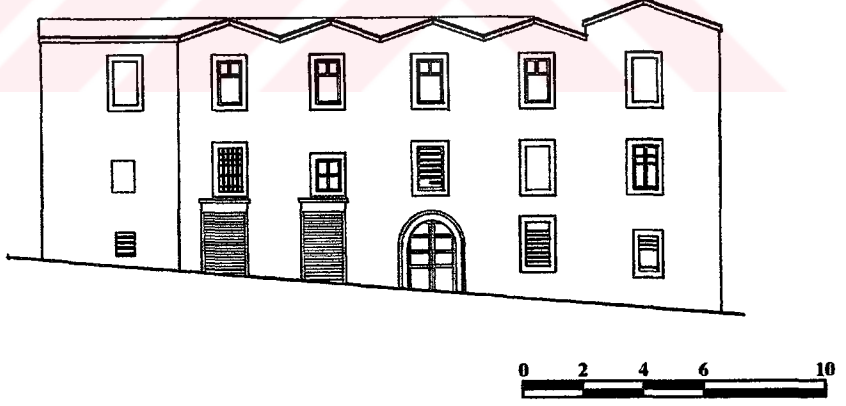
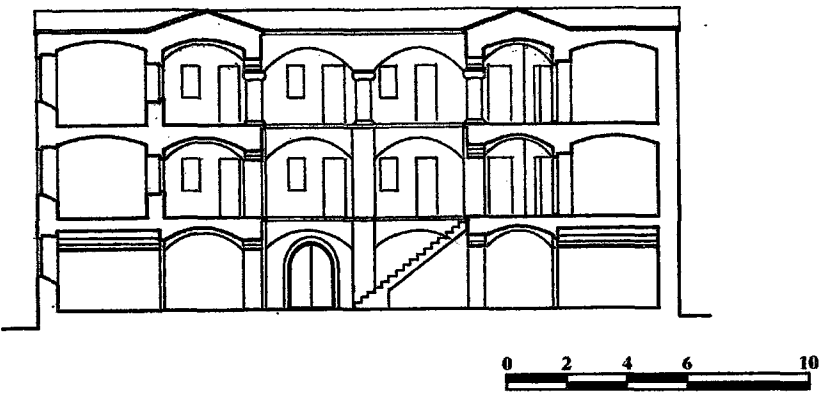

Tablo 14. Alacahan rölöve tablosu-2.kat planı

Tablo 15. Alacahan rölöve tablosu-kesit ve görünüşler

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Alacahan	 konum planı	
	YAPIM TARİHİ	18. Yüzyıl		
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Özel Mülkiyet		
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bakırcılar Senti		
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı		
	MALZEMESİ	Taş		
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu İki Katlı Kent İçi Hamı		
	YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama		
RÖLÖVE PROJESİ	GÜNEY CEPHESİ			
		DOĞU CEPHESİ		
			KESİT	

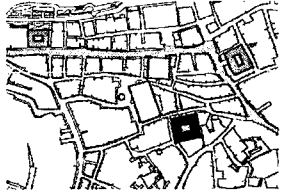
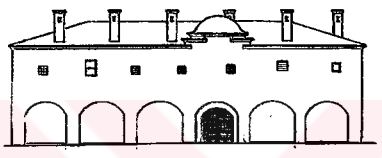
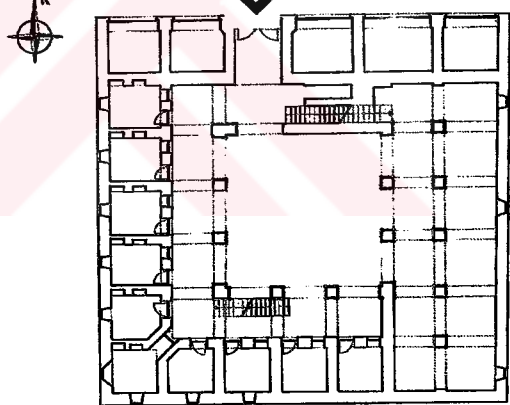
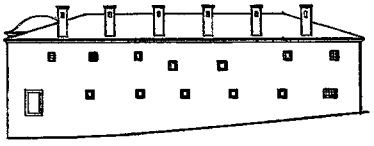
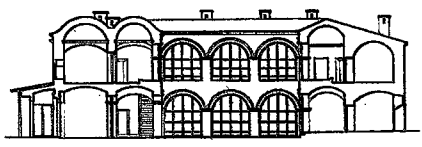

2.4. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarında Restitüsyon Çalışması

Restitüsyon, sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış veya yok olmuş yapı ya da yapı gruplarının ilk tasarımlarındaki durumlarının tespit çalışmasıdır [13].

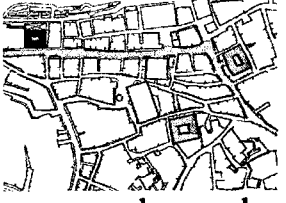
Araştırmanın bu aşamasında, konu kapsamındaki hanların ilk tasarımlarına ilişkin restitüsyon çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışma esnasında yazılı belgelerden, Rölöve-tespit çalışması esnasındaki bulgular ve alanda rastlanan izlerden, çeşitli kaynaklardaki fotoğraflardan ve Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık bölümünün Karadeniz Arşivi'ndeki dökümanlardan yararlanılmıştır.

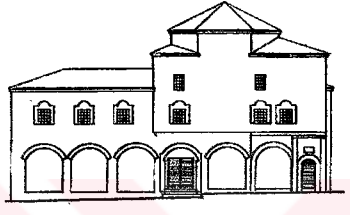
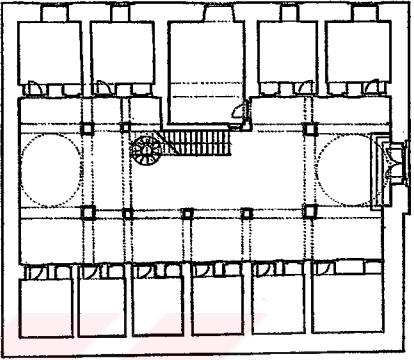
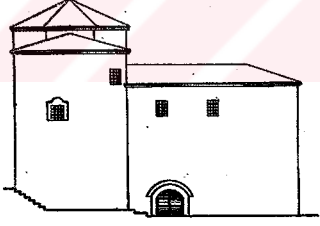
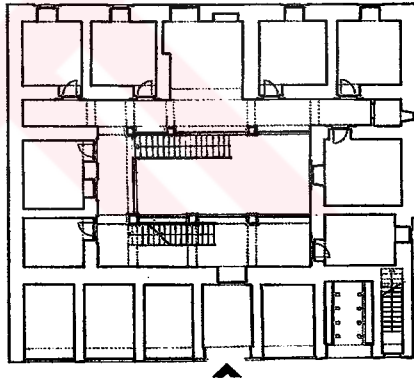
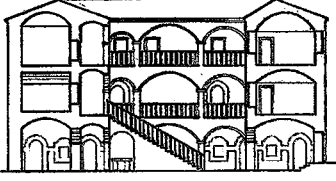
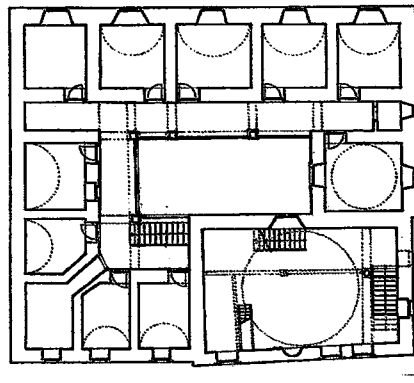
Tablo 16. Taşhan restitüsyon tablosu

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Taşhan	 <p>konum planı</p>
	YAPIM TARİHİ	1531-33	
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü	
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah.	
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
	MALZEMESİ	Taş	
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu İki Katlı Kent İçi Hamı	
	YAPIM AMACI	Ticaret	
RESTİTÜSYON PROJESİ	KUZEY GÖRÜNÜŞÜ		 <p>ZEMİN KAT PLANI</p>
	BATI GÖRÜNÜŞÜ		
	KESİT		
			

Tablo 17. Vakıfhan restitüsyon tablosu

YAPININ TANIMI		 konum planı
YAPININ ADI	Vakıfhan	
YAPIM TARİHİ	1781-82	
BUGÜNKÜ SAHİBİ	Vakıflar Genel Müdürlüğü	
BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bedesten Cad.	
MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
MALZEMESİ	Taş	
YAPI TİPİ	Açık Avlulu Üç Katlı Kent İçi Ham	
YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama	

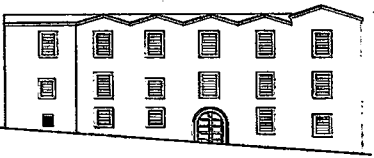
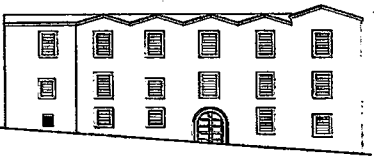

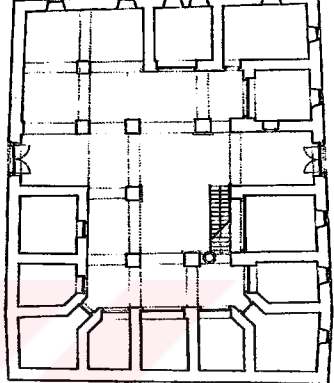
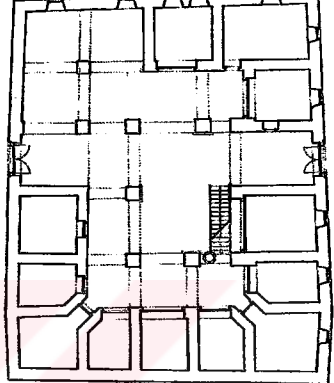
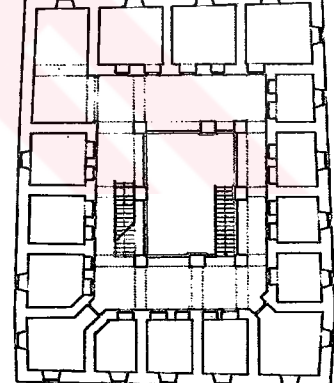
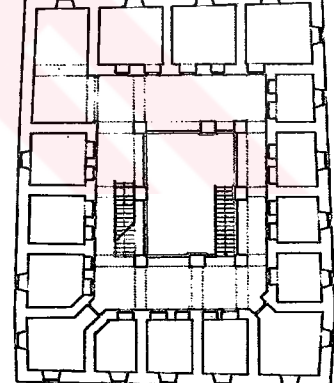
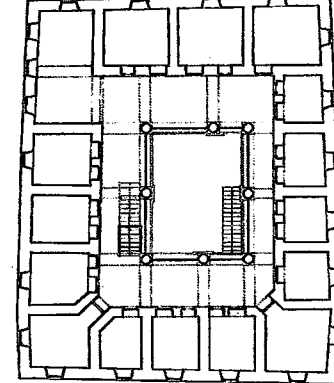
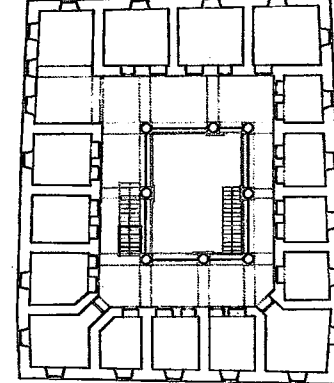

RESTİTÜSYON PROJESİ		ZEMİN KAT PLANI	
GÜNEY GÖRÜNÜŞÜ			
DOĞU GÖRÜNÜŞÜ			
KESİT			

0 2 4 6 8 10	0 2 4 6 8 10
--------------	--------------

Tablo 18. Alacahan restitüsyon tablosu

YAPININ TANIMI	YAPININ ADI	Alacahan	 <p>konum planı</p>
	YAPIM TARİHİ	18. Yüzyıl	
	BUGÜNKÜ SAHİBİ	Özel Mülkiyet	
	BULUNDUĞU YER	Çarşı Mah. Bakırcılar Sempt	
	MİMARİ DÖNEMİ	Osmanlı	
	MALZEMESİ	Taş	
	YAPI TİPİ	Açık Avlulu İki Katlı Kent İçi Hamı	
	YAPIM AMACI	Ticaret - Konaklama	
RESTITÜSYON PROJESİ	KUZEY GÖRÜNÜŞÜ		
	BATI GÖRÜNÜŞÜ		
	KESİT		
			
ZEMİN KAT PLANI	ZEMİN KAT PLANI		
			
			
			

3. BULGULAR VE İRDELEME

3.1. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi

Bu bölümde tarihi Trabzon şehir içi hanlarıyla ilgili yapılan araştırmalar, rölöve-tespit ve restitüsyon çalışmalarında elde edilen bulgular dahilinde, yapıların analiz çalışması yapılacaktır. Bu analiz çalışmasını üç başlık altında toplayabiliriz,

- 1) Genel yerleşim ve plan özellikleri analizi
- 2) Mekansal birimler analizi
- 3) Yapı elemanları analizi

3.1.1. Genel, Yerleşme ve Plan Özellikleri Analizi

Bu bölümde yapının konumu, yerleşim olarak diğer hanlarla ilişkileri, fiziksel özellikleri ve plan özellikleri irdelenecektir.

3.1.2. Mekansal Birimler Analizi

Bu bölümde yapıyı oluşturan mekanların özellikleri irdelenecektir. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz;

- Mekanın yapıda bulunduğu konum
- Sayısı
- Plan şeması
- Formu
- Boyutları
- Üst örtüsü
- Mimari elemanları

3.1.3. Yapı Elemanları Analizi

Bu bölümde ise yapıyı oluşturan mimari elemanların özelliklerini irdelemeye çalışacağız, bu özellikleri de şu şekilde sıralayabiliriz,

- Malzemesi
- Formu
- Boyutları

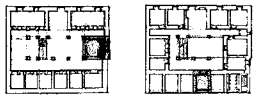
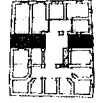

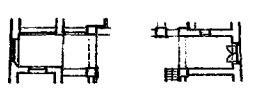

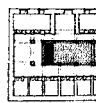
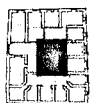

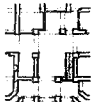

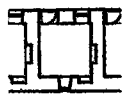
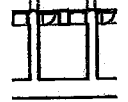
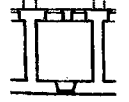

Tablo.19 Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları genel, yerleşme ve plan özellikleri analizi tablosu

YAPININ ADI		TAŞHAN	VAKIFHAN	ALACAHAN
TANIMI	YAPIM YILI	1531-1533	1781-82	18.yüzyıl
	MALZEMESİ	taş	taş	taş
	DÖNEM- ÜSLUP	osmanlı	osmanlı	osmanlı
	YAPIM AMACI	han	han	han
	ŞİMDİKİ KULLANIMI	çeşitli esnaf	çeşitli esnaf	kullanılmıyor
YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ	KONUM PLANI			
	ALANDAKİ BİÇİMLENİŞİ			
	GİRİŞ SAYISI	1	2	2
	YERLEŞME YÖNÜ			
	ANA GİRİŞ YÖNÜ	kuzey	güney	batı
	TALİ GİRİŞ YÖNÜ		doğu	doğu
GENEL ÖZELLİKLERİ	YAPI TİPİ	iki katlı avlulu	üç katlı avlulu	üç katlı avlulu
	PLANLAR	 zemin kat planı 1.kat planı	 zemin kat planı 1.kat planı 2.kat planı	 zemin kat planı 1.kat planı 2.kat planı
	GÖRÜNÜŞLER	 giriş cephesi batı görünüşü	 giriş cephesi doğu görünüşü	 giriş cephesi kuzey görünüşü
	KESİTLER	 boy kesiti	 boy kesiti	 boy kesiti
	MİMARİ ELEMANLAR	kemer-tonoz-kubbe ocak-niş	kemer-tonoz-kubbe ocak-niş	kemer-tonoz

Tablo 20. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın mekansal birimler analizi

YAPININ ADI		TAŞHAN	VAKIFHAN	ALACAHAN	
GİRİŞ HOLÜ	SAYISI	1	2	2	
	KONUMU				
	PLAN ŞEMASI				
	ÜST ÖRTÜ	 beşik tonoz	 beşik tonoz kubbe	 beşik tonoz	
AVLU	SAYISI	1	1	1	
	KONUMU				
	FORMU	kare	dikdörtgen	dikdörtgen	
	PLAN ŞEMASI				
	BOYUTLARI	960x922	834x367	618x814	
	REVAK	KONUMU	 zemin kat	 zemin 1.kat 2.kat	 1.kat 2.kat
		KOLON SAYISI	15 12	10 6 4	9 8 8
		KOLONLAR ARASI AÇIKLIK	270 - 290	156 - 410	165 - 493
		GENİŞLİĞİ	250	137 - 275	110 - 305
		ÜST ÖRTÜ	 çapraz tonoz	 beşik tonoz	 çapraz tonoz
MİM. ELEMANLAR	kemer - tonoz - kolon	kemer - tonoz - kolon	kemer - tonoz - kolon		
KULLANIM AMACI	sirkülasyon	sirkülasyon	sirkülasyon		
ODALAR	KONUMU	 zemin 1.kat	 zemin 1.kat 2.kat	 zemin 1.kat 2.kat	
	SAYISI	10 24	11 9 11	11 16 16	
	FORMU	kare	kare - dikdörtgen	kare - dikdörtgen	
	PLAN ŞEMASI				
	BÜYÜKLÜK	7.5 - 8 m2	7.5 - 13 m2	7.5 - 21 m2	
	ÜST ÖRTÜ	 beşik tonoz	 beşik tonoz	 beşik tonoz	
	MİMARİ ELEMANLAR	tonoz-ocak-niş-kubbe	tonoz-ocak-niş-kubbe	tonoz - ocak - niş	
	KULLANIM AMACI	konaklama - depo	konaklama - depo	konaklama - depo	

Tablo 21. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın yapı elemanları analizi

YAPI ELEMANLARI			TAŞHAN		VAKIFHAN		ALACAHAN		
			avlu	odalar	avlu	odalar	avlu	odalar	
DÖŞEME	YERİ		kesme taş	dökme mozaik	taş kaplama	kesme taş	dökme mozaik		
	KAPLAMASI		kesme taş	dökme mozaik	taş kaplama	kesme taş	dökme mozaik		
MERDİVEN	M. DURUMU		orijinal	değiştirilmiş	değiştirilmiş	değiştirilmiş	orijinal	değiştirilmiş	
	YERİ		kuzey	güney	zemin	1.kat	zemin	1.kat	
	MALZEMESİ		kesme taş		betonarme	betonarme	kesme taş		
	RIHT SAYISI		22	18	18	19	17	16	
	BOYUTLARI		18/28/110	20/28/120	18/28/120	19/28/120	18/28/120	18/28/120	
	M. DURUMU		orijinal	m.edilmiş	değiştirilmiş	değiştirilmiş	m.edilmiş	m.edilmiş	
DÜŞEY TAŞIYICI BİRİMLER	DUVAR	YERİ	iç -dış		iç duvar	dış duvar	iç duvar	dış duvar	
		MALZEMESİ	moloz taş üstü sıva		moloz taş	moloz taş	moloz taş	moloz taş	
		KALINLIK	75-80		60-80	95-120	85-90	70-80	
KOLON	YERİ	revak		revak		z-1.kat revak 2.kat revak			
	MALZEMESİ	kesme taş		kesme taş		kesme taş			
	FORMU	kare		kare		kare/d.gen	daire		
	BOYUTLARI	75x75 - 85x85		44x44 - 58x58		80X80	R=60		
KEMER	YERİ	revak	a.alan	g.kapısı	revak	g.kapısı	o.kapısı	g.kapısı	revak
	MALZEMESİ	tuğla		kesme taş		kesme taş			
	FORMU								
	KALINLIK	80	80		44			60	
ORTÜ ELEMANLARI	KUBBE	YERİ	oda		mescid	a.alan	oda		
		MALZEMESİ	tuğla		tuğla				
		FORMU							
		YERİ	g.holü	revak	odalar	g.holü	revak	odalar	g.holü
TONOZ	MALZEMESİ	taş		taş		taş			
	FORMU								
	YERİ					oda			
DÜZ TVN	MALZEMESİ					ahşap			
	YERİ	iç duvar		dış duvar	iç duvar	dış duvar	iç duvar	dış duvar	
	MALZEMESİ	ahşap		ahşap	ahşap	ahşap	ahşap		
PENCERE	BOYUTLARI	65x110x75	70x75x80		85x85	85-110x140		65x110	95x140
	YERİ	oda kapısı	g.kapısı		g.kapısı	oda kapısı		g.kapısı	oda kapısı
	MALZEMESİ	ahşap	demir		demir	ahşap		demir	ahşap
KAPI	BOYUTLARI	90x190	120x270		90x220	90x190		100x220	78x170
	YERİ	odalar		eyvan		eyvan			
	FORMU	kare		kare		kare			
NİŞ	BOYUTLARI	60x60x30		120x120x60		120x120x60			
	YERİ	odalar		eyvan		eyvan			
	FORMU			dikdörtgen		dikdörtgen			
OCAK	BOYUTLARI	250		120x160x40		120x160x40			

3.2. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analiz Değerlendirme Sonuçları

3.2.1. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın Genel, Yerleşme ve Plan Özellikleri Analizi

Günümüze ulaşan Trabzon hanları üzerinde yaptığımız değerlendirmeler sonucunda etkin bir ticaret alanında yer alan ve tarihi Trabzon ticaret yolu güzergahında yerleşen bu üç handan Vakıfhan ve Alacahan'ın direk yola açıldığı, Taşhan'ın ise tali sokakla bu güzergaha bağlandığı görülmektedir.

Plan itibariyle avlulu han özelliğine sahip olan Trabzon hanlarının kat sayılarının iki veya üç olduğu görülmektedir. Tarihi çarşı içinde aldıkları konum, birden fazla kapıları ve dışa açılan pencereleriyle tipik Osmanlı kent içi hanlarının özelliklerini taşırlar.

3.2.2. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın Mekansal Birimler Analizi

Trabzon hanları kare veya dikdörtgen formlu avluyu çevreleyen revak ve onun arkasına sıralanan ve boyutları birbirinden farklı odalardan oluşur. Odaların dışa açılan pencerelerinden başka revaklara kapı ve pencerelerle bağlandığını görüyoruz. Zemin katlarda avlunun ve revağın yanında konaklayan misafirlerin hayvanlarını barındıracağı açık alanlar bırakılmıştır. Bütün hanlarda olan bu özelliklerin yanı sıra Vakıfhan ve Alacahan'da açık avluda yer alan su kuyusu, yine Vakıfhan'da bulunan köşk mescid, şadırvan ve eyvan, Taşhan ve Vakıfhan'ın cephelerine yerleştirilmiş dükkanlar hanların plan özelliklerini yansıtmaktadır. Bu mekanlarda kubbe, tonoz ve çok azda olsa Alacahan'da düz çatı örtü elemanı olarak kullanılırken özellikle Taşhan'ın odalarında ve Vakıfhan'ın eyvanında ocak ve nişler karşımıza çıkıyor.

3.2.3. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanları'nın Yapı Elemanları Analizi

1) Döşemeler

Genelde kesme taştan yapılan döşemelerin Vakıfhan'da orijinal olmayıp sonrada taş kaplandığı görülmektedir. Yine Taşhanın geçirdiği onarım sırasında oda döşemelerine

mozaik döküldüğü görülmektedir. Alacahan ve Taşhanın avlusundaki kesme taş döşeme orijinaldir.

2) Merdivenler

Genelde avluda yer alan zemin kat merdivenleri Taşhan'da farklı olarak revak altında kalır ve iki tanedir. Vakıfhan ve Alacahan'da ise ikinci katta revak altında kalır. Ancak Vakıfhanın revak altında kalan orijinal merdiveni yıkılarak avlu üzerine inşa edilmiştir. Genelde kesme taştan yapılan merdivenlerin Vakıfhan'daki orijinal olmayan merdivenler betonarmedir.

3) Taşıyıcı Birimler

Trabzon hanlarında duvarların yanı sıra kolonlar ve tonozları taşıyan kemerlerde taşıyıcı birimler olarak karşımıza çıkar. Genelde kare ve daire kesitli olan destek kemerlerini taşıyan kolonların malzemesi kesme taştır ve kalınlıkları hanlara göre farklılık gösterir. Kemerler ise revakların ve diğer mekanların üstünü örten tonoz ve kubbeleri taşımak amacıyla kullanılmıştır. Çoğunlukla kesme taştan yapılan bu kemerler Alacahan'da kiremit olarak karşımıza çıkar.

4) Örtü Elemanları

Kubbe, tonoz ve nadir olarak düz tavan örtü elemanı olarak kullanılmıştır. Vakıfhanın zemin katında, doğu girişinde ve batı revak'ının arkasındaki açık kısımda ikinci katta mescid'de, Taşhan'ın Kuzeyinde 1.katta girişin üstünde yer alan mekanla onun önünde revak'a rastlayan kısımda karşımıza çıkan kubbe, örtü elemanı olarak tonoz'a oranla çok az kullanılan bir elemandır. Genelde küresel kubbe olan formu Vakıfhanın zemin katında elipstir ve malzemesi tuğladır. Sıklıkla kullanılan ve genelde kemerlerle desteklenen tonozlar revak, odalar, dükkanlar ve giriş hollerinde beşik ve çarpaz tonoz formunda kullanılmıştır. Vakıfhan ve Alacahan'ın revaklarının bir kısmında ise yarım beşik tonoz vardır. Sadece Alacahan'ın birkaç odasında rastladığımız düz tavanın malzemesi ise ahşaptır.

5) Diğer Elemanlar

Trabzon hanlarında pencerelerin hem dışa hem de revaklara açıldığını görüyoruz, genelde düz atkı taşıyla geçilen kapı ve pencere açıklıkları Vakıfhan'ın zemin ve 1.katında, Taşhan'ın bir odasında sivri kemer olarak karşımıza çıkıyor. Yine hanların giriş kapılarının hepsinin beşik kemer olduğunu görüyoruz. Kapı ve pencere söveleri ise genelde kesme taştan örülmüştür.

Ayrıca Taşhan'ın hemen hemen tüm odalarında, Vakıfhan'da ise sadece eyvan'da ocak ve nişlere rastlıyoruz. Genelde kare ve dikdörtgen formlu olan bu elemanların derinlikleri 30-40 cm arasında değişmektedir. Ocakların üstü ise üçgen kemerdir.

Son derece sade yapılmış olan bu hanlardan hiçbirinde, herhangi bir süsleme elemanına ya da bezemeye rastlanmamaktadır. Osmanlı Kent İçi hanlarının karakteristik özelliklerinden biri olan sadelik, araştırma kapsamımızdaki Trabzon hanlarında da gözlenmektedir.

3.3. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarına Yeni İşlev Önerileri

Toplumumuzun sosyal yaşantısında terk etmekte olduğu bir döneme ait olan tarihi yapılarımızın, günümüz koşullarına uygun hale getirilmesi, henüz planlamacılar tarafından önemsenmeyen bir husustur ve yapılar hakkında karar alan Anıtlar Yüksek Kurulu'nun gerek restorasyon gerek tadilat ve diğer uygulamaları açısından kendi uygulamaları dışında aydınlatıcı bilgi ve detayları özel mülk sahiplerine ve kullanıcılara vermeyişi de bu yapıların geleceğini tehlikeye sokmaktadır. Bu da zaten bilinçsiz olan kullanıcıların yapılara verdiği zararı çoğaltmaktadır [63].

Tıpkı çoğu tarihi yapılarda olduğu gibi Kemeraltı- Semerciler sokağı tarihi dokusu içinde yer alan, tarihten günümüze Trabzon çarşı kültüründe önemli yer taşıyan ve yapı özelliklerini henüz kaybetmemiş tarihi Trabzon hanlarının da, yaptığımız çalışmalar sonrasında günümüzde önemleri doğrultusunda değerlendirilmediklerini, çeşitli dönemlerde onarım geçirmiş olmalarına rağmen halen tam anlamıyla kullanılmadıklarını

ve korunamadıklarını hatta bunlardan bugüne kadar ciddi bir onarım görmeyen Alacahan'ın terk edilerek gündün güne yok olduğunu görmekteyiz.

Bu nedenle hanlarımızın yeniden kullanılmalarının sadece basit bir işleyle değil, hem tarihi önemini yansıtacak hem de Trabzon kültürüne de katkıda bulunabilecek bir öneriyle sosyal yaşama katılarak değerlendirilmesi fikrindeyiz.

Bu amaçtan yola çıkarak çalışmalarımızın bu aşamasında tarihi hanlarımıza yeni işlev önerileri getiriyoruz.

3.3.1. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarına Uygun İşlevin Seçilmesi

Trabzon çarşısı kültüründe önemli bir yeri olan ve etkin bir tarihi çarşı içinde yer alan tarihi hanlarımızın, buldukları konum ve taşıdıkları değerleri göz önünde bulundurduğumuzda, geçmişte üstlenmiş oldukları işlevlerin günümüz koşullarında geliştirilerek yeniden kullanılmalarının daha olumlu olacağını düşünüyoruz.

Geçmişte çeşitli el sanatlarının imal edildiği ve satıldığı hanlarımızda bugün bile bunların kısmen uygulandıklarını görebilmekteyiz. Örneğin bakırcılar semtinde yer alan Alacahan geçmişte bakırcılar çarşısı olarak kullanılırken, günümüzde de çevresinde halen birçok bakır imalathanesi bulunmakta ve hanın bir kısmı yine bakırcılar tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 80. Alacahan'ın çevresinde bir bakırcı dükkanı ve bakırcı ustası

Geçmişte dokumacılar ve yorgancıların yer aldığı Taşhan'da ise bugün birkaç yorgancı yer almakta, çevresinde ise geleneksel Trabzon dokumacılığına ait ürünler halen satılmaktadır.

Şekil 81. Taşhan'da bir yorgancı

Şekil 82. Taşhan'ın bulunduğu sokak

Bu hanlarımızın günümüzde de Trabzon'un geleneksel el sanatlarının imal edildiği, satıldığı hatta eğitim verildiği çarşı kompleksi haline getirilmesi, hem çeşitli nedenlerle yavaş yavaş yok olan el sanatları kültürünü kısmen de olsa koruyabilecek hem de yerli – yabancı turistlere ve halkımıza daha kolay tanıtılabilmesini sağlayacaktır.

3.3.2. Önerilen İşlev Hakkında Bilgi; Geleneksel Trabzon El Sanatları

Trabzon ve çevresinde taş ve ahşap işçiliği, dokumacılık, hasır bilezik yapımı, bakırcılık, bıçakçılık, yorgancılık, gibi geleneksel el sanatları eski önemlerini yitirmiş olsalar da günümüzde de sürdürülmektedir [36,64].

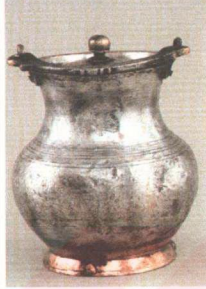
• Bakırcılık

Bölgedeki zengin bakır yataklarından elde edilen bakır Trabzon'daki atölyelerde ortaçağdan beri yoğun şekilde işlenmektedir [42]. Büyük beceriyle bakır, bronz ve prinçten yapılan mutfak kaplarıyla çeşitli eşya , Karadeniz, Doğu Anadolu ve Kuzeybatı İran bölgesinde kullanım alanı bulmuştur. Ayrıca Trabzon'un önemli bir liman kenti olması,

üretilen bakır eşyanın deniz yoluyla Karadeniz'deki diğer kentlere de ihracını kolaylaştırmıştır.

Şekil 83. İbrik [65].

Şekil 84. Karpuz bakraç [65].

Şekil 85. Trabzon güğümü [65].

Trabzon'daki atölyeler, bakırcılık sanatını günümüze kadar canlı bir şekilde devam ettirmişlerdir. Bakırcı, kazancı ve kalaycıların halk türkülerine konu olması, bu zanaat dalının sosyal hayatta oynamış olduğu önemli rolü açıkça göstermektedir.

Bölgeye özgü karakteristik formlara sahip olan üstten saplı ocak kazanları, bakraçlar, ibrikler, güğümler, süt tasları, hoşaf tasları, hamur leğenleri, kapaklı hamsi tavaları, maşrapalar, kapaklı sahanlar, tencereler ve mangallar, Kuzine'ler (oval kapaklı sahanlar), Kıyılı'lar (tepsi), Debbe'ler (içme suyu depolanan kap), süzgeçler, cezveler, Halastar'lar (bakır sürahi), sivri tencereler (çorba tenceresi), Helvaneler (yuvarlak dipli tencere), (bakır sürahi), Trabzon atölyelerinin ününü yansıtmaktadır [42,62].

Günümüzde de Trabzon atölyelerinde üretilen bakır eşyalar, Doğu Karadeniz Bölgesi ile, İstanbul ve Adapazarı-Bolu yöresinde en çok aranan mutfak kapları olarak büyük bir ihtiyacı karşılamaktadır [62].

• Dokumacılık

Bakırcılık gibi bölgenin en eski el sanatlarından. Tarihi belgelere "Padişahın donu ile gömleği ve ipeki kumaşlar Trabzon dokumasından tedarik edilirdi" şeklinde kayıtlarla

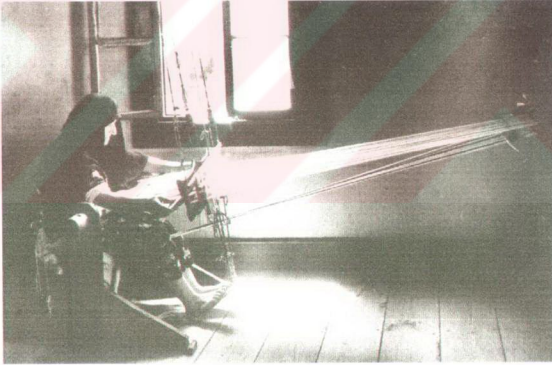

karşımıza çıkan ve “Trabzon bezi” olarak bütün Osmanlı vilayetlerinde ün yapan Trabzon dokumalarının üretimi, kırsal kesimdeki talebin varlığının yanı sıra turistik talebin oluşması sebebiyle halen sürmektedir.

Bugün tüm Anadolu’da olduğu gibi, Trabzon’da da el dokumacılığında bir gerilemenin söz konusu olmasına rağmen, peştamal vb. eşyanın halkın günlük yaşamındaki önemli yerini koruması bu geleneksel sanatımızı yaşatmaktadır [65].

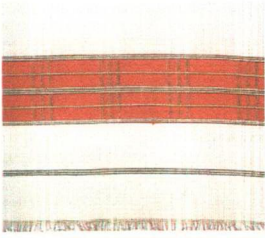
Doğu karadenizde dokumalar üç başlık altında toplanabilir:

1.Kenevir ipliğinden dokumalar: Bölgede daha çok kendir ipliğinden dokumalardır. masa takımı ve peçeteler, feretiko, keten bezi, şut bezi, karpet çulu gibi dokumalar yapılır[42].

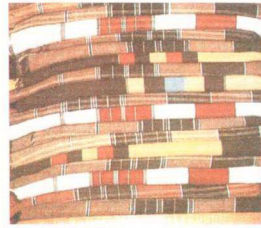

Şekil 86. Keten dokuyan kadın [66].

2.Pamuk ipliğinden dokumalar: Karadenizde pamuk yetişmediğinden çeşitli illerden gelen pamuk esaslı iplikler renklendirilerek kullanılırdı. Pamuk ipliğinden yapılan peştamal, keşan, çarşaf, potlu çarşaf, astar, kaput bezi, yazmalık bez gibi tüm dokumalar, genel olarak “peştamal tezgahı” diye bilinen tezgahlarda dokunmaktadır. Keşen/çeşan, çarşaf, kefiye, yazma/peşkir ve kaput bezleri belli başlı pamuklu dokuma çeşitleridir.

Şekil 87. Çizgili Dolay peştamal [65].

Şekil 88. Dolay peştemallar [65].

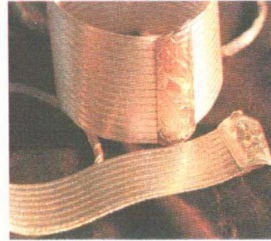
3.Yün ipliğinden dokumalar: Renklendirilmiş ipliklerden dokunan ve sonradan püskül ve boncuklarla süslenebilen bu dokumaların ortak özellikleri çizgisel görünümde olmalarıdır. Yün dokuma işlerinde kullanılan tezgahlara “şal tezgahı”, “kaytan tezgahı” gibi adlar verilmiştir. Kolan, dırmaç, yörek bağı,kaytan, gazez, tane çantası, kur’an çantaları, omuz ve sırt çantaları, yün çuvalar, kalçın, şal kumaşlar/şal peştamal, beşik örtüleri, yük ve binek hayvanı örtüleri, yer örtüleri ve nazarlıklar belli başlı yün dokumalardır [42].

• Kuyumculuk

Bu el sanatında birçok ürünün yapılmasının yanı sıra, Trabzon’a özgü olan “hasır bilezik” yapımı çok yaygındır. 31-32 mikron inceliğindeki altın ya da gümüş tellerin ilmek ilmek örülmesiyle yapılan hasır bilezik yurdun hemen her yerine gönderilmektedir [65]. Ülkemizde “Trabzon işi” diye bilinen hasır örgüsüyle hasır bilezikten başka, gerdanlık, kemer ve kol düğmeleride yaygın olarak yapılır [42].

Şekil 89. Hasır örme kemer [66].

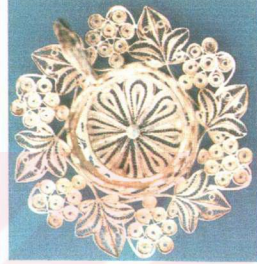

Şekil 90. Hasır örme bilezik [65].

Kuyumculukta ayrıca, “telkari” tekniğiyle takunya, resim çerçevesi, çay kaşığı vb. gibi süs eşyaları da üretilmektedir. Örme gümüş ve altın “tespih püskülleri” de Trabzon kuyumculuğunun özgün örnekleridir [65].

Şekil 91. Telkari hamam takunyası [42].

Şekil 92. Telkari fincan zarfı [42].

Ayrıca savat denilen, gümüş eşyalar üzerine kalemlle oyularak yapılan motiflerin savat denilen bir maddeyle doldurulması tekniği de Trabzon geleneksel kuyumculuğunda karşımıza çıkar [42].

Şekil 93. Sergide bir yorgan standı [66].

• Yorgancılık

Eskiden beri Trabzon ve çevresinde yaşayan bir el sanatıdır. Bu sanat bağı olarak hallaçlık da bir el sanatı olarak gelişmiştir. Toplumdaki hızlı değişim “hazır yorgan”, “hazır yatak” yapımını ortaya çıkarmış ve bunun sonucunda yorgancılık ve hallaçlık gerilemiştir. Ancak, geleneksel kültürün sürekliliği sebebiyle , en azından çeyizlerde “el işi yorgan”ın tercih edildiğini görüyoruz [65].

• Bıçakçılık

Sürmene’de yapılan ve bir zamanların ünlü Sürmene bıçakları olarak bilinen bıçakları yapımı tarihe karışmış, ancak sipariş üzerine birkaç eski usta tarafından yapılmaktadır. Daha çok mutfak bıçakları ve çay kesme makasları üretilmektedir. Sürmene bıçakçılığı değişen sosyoekonomik yapıya ayak uydurarak yaşamını sürdürmektedir [65]. Çeşitli sofrta, meyva ya da kasap bıçakları, balık bıçakları, av bıçakları ve çakının yanı sıra Sivri bıçak, Kama, Saldırma, Karakulak gibi bıçak türleri’ de üretilirdi [42].

Şekil 94. Sürmene bıçakları [65].

Şekil 95. Yayık, yal kufası, ve yağ kufası [48].

• Ahşap İşçiliği

Yapı malzemesi olarak, çevrenin ormanlık olması dolayısıyla ahşap çok kullanılmıştır. Köy ve yayla mimarisinde hala vazgeçilmez malzemedir. Ayrıca çeşitli ev ve mutfak eşyaları da ahşaptan üretilmiştir [65]. İskemle, dolap ve tekne’nin yanı sıra; Eğirecek, Got,

Kavana, Kavran, Kenez, Kerman, Kudal/Gudal, ayran ve su kufası, külek gibi az tanınan, az üretilen ve yerel özellikler taşıyan ürünlerde üretilir [42].

- **Taş İşçiliği**

Mimari süslemenin yanı sıra, artık çok kısıtlı olsa da büyük değirmen taşları, el değirmenleri ve evde ekmek pişirmeye yarayan yuvarlak şekilli taş tekne olan “pileksi” taşları üretilmektedir. El değirmenleri buğday ve mısır yağması öğütmekte halen kullanılmaktadır [65].

3.3.3. Seçilen İşlevin Hanlar Üzerinde Uygulanması

Trabzon çarşısı kültüründe önemli bir yeri olan Trabzon Kent hanlarının önemleri ve değerleri doğrultusunda korunarak sosyal yaşama katılması amacıyla yeniden kullanımının yine gündemden güne yok olan ve Trabzon kültüründe önemli yeri olan geleneksel el sanatlarının eğitimi, tanıtımı ve pazarlamasının yapılacağı bir merkez olarak uygulanmasının olumlu olacağı kanısındayız.

Tablo 22. Taşhan için işlev öneri tablosu

YAPININ TANIMI	YAPI		BUGÜNKÜ İŞLEVI	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
	Yapının Adı	Taşhan	Çeşitli esnaf Yorgancı Terzi Çay ocağı Konfeksiyon Kuyumcu Manifaturacı	Konfeksiyon	Geleneksel Trabzon El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi Yorgancılar Dokumacılar
	Yapım yılı	1531-33		Çocuk Giyim	
	Bulunduğu yer	Çarşı Mah.		Yorgancı	
	Mimari Dönemi	Osmanlı		Terzi	
	Malzemesi	Taş		Manifaturacı	
	Tipi	İki katlı Avlulu Han		Şapkacı	
	Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama		Kuyumcu	
ÖNERİ İŞLEV	<p>Geçmişte yorgancıların ve dokumacıların bulunduğu ve çevresinde de halen dokuma ürünlerinin yer aldığı Taşhan'ın dokuma ve yorgancılık el sanatlarının eğitimi, uygulaması ve pazarlamasının yapılarak bu el sanatlarının tanıtılabileceği bir merkez olarak kullanılmasını öneriyoruz.</p> <p>Bu işleyle birlikte handa, eğitim amaçlı verilecek kurslar ve uygulamalar için atölyeler, hazırlanan ürünlerin pazarlanabileceği satış reyonları ve zaman zaman eğitim aşamasında hazırlanan ürünlerin tanıtılabileceği sergi alanının yanı sıra lokanta ve cafe gibi servis mekanlarında yine Trabzon'un geleneksel mutfağından ürünlerin yer alacağı birimler yer alacak.</p> <p>Böylelikle hem bu önemli yapı değerlendirilerek sosyal yaşama katılırken hem de Trabzon kültürünün tanıtımına yararı olabilecek ve de günden güne yok olan geleneksel el sanatları bir nebze korunabilecektir.</p>				
İŞLEVIN YAPIYA UYGUNLUK ŞEMASI	Mekansal Oluşumu	<p>* Yapının ticaret ve konaklama amacıyla yapılmış olması ve bu nedenle tekrarlanan hacimlerden oluşması şimdi önerdiğimiz "Geleneksel El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi" işlev önerisi için uygun bir mekansal kurgu. Bu durum yapı bünyesinde herhangi bir fiziksel müdahale gerektirmeyecek.</p> <p>* Yine işlev bünyesinde uygulama, satış ve eğitim mekanları haricinde yer alacak servis mekanları için gerekli alanların mevcut olması da bir avantaj. Örneğin zemin katta revak'ın doğusundaki boş alan geleneksel yemeklerin verileceği lokanta/cafe olarak değerlendirilebilecek, açık avlu zaman zaman sergi amacıyla kullanılabilir.</p>			
	Hacim Boyutları	<p>* Geçmişte konaklama ve depo olarak kullanılan odaların büyüklükleri önerdiğimiz işlevde yer alacak hediyelik eşya satış reyonları, eğitim ve uygulama atölyeleri ve yönetim birimleri için uygun boyutlarda</p> <p>* Yine Hediyelik eşya reyonları ve eğitim-uygulama birimleri olarak kullanılacak odaların açıldıkları ortak mekanlar işlevin sirkülasyon yoğunluğunu kaldırabilecek boyutlarda.</p>			
	İşlevsel Kurgusu	<p>* Zemin katta önerdiğimiz Hediyelik eşya reyonlarının ortak bir mekana açılabilmesi, bu ortak mekanın hem sirkülasyona cevap verebilmesi hemde revak'ın doğusundaki boşluğun servis mekanı olarak kullanılabilmesi işlev kurgusu için olumlu bir özellik. Yine açık avlu zaman zaman yapılabilecek sergiler içinde olanak sağlıyor.</p> <p>* II. Katta önerdiğimiz Eğitim Uygulama Atölyeleri, Yönetim birimleri ve bu birimlerin birbirleriyle ilişkileri, plan özellikleri açısından öneri işlevimize uygun</p>			
	Bulunduğu Konum	<p>* Yapının etkin bir tarihi çarşı içerisinde yer alması ve çevresinde bu işleve uygun esnafların bulunması, dokuma ve yorgancılık için uygun bir konum.</p>			

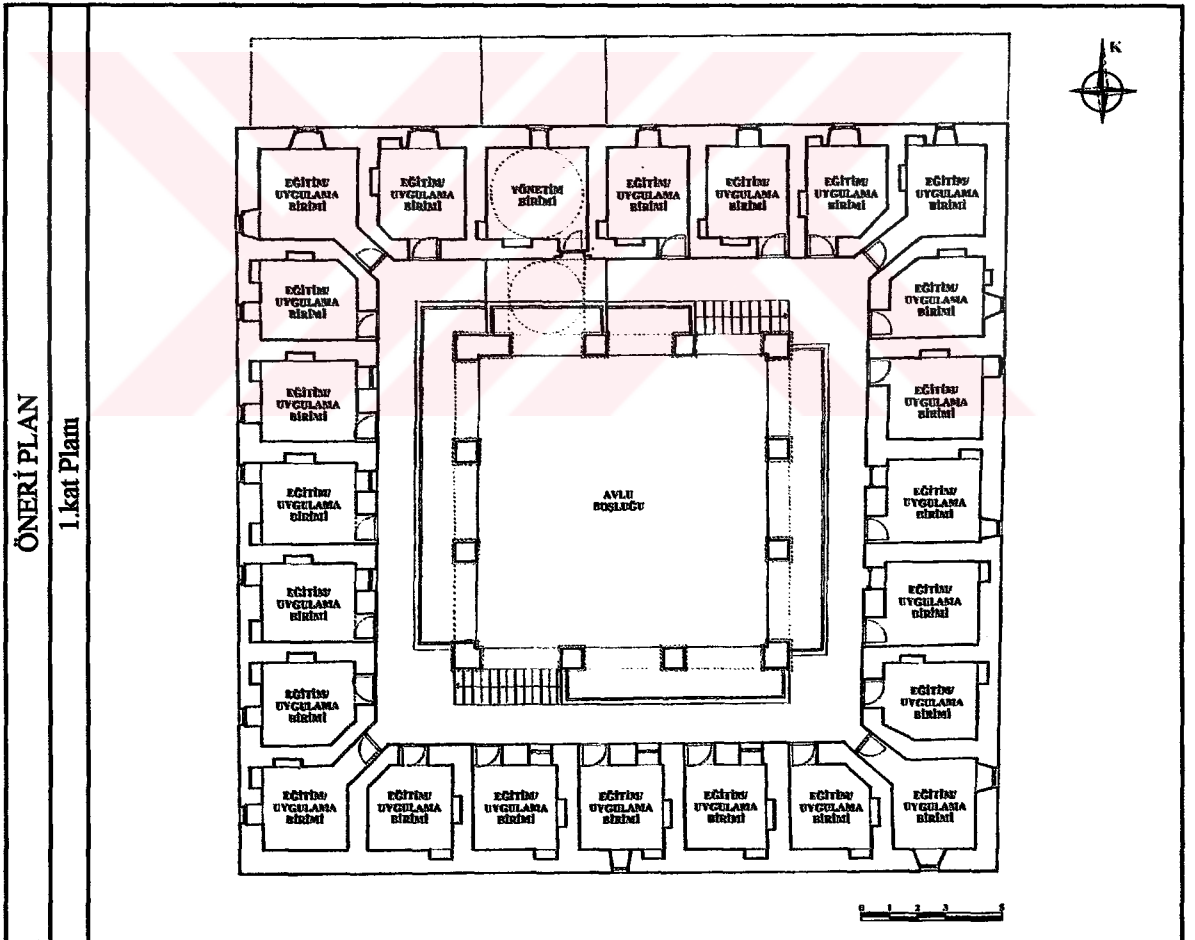
Tablo 23. Taşhan için işlev öneri tablosu-zemin kat

YAPININ TANIMI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
Yapının Adı	Taşhan	Çeşitli esnaf Yorgancı Terzi Çay ocağı Konfeksiyon Kuyumcu Manifaturacı	Konfeksiyon Çocuk Giyim Yorgancı Terzi Manifaturacı Şapkacı Kuyumcu	Geleneksel Trabzon El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi Yorgancılar Dokumacılar
Yapım yılı	1531-33			
Bulunduğu yer	Çarşı Mah.			
Mimari Dönemi	Osmanlı			
Malzemesi	Taş			
Tipi	İki katlı Avlulu Han			
Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama			
İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI		ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI	
	ZEMİN KAT		ZEMİN KAT	
	Dükkanlar	Odalar	Dükkanlar	Odalar
Konfeksiyon Manifaturacı Kuyumcu	Yorgancı Dokumacı	Depo Boş Odalar	Giriş Hediye Eşya Reyonları Lokanta/cafe Sergi Salonu	Eğitim Uygulama Atölyeleri Yorgancılık Dokumacılık Yönetim Birimleri
ÖNERİ PLAN	Zemin Kat Planı			
İŞLEVLER	Birimler	Hediye Eşya reyonları	Trabzonun geleneksel dokuma ve yorgan ürünlerinin tanıtılabileceği ve pazarlanabileceği dükkanlar.	
		Lokanta/ cafe	Geleneksel Trabzon yemeklerinin yer alacağı lokanta ile geleneksel el sanatlarının tanıtıldığı böyle bir mekanda, Trabzon mutfağında tanıtılabilecek.	
		Sergi Salonu	Çeşitli zamanlarda, kullanılacak bu mekanda eğitim amaçlı yapılan çalışmalar sergilenerek, bu sanatın tanıtımı yapılabilir.	

Tablo 24. Taşhan için işlev öneri tablosu-1.kat

YAPININ TANIMI	YAPI	BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
Yapının Adı	Taşhan	Çeşitli esnaf	Konfeksiyon	Geleneksel Trabzon
Yapım yılı	1531-33	Yorgancı	Çocuk Giyim	El Sanatları Eğitim
Bulunduğu yer	Çarşı Mah.	Terzi	Yorgancı	ve Uygulama
Mimari Dönemi	Osmanlı	Çay ocağı	Terzi	Merkezi
Malzemesi	Taş	Konfeksiyon	Manifaturacı	Yorgancılar
Tipi	İki katlı Avlulu Han	Kuyumcu	Şapkacı	Dokumacılar
Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama	Manifaturacı	Kuyumcu	

İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI		ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI	
	ZEMİN KAT		I. KAT	
	Dükkanlar	Odalar	ZEMİN KAT	IKAT
Konfeksiyon Manifaturacı Kuyumcu	Yorgancı Dokumacı	Depo Boş Odalar	Giriş Hediyeelik Eşya Reyonları Lokanta/cafе Sergi Salonu	Eğitim Uygulama Atölyeleri Yorgancılık Dokumacılık Yönetim Birimleri

İŞLEVLER	Birimler	Öneri
Eğitim/Uygulama Atölyeleri		Dokumacılık ve Yorgancılığa ait uygulama ve eğitimin verilebileceği mekanlar. Burada imalatın yanı sıra çeşitli kurslar açılarak el sanatlarının yeni nesil tarafından öğrenilmesi de sağlanabilecek.
Yönetim Birimi		Merkezle ilgili bütün uygulama ve düzenlemelerin kararlaştırılacağı yönetim mekanı

Tablo 25. Vakıfhan için işlev öneri tablosu

YAPININ TANIMI	YAPI	BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
	Yapının Adı Vakıfhan Yapım Yılı 1781-82 Bulunduğu Yer Çarşı Mah. Mimari Dönemi Osmanlı Malzemesi Taş Tipi Üç Katlı Avlulu Han Yapım Amacı Ticaret-Konaklama	Çeşitli esnaf Terlikçi Süpürgeci Depo Kuaför	Süpürgeci Hırdavatçı Oyuncakçı Şekerlemeci Kalaycı Toptan Gıda Elektrikçi	Geleneksel Trabzon El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi Kuyumculuk Ahşap İşleme Bıçakçılık
ÖNERİ İŞLEV	<p>Vakıfhan'da Trabzonun geleneksel el sanatlarından, kuyumculuk, ahşap işçiliği ve bıçakçılığın uygulama ve pazarlamasının yapılabileceği ve aynı zamanda bu el sanatlarının tanıtılabileceği bir merkez olarak kullanılmasını öneriyoruz.</p> <p>Bu işleyle birlikte handa, eğitim amaçlı verilecek kurslar ve uygulamalar için atölyeler, hazırlanan ürünlerin pazarlanabileceği satış reyonları ve zaman zaman eğitim aşamasında hazırlanan ürünlerin tanıtılabileceği sergi alanının yanı sıra lokanta ve cafe gibi servis mekanlarında yine Trabzon'un geleneksel mutfağından ürünlerin yer alacağı birimler yer alacak.</p> <p>Böylelikle hem bu önemli yapı değerlendirilerek sosyal yaşama katılırken hem de Trabzon kültürünün tanıtımına yararı olabilecek ve de günden güne yok olan geleneksel el sanatları bir nebze korunabilecektir.</p>			
İŞLEVİN YAPIYA UYGUNLUK ŞEMASI	Mekansal Oluşumu	<p>* Yapının ticaret ve konaklama amacıyla yapılmış olması ve bu nedenle tekrarlanan hacimlerden oluşması şimdi önereceğimiz "Geleneksel El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi" işlev önerisi için uygun bir mekansal kurgu. Bu durm yapı bünyesinde herhangi bir fiziksel müdahale gerektirmeyecek.</p> <p>* Yine işlev bünyesinde uygulama, satış ve eğitim mekanları haricinde yer alacak servis mekanları için gerekli alanların mevcut olması da bir avantaj. Örneğin zemin katta açık avlu ve çevresinde yer alan boşluk hem cafe olarak değerlendirilebilecek hemde bazı zamanlarda sergi düzenlemesi için olanak sağlayabilecek.</p>		
	Hacim Boyutları	<p>* Geçmişte konaklama ve depo olarak kullanılan odaların büyüklükleri önerdiğimiz işlevde yer alacak hediyelik eşya satış reyonları, eğitim ve uygulama atölyeleri ve yönetim birimleri için uygun boyutlarda</p> <p>* Yine Hediyelik eşya reyonları ve eğitim-uygulama birimleri olarak kullanılacak odaların açıldıkları ortak mekanlar işlevin sirkülasyon yoğunluğunu kaldırabilecek boyutlarda.</p>		
	İşlevsel Kurgusu	<p>* Zemin katta eğitim ve uygulama için önerdiğimiz atölyelerin ortak bir mekana açılabilmesi, bu ortak mekanın hem sirkülasyona cevap verebilmesi hemde ortada kalan avlunun servis mekanı olarak kullanılabilmesi işlev kurgusu için olumlu bir özellik. Orta avluda düşünülen cafe'nin gerekli zamanlarda sergi içinde değerlendirilebilme olanağı sağlamasında büyük bir avantaj</p> <p>* I. Katta önerdiğimiz hediyelik eşya satış reyonlarının ortak bir sirkülasyon alanına açılıyor olması yine işlev kurgusu için olumlu bir plan özelliği</p>		
	Bulunduğu Konum	<p>* Etkin bir çarşı içerisinde yer alan yapı diğer hanlardan farklı olarak aynı esnaf gruplarının yer aldığı bölgede değil, esnafların çeşitlilik gösterdiği bir noktada. Çevrede benzer bir işleve rastlanmamasına karşın hem bu işlev çeşitliliği konum olarak herhangi bir olumsuzluk teşkil etmiyor.</p>		

Tablo 26. Vakıfhan için işlev öneri tablosu-zemin kat

YAPININ TANIMI	YAPI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
	Yapının Adı	Vakıfhan	1781-82	Çeşitli esnaf Terlikçi Süpürgeci Depo Kuafor	Süpürgeci Hırdavatçı Oyuncakçı Şekerlemeci Kalaycı Toptan Gıda Elektrikçi

İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI				ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI		
	ZEMİN KAT	I.KAT		II.KAT	ZEMİN KAT	I.KAT	II.KAT
		Dükkanlar	Odalar				
Depo		Süpürgeci Terlikçi Kuafor	Depo	Depo	Giriş Eğitim Uygulama Atölyeleri Cafe Sergi Salonu	Giriş Hediyelik Eşya Reyonları	Eğitim Uygulama Atölyeleri Yöneti Birimleri

ÖNERİ İŞLEV	Zemin Kat Planı	ZEMİN KAT PLANI	

İŞLEVLER	Birimler	ÖNERİ İŞLEV	
		Hediyelik Eşya reyonları	Geleneksel el sanatlarına ait uygulama ve eğitimin verilebileceği mekanlar. Burada imalatın yanı sıra çeşitli kurslar açılacaktır.
		Lokanta/ cafe	Geleneksel Trabzon yemeklerinin yer alacağı lokanta ile geleneksel el sanatlarının tanıtıldığı böyle bir mekanda, Trabzon mutfağında tanıtılacaktır.
Sergi Salonu	Çeşitli zamanlarda, kullanılacak bu mekanda eğitim amaçlı yapılan çalışmalar sergilenerek, el sanatlarının farklı boyutlarda tanıtımı da yapılacaktır.		

Tablo 27. Vakıfhan için işlev öneri tablosu-1.kat

YAPININ TANIMI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
Yapının Adı	Vakıfhan	Çeşitli esnaf	Süpürgeci	Geleneksel Trabzon
Yapım Yılı	1781-82	Terlikçi	Hırdavatçı	El Sanatları Eğitim
Bulunduğu Yer	Çarşı Mah.	Süpürgeci	Oyuncakçı	ve Uygulama
Mimari Dönemi	Osmanlı	Depo	Şekerlemeci	Merkezi
Malzemesi	Taş	Kuaför	Kalaycı	Kuyumculuk
Tipi	Üç Katlı Avlulu Han		Toptan Gıda	Ahşap İşleme
Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama		Elektrikçi	Bıçakçılık

İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI				ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI		
	ZEMİN KAT	I.KAT		II.KAT	ZEMİN KAT	I.KAT	II.KAT
		Dükkanlar	Odalar				
Depo	Süpürgeci Terlikçi Kuaför	Depo	Depo	Giriş Eğitim Uygulama Atölyeleri Cafe Sergi Salonu	Giriş Hediyeelik Eşya Reyonları	Eğitim Uygulama Atölyeleri Yöneti Birimleri	

ÖNERİ İŞLEV	1.Kat Planı	

İŞLEVLER	Birimler	Öneri İşlev Açıklamaları	
		Hediyeelik Eşya reyonları	Trabzonun geleneksel el sanatlarının tanıtılabileceği ve pazarlanabileceği dükkanlar.
Dinlenme	Yapı bünyesinde mevcut eyvan, hanı gezen yerli-yabancı turistler ve halk için bir süre dinlenebilecekleri mekan haline getirilebilir		

Tablo 28. Vakıfhan için işlev öneri tablosu-2.kat

YAPININ TANIMI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
Yapının Adı	Vakıfhan	Çeşitli esnaf	Süpürgeci	Geleneksel Trabzon
Yapım Yılı	1781-82	Terlikçi	Hırdavatçı	El Sanatları Eğitim
Bulunduğu Yer	Çarşı Mah.	Süpürgeci	Oyuncakçı	ve Uygulama
Mimari Dönemi	Osmanlı	Depo	Şekerlemeci	Merkezi
Malzemesi	Taş	Kuaför	Kalaycı	Kuyumculuk
Tipi	Üç Katlı Avlulu Han		Toptan Gıda	Ahşap İşleme
Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama		Elektrikçi	Bıçakçılık

İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI				ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI		
	ZEMİN KAT	I.KAT		II.KAT	ZEMİN KAT	I.KAT	II.KAT
		Dükkanlar	Odalar				
Depo	Süpürgeci Terlikçi Kuaför	Depo	Depo	Giriş Eğitim Uygulama Atölyeleri Cafe Sergi Salonu	Giriş Hediyelek Eşya Reyonları	Eğitim Uygulama Atölyeleri Yöneti Birimleri	

ÖNERİ İŞLEV	2.Kat Planı	

İŞLEVLER	Birimler	
	Eğitim/Uygulama Birimleri	Geleneksel el sanatlarına ait uygulama ve eğitimin verilebileceği mekanlar. Burada imalatın yanı sıra çeşitli kurslar açılarak el sanatlarının yeni nesil tarafından öğrenilmesi de sağlanabilecek.
Yönetim Birimi	Merkezle ilgili bütün uygulama ve düzenlemelerin kararlaştırılacağı yönetim mekanı	

Tablo 29. Alacahan için işlev öneri tablosu

YAPININ TANIMI	YAPI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV
	Yapının Adı	Alacahan	Bakırcı boş kullanılmıyor	Bakırcılar	Trabzon
	Yapım Yılı	Ticaret		Kalaycılar	Geleneksel El
	Bulunduğu Yer	Depo		Bakır-H.yelik Eşya	Sanatları Eğitim ve
	Mimari Dönemi	Konaklama		Züccaciye	Uygulama Merkezi
	Malzemesi	Taş		Mefruşat	Bakırcılık
	Tipi	Üç Katlı Avlulu Han		Tekstil	
	Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama		Lokanta	
ÖNERİ İŞLEV	<p>Geçmişte bakırcı çarşısı olarak kullanılmış olan Alacahan günümüzde de bakırcılar çarşısında yer almakta ve çevresinde birçok bakırcı ve kalaycı yer almaktadır. Bu nedenle Alacahan'da bakır el sanatlarının eğitimi, uygulaması ve pazarlamasının yapılarak bu el sanatlarının tanıtılabileceği bir merkez olarak kullanılmasını öneriyoruz.</p> <p>Bu işleyle birlikte handa, eğitim amaçlı verilecek kurslar ve uygulamalar için atölyeler, hazırlanan ürünlerin pazarlanabileceği satış reyonları ve zaman zaman eğitim aşamasında hazırlanan ürünlerin tanıtılabileceği sergi alanının yanı sıra lokanta ve cafe gibi servis mekanlarında yine Trabzon'un geleneksel mutfağından ürünlerin yer alacağı birimler yer alacak.</p> <p>Böylelikle hem bu önemli yapı değerlendirilerek sosyal yaşama katılırken hem de Trabzon kültürünün tanıtımına yararı olabilecek ve de günden güne yok olan geleneksel el sanatları bir nebze korunabilecektir.</p>				
İŞLEVİN YAPIYA UYGUNLUK ŞEMASI	Mekansal Oluşumu	<p>* Yapının ticaret ve konaklama amacıyla yapılmış olması ve bu nedenle tekrarlanan hacimlerden oluşması şimdi önerdiğimiz "Geleneksel El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi" işlev önerisi için uygun bir mekansal kurgu. Bu durum yapı bünyesinde herhangi bir fiziksel müdahale gerektirmeyecek.</p> <p>* Yine işlev bünyesinde uygulama, satış ve eğitim mekanları haricinde yer alacak servis mekanları için gerekli alanların mevcut olması da bir avantaj. Örneğin zemin katta batı girişinin kuzeyinde yer alan boşluk lokanta/cafe olarak değerlendirilebilecek, avlu ise bazı zamanlarda sergi düzenlemesi için olanak sağlayabilecek.</p>			
	Hacim Boyutları	<p>* Geçmişte konaklama ve depo olarak kullanılan odaların büyüklükleri önerdiğimiz işlevde yer alacak hediyelik eşya satış reyonları, eğitim ve uygulama atölyeleri ve yönetim birimleri için uygun boyutlarda</p> <p>* Yine Hediyelik eşya reyonları ve eğitim-uygulama birimleri olarak kullanılacak odaların açıldıkları ortak mekanlar işlevin sirkülasyon yoğunluğunu kaldırabilecek boyutlarda.</p>			
	İşlevsel Kurgusu	<p>* Zemin katta önerdiğimiz Hediyelik Eşya Reyonlarının ortak bir mekana açılabilmesi, bu ortak mekanın hem sirkülasyona cevap verebilmesi hemde batı girişinin kuzeyinde yer alan boşluğun servis mekanı olarak kullanılabilmesi işlev kurgusu için olumlu bir özellik.</p> <p>* I. Katta önerdiğimiz hediyelik eşya satış reyonlarının ortak bir sirkülasyon alanına açılıyor olması ve birbirleriyle olan ilişkileri işlev kurgusu için olumlu bir plan özelliği</p> <p>* II. Katta önerdiğimiz Eğitim Uygulama Atölyeleri, Yönetim birimleri ve bu birimlerin birbirleriyle ilişkileri, plan özellikleri açısından öneri işlevimize uygun</p>			
	Bulunduğu Konum	<p>* Yapının etkin bir tarihi çarşı içerisinde yer alması ve bakırcıların yoğun olarak geçmişten günümüze bu bölgede bulunması, Bakırcılık için uygun bir konum.</p>			

Tablo 30. Alacahan için işlev öneri tablosu-zemin kat

YAPININ TANIMI	YAPI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV	
	Yapının Adı	Alacahan				
	Yapım Yılı	Ticaret				
	Bulunduğu Yer	Depo				
	Mimari Dönemi	Konaklama				
	Malzemesi	Taş				
	Tipi	Üç Katlı Avlulu Han				
	Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama				
İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI			ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI		
	ZEMİN KAT	I. KAT	II. KAT	ZEMİN KAT	IKAT	II.KAT
	Bakırcı Depo	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Giriş Lokanta/Cafe Wc / Lavabo Hediyelik Eşya Reyonları Hediyelik Eşya Reyonları		Eğitim ve Uygulama
ÖNERİ İŞLEV	Zemin Kat Planı					
	<p>Plan, birimlerin yerleşimini göstermektedir. Üst kısımda 'LOKANTA GELENEKSEL TRABZON YEMEKLERİ' ve 'MUTFAK LOKANTA/CAFE' yer almaktadır. Sağ tarafta 'WC/BAY' ve 'WC/BAYAN' tuvaletleri, ortada 'WC/LAVABO' bulunmaktadır. Merkezde 'AVLU' ve 'CAFE' alanları yer almaktadır. Girişler 'GİRİŞ' olarak etiketlenmiştir. Alt kısımda 'HEDİYELİK EŞYA SATIŞ' alanları yer almaktadır. Planın sağ üst köşesinde kuzey yönü gösteren bir kompas çubuğu ve alt kısmında ölçek çubuğu (0-5) yer almaktadır.</p>					
İŞLEVLER	Birimler	Hediyelik Eşya reyonları	Trabzonun geleneksel bakırcılığına ait her türlü ürünün tanıtılabileceği ve pazarlanabileceği dükkanlar.			
		Lokanta/ cafe	Geleneksel Trabzon yemeklerinin yer alacağı lokanta ile geleneksel el sanatlarının tanıtıldığı böyle bir mekanda, Trabzon mutfagında tanıtılabilecek.			

Tablo 31. Alacahan için işlev öneri tablosu-1.kat

YAPININ TANIMI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV		
YAPI	Yapının Adı Alacahan	Bakırcı boş kullanılmıyor	Bakırcılar Kalaycılar Bakır-H.yelik Eşya Züccaciye Mefruşat Tekstil Lokanta	Trabzon Geleneksel El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi Bakırcılık		
Yapım Yılı	Ticaret					
Bulunduğu Yer	Depo					
Mimari Dönemi	Konaklama					
Malzemesi	Taş					
Tipi	Üç Katlı Avlulu Han					
Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama					
İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI			ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI		
	ZEMİN KAT	I KAT	II KAT	ZEMİN KAT	I KAT	II KAT
	Bakırcı Depo	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Giriş Lokanta/Cafe Wc / Lavabo Hediyeelik Eşya Reyonları	Hediyeelik Eşya Reyonları	Eğitim ve Uygulama
ÖNERİ İŞLEV	1.Kat Planı					
İŞLEMLER	Birimler	Hediyeelik Eşya reyonları	Trabzonun geleneksel bakırcılığına ait her türlü ürünün tanıtılabileceği ve pazarlanabileceği dükkanlar.			

Tablo 32. Alacahan için işlev öneri tablosu-2.kat

YAPININ TANIMI	YAPI		BUGÜNKÜ İŞLEVİ	ÇEVRE VERİLERİ	ÖNERİ İŞLEV	
	Yapının Adı	Alacahan				
	Yapım Yılı	Ticaret				
	Bulunduğu Yer	Depo				
	Mimari Dönemi	Konaklama				
	Malzemesi	Taş				
	Tipi	Üç Katlı Avlulu Han				
Yapım Amacı	Ticaret-Konaklama					
		Bakırcı boş kullanılmıyor	Bakırcılar Kalaycılar Bakır-H.yelik Eşya Züccaciye Mefruşat Tekstil Lokanta	Trabzon Geleneksel El Sanatları Eğitim ve Uygulama Merkezi Bakırcılar		
İŞLEV ŞEMASI	MEVCUT İŞLEV ŞEMASI			ÖNERİ İŞLEV ŞEMASI		
	ZEMİN KAT	I. KAT	II. KAT	ZEMİN KAT	I. KAT	II. KAT
	Bakırcı Depo	Kullanılmıyor	Kullanılmıyor	Giriş Lokanta/Cafe Wc / Lavabo Hediyeelik Eşya Reyonları Hediyeelik Eşya Reyonları		İmalathaneler Yönetim Birimi
İŞLEVLER	ÖNERİ İŞLEV					
	Birimler	2. Kat Planı				
	İmalathaneler	Trabzonun geleneksel bakırcılığına ait her türlü ürünün imal edilebileceği atölyeler.				
	Yönetim Birimi	Çarşının yönetileceği birim				

4. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Araştırmamız sonrasında, kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Trabzon'da inşa edilmiş 33 Osmanlı hanından Taşhan, Vakıfhan ve Alacahan mimari özelliklerini fazla kaybetmeden, Sabırhan kısmen değişikliklere uğrayarak Anadolu Han ise orijinallliğini kaybederek günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu hanlar çeşitli ticaret yapılarıyla birlikte kunduracılar caddesinin batıdan semerciler caddesi ile moloza, doğudan iskele caddesi ile yeni limana ulaştığı tarihi ipek yolunun geçtiği güzergah üzerinde yer almaktadırlar.

Günümüze kadar ulaşabilmiş Trabzon hanlarının hem buldukları konum hem de korunma, savunma ve güvenlik amacının dışında ticari amaçla inşa edilmiş olmaları ve bol sayıda pencere ve birden fazla girişlerinin olması nedeniyle kent içi han özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Avlulu han özelliği gösteren bu hanlar, iki veya üç katlıdır. Genelde kare ve dikdörtgen plan özelliği gösteren hanlardan günümüze kadar ulaşan Sabırhan'ın arazi konumuna göre diğer hanlardan farklı bir geometriyle şekillendiği görülmektedir. Revakların çevrelediği avlular genelde hanların ortasında yer alsa da bazı hanlarda bir tarafı dışa açıktır.

Avluyu çevreleyen revaklar, revakların arkasına yerleşmiş odalar ve zemin katlarda eskiden hayvanların barındığı açık alanların bulunduğu, araştırma kapsamımızdaki bu hanlardan; Taşhan ve Alacahan'da açık alanların günümüz kullanımlarında dükkanlara çevirildiği görülmektedir. Ayrıca Taşhan ve Vakıfhan'ın giriş cephelerinde sokağa açılan dükkanlar vardır.

Duvarların yanı sıra, kolonların, tonoz ve kubbeleri taşıyan destek kemerlerinin taşıyıcı eleman olarak kullanıldığı hanlarda örtü elemanları kubbe ve tonoz'dur. Tonozlar dıştan kırma çatıyla örtülmüşlerdir. Alacahan'ın bazı odalarında ise diğer hanlardan farklı olarak düz ahşap tavan görülmektedir.

İnşa malzemesi olarak kesme taş, moloz taş ve kaba yonu taş kullanılırken, Vakıfhan'ın kubbelerinde ve Taşhan'ın kemerlerinde tuğla malzemeye rastlanmaktadır. Kemerler, kemerleri taşıyan kolonlar, avlu cepheleri, pencere söveleri ve döşemeler

düzgün kesme taşken, cepheler ve iç duvarlarda kaba yonu taş kullanılmıştır. Moloz taş'a ise dolgu malzemesi olarak rastlanılır. Bazı hanların dış cephelerinde de düzgün kesme taş vardır.

Hanlarda odaların hem dışa hem de revağa açılan pencereleri vardır. Alacahan ve Taşhan'da düz atkı taşıyla geçilen kapı pencere açıklıkları Vakıfhan'ın zemin ve 1.katında sivri kemerdir. Taşhan'ın üst katında yer alan odaların birinde de kapı boşluğu sivri kemerle geçilmiştir. Yine Taşhan'da odaların hemen hemen hepsinde ocak ve niş bulunmaktadır. Vakıfhan'da ise sadece eyvan'da birer niş ve ocak bulunur.

Günümüze ulaşan bu hanların hepsinde Osmanlı han mimarisinin özelliklerinden olan sadelik ön plandadır ve herhangi bir süsleme elemanına veya bezemeye rastlanmamıştır.

Geçmişten günümüze etkin bir çarşı bölgesinde yer alan bu hanlardan Taşhan ve Vakıfhan çeşitli dönemlerde onarım görmelerine rağmen günümüzde çeşitli esnaf tarafından kısmen kullanılmakta, ciddi bir onarım görmeyen ve zemin katın bir bölümü haricinde kullanılmayan Alacahan ise son derece tahrip olmuş ve her geçen gün daha kötü olmaktadır.

Özellikle Alacahan'ın son dönemlerde büyük tahribatlara maruz kaldığı, bazı odalarının tavan ve döşemelerinin çöktüğü, duvarlarında ve revak tonozlarında derin çatlaklar olduğu gözlenmektedir. Ayrıca önceki kullanımlarından çok fazla fiziksel müdahalelere maruz kalan yapıda, bazı odalara cepheden kapı açılarak dışarıdan kullanılmış, bazılarının revağa açılan kısımları kapatılmış, bitişik bina ile bağlantılar yapılmış, bazı odalar birleştirilmiş, revakların bir bölümü kapatılarak dükkan veya oda haline getirilmiştir.

Vakıfhan'da çeşitli müdahalelere maruz kalmış, orijinal merdivenleri değiştirilmiş, bazı odaları birleştirilmiş, kuzey cephesine sonradan dükkanlar yerleştirilmiş ve bu dükkanlara cepheden kapılar açılmıştır. Onarım geçirmesine rağmen bütünüyle değerlendirilemeyen yapı günümüzde birkaç esnaf tarafından ağırlıklı depo şeklinde kullanılmaktadır.

Taşhan da diğer hanlarda olduğu gibi fiziksel müdahalelere maruz kalmış, revaklar mekanlara dahil edilmesiyle odalar arka planda kalmış, bölücü elemanlar revakları dükkanlar haline getirmiş. Ağırlıklı depo mekanları olarak kullanılan üst kat ise tamamen gizli kalmıştır.

Bu yapıların günümüzde tarihi değerleri dışında bilinçsizce kullanılması, önem ve değerlerinin de gizli kalmasına neden olmaktadır. Örneğin Vakıfhan'ın dükkanlar haricinde tek bir işletme tarafından kullanılıyor olması sirkülasyon alanını da işletmeye dahil etmekte ve bu durum hanın dışa kapanmasına neden olmakta, alış-veriş harici hanın gezilmesine olanak tanımamaktadır. Yine Taşhan'da olduğu gibi revakların kapatılarak odaların dükkanların içinde kalması, hanın bu tür özellikli mekanlarını gizlemektedir. Bunların dışında ağırlıklı olarak depo alanı olarak kullanılmaları da bu mekanların gizlenmesine neden olmakta, özelliklerini yansıtamamaktadır.

Bu araştırmamız sonucunda tarihten günümüze Trabzon çarşı kültüründe çok önemli bir yeri bulunan ve özgün işlevlerini kaybeden bu hanların önemleri doğrultusunda değerlendirilemedikleri ve her geçen gün özelliklerini kaybetmekte oldukları görülmektedir.

İçerdiği değerler nedeniyle Trabzon hayatında önemli yer tutan bu mimari mirasın gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için günümüzde de bilinçli bir şekilde kullanımı amaçlanmalı ve bunu yaparken de geçmişle gelecek arasında köprü kuran bu yapılara saygı ile yaklaşan, tarihi önemini ve özelliklerini ön planda tutan ve bu özelliklere zarar vermeyen önerilerin uygulanmasına öncelik verilmelidir.

Çalışma sonunda edinilen bilgiler dahilinde Tarihi Trabzon kent içi hanlarına, günümüz kullanımları ve gelecekteki yaklaşımlar ile ilgili önerilerimizi özetle şu şekilde sıralayabiliriz,

- Bu tarihi hanlarımıza değer ve önemlerine uygun, özelliklerini ön plana çıkarabilecek işlev önerileri getirilmeli,
- Uygulanacak işlev, hem Tarihi Hanların hem de Trabzon çarşı kültürünün tanıtımına katkıda bulunabilecek bir öneri olmalı,

- Yapılar bütün olarak ele alınmalı ve yeni işlev önerisi getirilirken binanın tümü dikkate alınarak, aynı işlevle değerlendirilmesi düşünülmeli,
- Yapılara sonradan yapılan ve karakteristik özellikleriyle bağdaşmayan ekler temizlenmeli,
- Yapıların cephelerine sonradan yerleşen binalar yıkılarak hanların orijinal görüntüsü ortaya çıkarılmalı,
- Sonradan kapatılan veya birleştirilen mekanlar orijinal durumuna getirilmeli, yapının karakteristik özelliklerini yansıtan revak, oda vb. gibi birimler ortaya çıkarılmalı.

Daha sonra yapılacak çalışmalarda,

- Tarihi çevrede bulunan bu yapılar çevrelerindeki diğer binalarla ele alınıp, yapıların yakın çevrelerini de içine alan öneri çalışmaları yapılabilir,
- Ayrıca sonraki çalışmalarda yapılar tek tek ele alınıp, daha detaylı restorasyon projeleri hazırlanabilir,
- Yine çeşitli nedenlerle çalışma dışında kalan Sabırhan'da daha sonra yapılacak çalışmalar kapsamına alınabilir ve yeniden değerlendirilmesine yönelik öneriler hazırlanabilir.

5. KAYNAKLAR

1. Aksoylu, S., Geleneksel Çarşıların Düzenlenmesi ve Eskişehir Taşbaşı Çarşısı, Yapı Dergisi, Sayı 169, İstanbul, Aralık 1995, s.85-90
2. Altınok, Ü., Binaların Yeniden Kullanımı, YEM yayınları, İstanbul, Kasım 1998
3. Daver, B., Tarihte Trabzon, Trabzon Dergisi, Sayı:1, Trabzon, 1987, s.8-10
4. Karakoyunlu, S., Trabzon Tarihinden Birkaç Yaprak, Trabzon Dergisi, Sayı:2, Trabzon, 1998, s.54-57
5. Alsaç, Ü., Türkiyede Restorasyon, İletişim Yayınları, İstanbul, Nisan 1995
6. Ergüney, A.J., Trabzon Kenti Gülbahar Hatun Mahallesi'nde –Kalçioğlu ve Şeyh Temel Sokakları- Tipoloji Çalışması, Y. Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Şubat 2002
7. Mimarlar Odası, Mimarlar Odasının Habitat II için Türkiye Ulusal Raporuna Katılım Çalışması, Yayın No:262, Ankara, 1995
8. Ahunbay, Z., Anıt maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, I.Cilt, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s.100-101
9. Ahunbay, Z., Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM yayınları, İstanbul, Nisan 1996
10. Kuleli, E., Özgün İşlevini Sürdüremeyen Anıtların Yeniden Kullanım Sorunları, Y. Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Aralık 1998
11. Erbil, Y., Tarihi Çevrenin Koruma ve Kullanımında Farklı Müdahale örnekleri, Y. Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Ocak 1996
12. Oter, A., H., Kullanımdışı Kalmış Binaların Dönüştürülmesi sorununa ilişkin Bir Deneme, Y. Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Haziran 1986
13. Ahunbay Z. Restitüsyon Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, III.Cilt, İstanbul, 1997, s.1553

14. Özgüven, S., Tarih-Kültür Varlıkları Eski Yapıların Korunması, Yeniden Kullanımı ve Turizm Açısından Önemi, Y. Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994
15. Kuban, D., Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar, Vakıflar Dergisi, Sayı:8, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, s.753
16. Özdeş, G., Türk Çarşıları, Doçentlik Tezi, İTÜ, İstanbul, 1954
17. Bostancı, F., Korunması Gerekli Tarihi Kentsek Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip marşı Mahallesinde Örneklenmesi, Y. Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Şubat 1989
18. Cerasi, M., Osmanlı Kenti, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat 1999
19. Kuban, D., Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 1995
20. Can, Y., İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı, Türkiye Dinayet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995
21. Faroqhi, S., Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mayıs 1997
22. Cezar, M., Tipik Yapılarıyla, Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985
23. Odekan, A., Bedesten Maddesi, Eczacıbaşı Sanat ansiklopedisi, I.Cilt, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s.209-210
24. Faroqui, S., Osmanlıda Kentler Kentliler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mart 2000
25. Gürboğa, F., Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları, Y.Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999
26. Özdeş, G., Türk Çarşıları, Tepe Yayınları, Ankara, 1998
27. Aslanapa, O., Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1987

28. Yalçiner, G., Bedesten Maddesi, Eczacıbaşı Sanat ansiklopedisi, II.Cilt, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s.753-754
29. Hasol, D., Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınları, 9.Baskı, İstanbul, 1993
30. Chalmeta, P., İslam Şehri, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992
31. Raymond, A., Osmanlı Döneminde Arap Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ağustos 1995
32. Odekan, A., Arasta Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, I.Cilt, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s.123
33. Güran, C., Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1978
34. Usta, G., Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi - Han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama, Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Ocak 1994
35. Yalçiner, G., Kervansaray Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, II. Cilt, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s.998-1000
36. Ayverdi, E.H., Yüksel, İ., A., İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, Baha Matbaası, İstanbul, 1976
37. Kuban, D., 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1981
38. Ersoy, B., İzmir Hanları, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991
39. Yılmaz, L., Batı Karadeniz Yolları ve Bu Yollar Üzerindeki Hanlar, Y.Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990
40. Alsaç, Ü., Türk Mimarlığı, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
41. Ersoy, B., Osmanlı Şehir İçi Hanları Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri, Sanat Tarihi Dergisi, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, s.VII, İzmir, 1994
42. Anonim, Trabzon 2000, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2000

43. Tekindağ, M., Trabzon Maddesi, İslam Ansiklopedisi, XII. Cilt, İstanbul, 1974, s. 469
44. İbiş, T., Trabzon'da Bir Ticaret Sokağının Eski ve Yeni Yüzü, Trabzon Kültür Sanat Yıllığı, Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Yayın No:2, İstanbul, Aralık 1989, s. 101-107
45. Atalar, M., XII. Ve XIV. Yüzyılda Karadeniz Ticaretinde Trabzon'un Yeri ve Önemi, Trabzon Tarihi Sempozyumu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Y.No:81, Trabzon, 2000, s.131-135
46. Kazgan, H., Tokdemir, E., Trabzon Tebriz Yolu, Bir Tutkudur Trabzon, ed. Kayaoğlu, G., Ciravoğlu, Ö., Akalın, C., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 1997, s.304-327
47. Şen, Ö., Trabzon Tarihi, Derya Kitabevi Yayınları, I.Baskı, Trabzon, Ağustos1998
48. Yüksel, M., Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler, Cilt 1, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No:58, Trabzon, 2000
49. Özer, M., Trabzon'un Osmanlı Dönemi Ticaret Hayatı ve Ticaret Yapıları; Genel Bir Değerlendirme, Trabzon, Trabzon Belediye Başkanlığı Yayınları, Yayın no:52, Ankara, 1997, s. 85-100
50. İskender, C., Fotoğraflarla Trabzon, İstanbul, 2000
51. Horuoğlu, Ş., Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri, Ankara, 1983
52. Karadeniz Arşivi, K.T.Ü. Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon
53. T.C. Taşınmaz Kültür Varlıkları Bölge Kurulu arşivi, T.C. Taşınmaz Kültür Varlıkları Bölge Kurulu, Trabzon
54. Gerçek, B., Trabzon'da Mimari Doku: Dün, Bugün, Yarın, Bir Tutkudur Trabzon, ed. Kayaoğlu, G., Ciravoğlu, Ö., Akalın, C., Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.443-454
55. Horuluoğlu, Ş., Tarihi Eserleriyle Trabzon, Ankara, 1978
56. Anonim, Tarihi ve Turistik Değerleri İle Trabzon, Trabzon Turizm İl Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:4, Trabzon

57. Karpuz, H., Trabzon, Kültür Bakanlığı Yayınları/1127, Ankara, Temmuz, 1990
58. Anonim, Trabzon, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Tanıtma Eserleri Dizisi, Yayın No:71, Ankara, 1996
59. Karpuz, H., Trabzondaki Türk Devri Yapılarına Toplu Bir Bakış, Trabzon Yıllığı, Trabzon Belediye Başkanlığı Yayınları, Yayın No:52, Ankara, 1997, s. 80-84
60. Ballance, S., Trabzon'daki Erken devir Türk Yapıları, Bir Tutkudur Trabzon, ev. Turunç, S., ed. Kayaoğlu, G., Ciravoğlu, ., Akalın, C., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 1997, s. 253-257
61. Albayrak, H., Fetihden Kanuni'ye Trabzon, T.C. Trabzon Valiliği Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, Aralık 1999
62. Belli, O., Kayanoğlu, G., Trabzon Bakırcılığı, Bir Tutkudur Trabzon, ed. Kayaoğlu, G., Ciravoğlu, ., Akalın, C., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.462-466
63. Kultufan, S., Trabzon Semerciler-Kemeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Ocak 1994
64. Aydın, M., Trabzon Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, III.Cilt, İstanbul,1997, s.1814-1816
65. Kayaoğlu, İ., Trabzon'da Geleneksel El Sanatları, Bir Tutkudur Trabzon, ed. Kayaoğlu, G., Ciravoğlu, ., Akalın, C., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.458-461
66. Kardeş, N., O., Eski Fotoğraflarda Trabzon, Album 1, ağlayan Basımevi, İstanbul, 1999
67. Karpuz, H., Trabzondaki Türk Devri Yapılarına Toplu Bir Bakış, Trabzon Yıllığı, Trabzon Belediye Başkanlığı Yayınları, Yayın No:52, Ankara, 1997, s. 80-84

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Trabzon'da doğdu, ilk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamlayıp, 1993 yılında Erzurum Lisesi'nden mezun oldu.

1993'te başladığı Karadeniz Teknik Üniversitesi İç Mimarlık bölümü'nden 1997 yılında bölüm üçüncüsü olarak mezun oldu.

1999-2000 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 50/D kadrosuna bağlı olarak Mimarlık Bölümü'nde Araştırma Görevliliği yaptı. Bölüm başkanlığı ve rektörlüğün yürüttüğü üniversitenin döner sermayesine bağlı birçok projede yer aldı. Temmuz 2000'de K.T.Ü. Mimarlık Bölümü ve Giresun Mimarlar Odası'nın ortaklaşa yürüttüğü "Giresun Çınarlar Mahallesi Zeytinlik Mevkii Geleneksel Yerleşim ve Konut Saptama Çalışması"nda yönetici olarak görev aldı. Bazı ulusal mimari proje yarışmalarına ekip dahilinde katıldı. Şubat 2001'de "Çevre Bakanlığı Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması"nda birincilik, mayıs 2001'de "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası Mimari Proje Yarışması"nda dördüncü mansiyon ödülü alan ekipte yardımcı mimar olarak görev aldı. Bunların yanı sıra Tenis sporuyla da ilgilenmiş ve bugüne kadar birçok tenis turnuvası organize etmiş ve yönetmiştir. Aynı zamanda Üniversitenin Tenis Kulübü Başkanlığını da yürütmekte olan Engin, halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümünde yarı zamanlı Öğretim Görevliliği yapmakta ve İngilizce bilmektedir.

ERZURUM İÇ MİMARLIK BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞI
ERZURUM İÇ MİMARLIK BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞI